

T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**HAYAT, ÖLÜM VE İNTİHARA YÜKLENİLEN ANLAMLAR
ÜZERİNE İNCELEME: TUNCELİ ÖRNEĞİ**

Fatma DEMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
Prof. Dr. Murat Cem DEMİR

TUNCELİ – 2021

T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

HAYAT, ÖLÜM VE İNTİHARA YÜKLENİLEN ANLAMLAR
ÜZERİNE İNCELEME: TUNCELİ ÖRNEĞİ

Fatma DEMİR
(20170100301)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
Prof. Dr. Murat Cem DEMİR

TUNCELİ-2021

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

İmza
Fatma DEMİR

Danışman
Prof. Dr. Murat Cem DEMİR

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans ders döneminden, tez yazım sürecinin sonuna kadar desteklerini esirgemeyen değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Murat Cem DEMİR' e, kıymetli önerileri ile tezimin zenginleşmesine yardımcı olan değerli hocam ve jüri üyesi Prof. Dr. Assiye AKA'ya ve jüri üyesi Dr. Öğr. Üyesi Olcay TİRE'ye, tez konum ile ilgili kaynaklar tavsiye edip, gönderen değerli hocam Doç. Dr. Yavuz ÇOBANOĞLU'na teşekkür edip, saygılarımı sunuyorum.

Mülakat sorularını, değerli zamanlarını ayırıp, tüm içtenlikleri ile cevaplayan tüm katılımcılara çok teşekkür ediyorum.

İngilizce çevirilerde yardımlarını esirgemeyen Şafak DEMİR'e ve Zeki DOĞAN'a çok teşekkür ediyorum.

Tez yazım süresince konum ile ilgili sohbetler edebildiğim, Vali Mehmet Ali Türkler İlkokulu'nun değerli öğretmenleri ve personellerine, özellikle, katkıları ve desteklerinden dolayı değerli hocam Metin ÖNER'e çok teşekkür ediyorum.

Yüksek lisans yapmamın benim için en büyük katkısı, bu süreçte birlikte derslere başladığım üç değerli insan ile tanışmam olmuştur. Ders döneminden tez yazımının sonuna kadar her türlü desteği gördüğüm ve bundan sonra da hayatımda olmalarını temenni ettiğim, varlıkları hayatıma renk katan sevgili dostlarım Özlem SEVİNÇ'e, Sabahat CEBBUR'a ve Songül ATAMAN ARSLAN'a çok teşekkür ediyorum.

Sevgili dostum, kardeşim Nurten YÜKSEL'e tezin tüm yazım sürecinde, buhranlı zamanlarımda bana tahammül ettiği, neşe verdiği ve destek olduğu için çok teşekkür ediyorum.

Tez yazım sürecinde en büyük desteklerimden biri olan fakat tezin sonuçlandığını göremeden, genç yaşta hayatını trafik kazasında kaybeden, fakat her zaman kalbimde yaşayacak olan değerli dostum, kardeşim, öğretmen arkadaşım Gamze Engineer'e çok teşekkür ediyorum.

Yüksek lisansa başvurmam konusunda beni cesaretlendiren ve tüm süreç boyunca destek olan değerli öğretmen arkadaşım, dostum Erva KARAKUŞ'a çok teşekkür ediyorum.

Eşim Taner DEMİR'e desteklerinden dolayı, biricik kızım Meryem Ece DEMİR'e tüm ders ve tez yazım aşamasında “anne ödevlerini yap, tezini yaz, öğretmenin kızmasın” diyerek destek olduğu ve beni çalışmaya güdülediği için çok teşekkür ediyorum.

Yazdıklarımı okumak için sabırsızlıkla bekleyen, sevgilerini, desteklerini kalbimde her zaman hissettiğim canım annem Aysel DEMİR'e, canım kardeşim Abdullah DEMİR'e ve sevgili eşi Gamze DEMİR'e çok teşekkür ediyorum.

Son olarak hayatımın her anında bana destek olan, okumayı, okutmayı çok seven, tezimin bitmesini sabırsızlıkla bekleyen fakat üç buçuk sene kanserle savaştıktan sonra, tezimin sonuçlandığını göremeden 61 yaşında yaşama veda eden, ilk öğretmenim, örneğim, rol modelim, sevgili, değerli, canımın içi babam İsmail DEMİR'e sonsuz sevgi, saygı ve teşekkürlerimi sunuyorum.

**Fatma Demir
TUNCELİ-2021**

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	I
TEŞEKKÜR.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
TABLOLAR LİSTESİ.....	V
KISALTMALAR LİSTESİ.....	VI
ÖZET.....	VII
ABSTRACT.....	VIII
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Problemi	2
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	4
1.3. Sayıtlar	6
1.4. Sınırlılıklar.....	6
1.5. Tanımlar	7
2. MATERYAL VE METOT	8
2.1. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme.....	8
2.2. Veri Toplama Araçları.....	9
2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi	9
2.4. Araştırma Süresince Karşılaşılan Problemler.....	9
3. KURAMSAL ÇERÇEVE İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	10
3.1. Tarihsel Süreçte İntihara Yüklenen Anlamlar	10
3.1.1. İlk çağ kabile toplumlarının intihara bakış açıları	10
3.1.2. Antik Yunan’da, intihar davranışı ve intihara bakış açıları.....	12
3.1.3. Roma’da intihar davranışı ve intihara bakış açıları	17
3.1.4. Orta Çağ’da intihar davranışı ve intihara bakış açısı.....	22
3.1.4.1. Aziz Augustinus	23
3.1.4.2. Aquino’lu Thomasso	24
3.1.5. Rönesans ve sonrasında intihar davranışı ve intihara bakış açısı	25
3.1.5.1. Thomas More.....	26
3.1.5.2. Micheal de Montaigne	28
3.1.5.3. John Donne.....	29
3.1.5.4. Robert Burton	31
3.1.5.5. Baruch Spinoza.....	32
3.1.5.6. Charles de Montesquieu	34
3.1.5.7. Passerono ve Cocconato Kontu Alberto Radicati	35
3.1.5.8. David Hume.....	36
3.2. İntihara Yönelik Teorik Yaklaşımlar.....	39
3.2.1. Sosyolojik yaklaşım.....	39
3.2.1.1. Emile Durkheim	39
3.2.1.1.1. Bencil intiharlar	42
3.2.1.1.2. Özgeci intihar	43
3.2.1.1.3. Kuralsız (anomik) intihar.....	46
3.2.1.2. Maurice Halbwachs	47
3.2.1.3. F. Henry ve James F. Short	49
3.2.1.4. Martin ve Gibbs	49
3.2.1.5. J. Douglas, D. Lester	50
3.2.2. Psikolojik yaklaşım	51
3.2.2.1. İçsel, patolojik, tıbbi bir olgu olarak intihar: Jean-Etienne Esquirol.....	52

3.2.2.2. Psikanalitik yaklaşım.....	54
3.2.2.2.1. Sigmund Freud	55
3.2.2.2.2. Alfred Adler.....	56
3.2.2.2.3. Erich Fromm.....	57
3.2.2.2.4. Carl Gustav Jung	58
3.2.2.2.5. Karl Augustus Menninger	59
3.2.2.3. Psikiyatrinin hakimiyetine itirazlar (antipsikiyatri hareketi).....	60
3.2.2.3.1. Thomas Szasz	60
3.2.3. Felsefi yaklaşım.....	62
3.2.3.1. Arthur Schopenhaur.....	62
3.2.3.2. Friedrich Nietzsche.....	65
3.2.3.3. Albert Camus.....	66
3.2.3.4. Simon Critchley.....	69
3.3. Edebiyatta, Sinemada ve Medyada İntihar Teması	72
3.3.1. Werther sendromu	72
3.4. Tunceli'nin Sosyolojik Yapısı, Alevilik İnancı ve Felsefesi.....	74
4. BULGULAR VE TARTIŞMA	79
4.1. Hayatın Anlamlılığı Üzerine Algılar	79
4.2. Ölümü Düşünme Sıklığı ve Ölümü Hatırlatan Olaylar	81
4.3. İntihar-Günah-Ceza İlişisine Bakış	83
4.4. İntihar Edenin Yakınlarının Yaşadığı Duygu Durumları	86
4.5. İntihar Nedenleri Doğrultusunda İntihara Toplumsal Bakış Açısının Değişmesi.....	88
4.6. Cesaret ve Korkaklık Boyutunda İntihara Bakış	90
4.7. İntihar-Rasyonel Düşünce-Delilik Arasındaki İlişki	92
4.8. İntihar Düşünceleri ve Teşebbüsleri.....	94
4.9. İntihara Meyilli Bireylere Yönelik Tutumlar	96
4.10. İntiharı Önlemede Psikiyatri ve Psikolojiye Toplumsal Bakış.....	97
4.11. İntihar Eden Bireylerin Topluma Etkisi	102
4.12. Farklılaştırılmış Benimseme.....	103
4.13. Eğitim Durumu ve İntihar İlişkisi.....	105
4.14. Cinsiyetin-İntihar İlişisine Dair Bakış Açıları.....	107
4.15. İntiharın Cinayet Boyutu	109
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	112
6. KAYNAKLAR.....	116
ÖZGEÇMİŞ	
EKLER	

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 2.1. Katılımcıların demografik verileri.....	8
Tablo 4.5. Çaresiz acılar içerisindeki bireylerin intiharlarına bakış	89
Tablo 4.8. İntihar etmeyi en az bir defa düşünenler ve düşünmeyenler.....	94
Tablo 4.10. İntiharı önlemede tıbbi destek almaya dair görüşler.....	98
Tablo 4.12. Yazılı ve görsel yayınların intihara etkisi üzerine algılar.....	104
Tablo 4.14. İntihara meylin cinsiyetle ilişkisine dair cevaplar.....	107
Tablo 4.15. İntihar cinayet boyutu katılımcı cevapları tablosu.....	110

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ark.	: arkadaşları
çev.	: çeviren
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
vb.	: ve benzeri

ÖZET

Toplumların yarattığı kültürler ve kurumlar, bireylerin hayata, ölüme ve gönüllü ölüme bakış açılarını değiştirirken, bakış açısı değişen bireyler zamanla kültürleri değiştirmiş, kurumları ya tamamen ortadan kaldırmış ya da kurumların işleyişini değiştirmişlerdir.

Dünyanın her yerindeki düşünsel, bilimsel ve teknolojik gelişmeler baş döndürücü bir hızla ilerlerken, hayatın anlamı, ölümün hissettirdikleri ve intihara karşı tutumlar her geçen gün farklılaşmaktadır. Dün anlamlı olan bugün anlamsızdır, çünkü yasanın bugün artık hükmü kalmamıştır. Dünün hayali, bugün hayatın normali olmuş, yeni gelişmelerin peşine düşülmüştür. Tüm bu karşılıklı değişim ve dönüşüm, ilk toplumlardan günümüze kadar gelmiş, anlam dünyalarımızı değiştirmiş ve bundan sonra da durmadan devam edecektir.

Çalışmanın temel amacı, günümüz dünyasında hayata, ölüme ve intihara dair farklılaşan anlam dünyasını ortaya koymak ve hayat, ölüm ve intihar üzerine toplumsal algıya bireyler vasıtasıyla ulaşmaktır. Bu amaçla öncelikle geçmişten günümüze hayat, ölüm ve intihara yüklenen anlamlar, tarihsel, felsefi, psikolojik ve sosyolojik bakış açıları doğrultusunda incelenmiş, sonrasında Tunceli’de yaygın inanç şekli olan Alevilik kültür ve inancında yetişmiş farklı yaş, inanç, meslek, ve eğitim durumlarındaki kadın ve erkeklerin, günümüz dünyasında, hayata, ölüme ve intihara yükledikleri anlam ve bakış açıları derinlemesine mülakat yapılarak değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak Tuncelililerin çoğunluğu Alevi kültür ve inancının etkisinde kalarak hayatı ve ölümü anlamlandırmış, intiharı da bu bağlamda değerlendirmiştir. Hayatın anlamlılığına dair istisnai görüşler olsa da genel anlamda Tuncelililer için hayat anlamlıdır ve ölüm hayatın doğal bir parçasıdır. Dersimliler hayata verilen değer doğrultusunda intiharı reddetseler de çaresiz, acı verici hastalık hallerinde anlaşılabilir bulmuşlardır. İnsanın hayatı kendine aittir genel görüşü hakimdir ve bu nedenle Sünni İslam kültüründeki intiharın günahlığı Tuncelili Aleviler için geçerli değildir.

Anahtar kelimeler: Hayat, ölüm, intihar, değişim, anlamlandırma

ABSTRACT

A Study on the Meaning of Life, Death and Suicide: the Case of Tunceli

While the cultures and institutions created by societies have changed individuals' perspectives on life, death and voluntary death, individuals whose perspective changed over time changed cultures, either completely abolished institutions or changed the functioning of institutions.

While the intellectual, scientific and technological developments in every part of the world are progressing at a dizzying speed, the meaning of life, the feelings of death and the attitudes towards suicide are changing day by day. What was meaningful yesterday is meaningless today, yesterday's law is no longer valid today. The dream of yesterday has become the normal of life today, new developments have been pursued. All this mutual change and transformation has come from the first societies to the present, changed our worlds of meaning and will continue without stopping from now on.

The main purpose of the study is to reveal the differing world of meanings regarding life, death and suicide in today's world and to reach the social perception on life, death and suicide through individuals. For this purpose, firstly, the meanings attributed to life, death and suicide from the past to the present were examined in line with historical, philosophical, psychological and sociological perspectives, and then the meanings and perspectives attributed to life death and suicide in today's world by men and women of different ages, beliefs, professions and situations who are raised in Alevism culture and belief which is common in Tunceli, were evaluated in-depth interviews.

As a result, most of the people, in Tunceli influenced by the Alevi cultures and beliefs, give the meaning life and death. Although there are exceptional views on the meaning fulness of life, life is meaningful for the people of Tunceli in general and death is a natural part of life. Even though the people of Dersim denied suicide in line with the value given to life, they found it understandable in cases of desperate and painful illness. The general view that man's life belongs to himself is dominant and therefore the sin of suicide in Sunni Islamic culture is not valid for Tuncelian Alevis.

Key words: Life, death, suicide, change, meaning

1. GİRİŞ

“Gerçekten ölümün ruhunu görmek istiyorsanız, yüreğinizin kapılarını açın hayatın bedenine ardına kadar. Çünkü hayat ve ölüm birdir, tıpkı ırmak ve denizin bir olduğu gibi. Umutlarınızın ve arzularınızın derinliklerinde yatar hayattan sonrasına dair sessiz bilginiz...” der Halil Cibran yarattığı El Mustafa vasıtasıyla (Cibran, 2020: 44).

Jaspers için ölüm *“kaza ve son kaçınılmazdır”*. Bu acı verici olguyu, insanın sınırlılığını ve ölümün kaçınılmazlığını bilmek ise hayatı önemli ve anlamlı hale getirebilir. İnsan ancak bu yolla özgürleşebilir (Gray, 2020: 18-19).

Bauman için ise ölümü tanımlamak olanaksızdır. Ona göre, ölüm, *“anladığımız gibi”* tanımlandığında sorun da başlamış olur. Bauman’a göre ölüm, hiçbir zaman tanımlanan yerde durmaz. Bu nedenle de ölümü tanımlama girişimleri asla bitmez. Çünkü ölüm *“bütün varlıkları var eden o nihai boşluğu, o varolmayışı temsil eder. Ölüm varlığın ‘mutlak ötekisi’dir, iletişimin kurulamadığı bir alanda dolaşıp duran imgelenemeyen bir öteki; varlık ne zaman ki bu ötekiden söz etse, kendisinin olumsuz bir eğretilmesi aracılığıyla kendinden söz ediyor olduğunu görür”* (Bauman, 2000: 10-11). Bauman ölüm üzerine sarf ettiği bu sözlerin de aslında yetersiz ve eğretilme olduğunu belirterek ölümü tanımlamanın olanaksızlığına yeniden vurgu yapar.

Bauman’a göre biyolojik gereksinimlerimiz dışında kalan tüm faaliyetler hayatı anlamlı kılan aktivitelerdir. İnsan biyolojik anlamda öldüğünde, tüm biyolojik gereksinimler de ölürken, kültürel, sanatsal etkinlikler ölmekte ve ölümsüzlük tüm bu kültür ile gerçekleşmektedir. Ona göre insandaki ölüm korkusu da esasen, ölüm geldiği anda tüm kültürel etkinliklerin yarım kalacak olması nedeniyledir. Ancak kültür, insanı şu ya da bu nedenle cezbedemez ve kandıramaz hale geldiğinde yaşam anlamsızlaşır ve ölüm, tüm bu anlamsızlığı giderecek tek çare haline gelir ve bu durumda da artık intihar kaçınılmazdır (Bauman, 2000: 10-11).

Hayat ve ölümün iç içe geçmesi ve birbirini anlamlandırmasının yanında gönüllü ölüm, yani intihar da, hayat ve ölüme yüklenen anlamlarla anlamlanır olmuştur.

Hayat, ölüm ve intihara yüklenen anlamlar üzerine bir inceleme olarak yapılan bu çalışmanın amacı doğrultusunda, kuramsal çerçeve ile ilgili araştırmada:

- ✓ Geçmişten günümüze toplumların intihar olgusu üzerine bakış açılarındaki değişimler, bu değişimlerde payı olan inançlar ve öncü isimler ele alınmıştır.

- ✓ İntihara yönelik teorik yaklaşımlar sosyolojik, psikolojik ve felsefi yaklaşımlar şeklinde ele alınmış, intihar üzerine bu disiplinlerde yapılan çalışmalara ve düşüncelere yer verilmiştir.
- ✓ Edebiyat, sinema ve medyada intihar temasının işlenmesi ve toplumdaki yansımaları Türkiye’den ve dünyadan örnekler verilerek ele alınmıştır.
- ✓ Araştırmanın yapıldığı il olan Tunceli’nin sosyolojik yapısı, Alevilik inancı ve felsefesi incelenmiştir.

Kuramsal araştırmadan sonra, kuramsal çerçevede ele alınan konular doğrultusunda saha çalışması yapılmıştır.

1.1. Araştırmanın Problemi

Hayatın anlamı ve ölüm insanların hayatlarının bazı dönemlerinde düşündüğü, sorguladığı, genellikle ise hayatın akışı içerisinde unutilan, belki hayatın anlamını sorgulamaya dair ya da ölümü hatırlatan olaylar ile düşünülen, sorgulanan kavramlardır.

İntihar ise, yaşama içgüdüğü ile doğan insanoğlu tarafından, bu içgüdüünün tam tersi bir eylem olarak gerçekleştirildiğinden, kimi toplumlarca korkulan, günah sayılan, cezalandırılan, kimi toplumlarca da övülen bir olgudur. Hemen herkesin intihar ile ilgili bir fikri vardır. Kimisi hiç konuşmak istemezken intihar hakkında kimisi uzun uzun paylaşmak ister düşüncelerini. Konuşmak istemeyenin nedeni bellidir genelde, ölüm soğuktur, ölüme götüren süreç ve sonrası bilinmezlerle doludur. Fakat intihar olgusunun herkesin ilgisini bu kadar çekmesinin ardında yatan neden de işte bu korku ve gizemdir. Critchley, bu korku ve gizem durumunu şu şekilde açıklamıştır:

“Ya bir intiharın son saniyelerinin nahoş, mahrem ve kirli detaylarına dair umarsız bir merakın kollarında kıvranıyoruz ya da her fırsat bulduğumuzda müstehcen intihar hikayelerinin peşine düşüyoruz. Veyahut da ürkütücü görünümünden ötürü hiçbir suretle intiharın semtine bile uğramıyoruz. Bunun yerine, sanki bir koku filmi izliyormuş gibi, ellerimizle yüzümüzü kapatıp parmaklarımızın arasından kaçamak bakışlar atıyoruz. Her halukarda bir şeyler saklıyor; bir şeyleri engelliyor; sessizliğimizle yahut bitmek bilmeyen gevezeliğimiz ya da daha doğrusu öfkemizle bir şeylerin üzerini örtüyoruz” (Critchley, 2016: 18-19).

İntihar eden birisini duyduğumuzda ilk sorulan sorular genelde “neden?” ve “nasıl?” dır. Peşi sıra “peki şimdi ne olacak?”, “kurtuldu mu onu intihar ettiren sorunlarından?” soruları gelir. Hatta dini yönü ağır basanların kafasında “acaba günaha girdi mi?” sorusu da döner durur. Kitabını tamamlayıp yayıncısına verdikten günler sonra

kendi hayatına, kitabındaki, gerçek olup olmadığı bilinmeyen karakteri gibi intihar ederek son veren Edouard Leve, *İntihar* adlı eserinde bu bilinmezlikler karşısında hislerini şu cümleleri ile açıklamaktadır:

“Yaşamın gerçekte intiharının düşündürdüğü kadar üzücü değildi. Acıdan öldüğü söylendi. Ama senin içindeki üzüntü seni anımsayanlarınkı kadar büyük değildi. Sen sonunda boşluktan başka bir şey bulamama tehlikesini göze alarak mutluluğu aradığın için öldün. Bulduğun şeyin ne olduğunu öğrenmek için bizim de ölmemiz gerekiyor. Ya da bizi bekleyen şey sessizlik, ıssızlıksa bir daha hiçbir şey öğrenmemek için” (Leve, 2013: 23).

İntihar sonrası yapılan yorumlar, bilim insanlarının yaptıkları yorumlar da dahil, hep olasılıklar üzerinedir. İntihar edene gerçek nedenleri artık sorulamamaktadır. Gerçekten ölmek isteme nedeni ve eğer ölmeseydi sonraki süreçte yaşayacakları hep bir muammadır. Elbette ki intihar etmemiş kişilerinde gelecekları muammadır ancak intihar eden kişi için akılda ‘intihar etmeseydi daha sonraki süreçte yeniden ölmeyi ister miydi?’ sorusu cevapsız kalır. Edouard Leve bu durumu, kitabındaki intihar eden karakteri üzerinden şu şekilde açıklar: *“Yaşamın bir varsayımdı. Yaşlanıp ölenler bir geçmiş yığındır. İnsan onları düşününce, oldukları şey gelir gözünün önüne. Seni düşündüğümde olabileceğin şey geliyor. Sen bir olasılık yığını oldun, hep öyle kalacaksın”* (Leve, 2013: 9).

Karanlık Thomas adlı kitabında Maurice Blanchot intihar eden kişinin aslında son anda, ayrılmak istediğı hayata sıkı sıkıya bağlandığını anlatır. Son anda ölme isteğinden vazgeçştir bu (Blanchot, 1993: 32). Blanchot’ın, yaşamın son anını anlatan satırlarına ‘*korkunç manzara*’ diyerek göndermede bulunan Simon Critchley bu satırları *“intihara kalkışan bütün insanların karanlığa sıçradıktan sonra tam da terk etmek istedikleri varoluşa hiç olmadığı kadar sıkı bir şekilde sarıldıklarını gösteriyor. İntihar deneyimleri, ister ussal olsun ister usdışı, geride bırakılmak istenen varoluşa daha önce hiç olmadığı kadar bağlanmaya yol açar”* şeklinde yorumlamıştır (Critchley, 2016: 58).

Yönetmenliğini Alejandro Amenabar’ın yaptığı *The Others* filminde, kocasını savaşta kaybeden ve iki çocuğı ile birlikte büyük bir konakta yaşayan, sonrasında çocuklarını yastıkla boğup kendisini silahla vuran dindar bir kadının intiharının sonrasında başına gelenler kurgulanmıştır. Filmin sonlarına doğru öldüklerini anlayan anne ve çocuklarının şaşkınlığı ve özellikle annenin çocuklarını öldürüp intihar ettikten sonrasını anlattığı sahneler, yaşadığı pişmanlık, ikinci bir şansın kendisine verilmiş olmasından duyduğu mutluluk şu sözlerle karakterin dilinden dökülmektedir:

“Önce anlayamadım, yastığın neden elimde olduğunu, neden kıpırdamadığınızı. Sonra anladım, olmuştu. Çocuklarımı öldürmüştüm. İncili aldım ve okumaya başladım, sonra tetiği çekim. Ve sonra sizin güldüğünüzü duydum yatak odanızda, sanki hiçbir şey olmamış gibi yastıkla oynuyordunuz. Ben de bunun Tanrı'nın bir lütfu olduğunu düşündüm, bana ikinci bir şans veriyordu. Evet affediyordu, affediyordu. Bana 'güçlü ol sen annesin' diyordu. Ama şimdi nasıl, nasıl oldu, biz nerdeyiz?” (The Others, 2001).

İntihar anı ve sonrası için verilen bu örnekler, intihar anındaki son vazgeçiş, ikinci bir şans isteği, hala hayatta olan kişilerin tahminlerinden ve belki öyle olmasını umut etmelerinden ibarettir. İntihar eden bir kişinin son anda, vazgeçip vazgeçmediği ya da ikinci bir şans isteyip istemediği bilinmezliğini koruyacaktır.

Tüm bu bilinmezliklere rağmen intihar olgusu, geçmişten günümüze farklı disiplinler tarafından nasıl ele alınıp araştırıldıysa, bundan sonra da merak edilmeye, araştırılmaya devam edecektir.

Hayatı anlamlandırma ya da anlam arayışı, ölüm, ölüm sonrası hayat düşüncesi, intihara götüren süreçler, intihara yönelik tutumlar ve intihar, çağlar boyunca insanların cevaplarını aradığı, bilinmezliklerle, gizemlerle dolu ve gizemini hala koruyan insanlığın ortak meseleleridir. Bu nedenle tüm bu bilinmezliklere bir parça da olsa cevap niteliği taşıyabilecek bu yüksek lisans tez çalışmasının, il genelinde de daha önce bu nitelikte bir çalışma yapılmamış olması hasebiyle, Tunceli’de yapılmasına karar verilmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

İlk çağlardan günümüze değin her toplum kendi inanç, kültür, felsefe vb. yaşayışlarını biçimlendiren faktörler doğrultusunda hayata, ölüme ve intihara farklı anlamlar yüklemişlerdir. Yaşam koşulları, toplumların hayata bakış açılarını etkilediği gibi ölüme ve intihara da her dönemde, her toplumda farklı bakış açıları ile yaklaşılmasına neden olmuştur.

Bu tezde geçmişten günümüze hayat, ölüm ve intihara yüklenen anlamlar, tarihsel, felsefi, psikolojik ve sosyolojik bakış açıları doğrultusunda ele alınıp, Tunceli’de yaygın inanç şekli olan Alevilik kültür ve inancında yetişmiş Tuncelili farklı yaş, inanç, meslek, ve eğitim durumlarındaki kadın ve erkeklerin günümüz dünyasında hayata, ölüme ve intihara yükledikleri anlam ve bakış açıları incelenecektir. Çalışmanın temel amacı, günümüz dünyasında hayata, ölüme ve intihara dair farklılaşan anlam dünyasını ortaya

koymak ve hayat, ölüm ve intihar üzerine toplumsal algıya bireyler vasıtasıyla ulaşmaktır. Bu genel amaca dayalı olarak aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- ✓ Hayatın anlamı ile ilgili düşünceleriniz nelerdir? Sizce hayat anlamlı mıdır? Sizin için hayatın anlamı nedir ya da nelerdir?
- ✓ Ne sıklıkla ölümü düşünürsünüz? Ne tür olaylar size ölümü hatırlatır?
- ✓ Ölümden sonra öteki dünya (Cennet ve Cehennem) inancınız var mı?
- ✓ İntihar eden birini duyduğunuzda aklınıza gelen ilk soru nedir?
- ✓ İntihar etmenin günah olduğunu ve intihar eden kişinin Tanrı tarafından cezalandırılacağını düşünüyor musunuz?
- ✓ Cennet ve cehennem inancınız olsaydı intiharı günah ve öteki dünyada cezalandırılması gereken bir davranış olarak değerlendirebilir miydiniz?
- ✓ Ailenizde, ya da yakın çevrenizde intihar vakası yaşandı mı? Bu intihar vakası sonrası neler hissettiniz?
- ✓ Sizce intihar etmek için geçerli mazeretler var mıdır? Tedavisi olmayan hastalıklara sahip ve yoğun acılar içerisindeki bireylerin intiharları ile ilgili ne düşünüyorsunuz?
- ✓ İntiharı cesaret ve korkaklık boyutunda nasıl değerlendirebilirsiniz?
- ✓ İntihar ile delilik arasındaki ilişki nedir? Sizce intihar akliselim şeklinde gerçekleştirilebilecek bir eylem midir?
- ✓ Hayatınızın herhangi bir döneminde intihar etmeyi düşündünüz mü? Düşündü iseniz gerekçesi neydi? Hangi yöntemle intihar etmeyi düşündünüz? Hiç intihar girişiminde bulundunuz mu?
- ✓ Ailenizden ya da çevrenizden herhangi birisinin intihara meyilli olduğunu fark ederseniz tepkiniz ne olurdu ?
- ✓ İntihara meyilli bir insanın psikiyatristlerden ya da psikologlardan yardım almalarını doğru buluyor musunuz?
- ✓ İntihar eden kişinin topluma zarar verdiğini (psikolojik açıdan insanları karamsarlığa sürüklemeleri, toplumsal görevlerden kaçma davranışı ya da Tanrı'ya isyan etmede örnek olması vb.) düşünüyor musunuz? İntihar eden kişi sizce kötü bir örnek midir?
- ✓ Sizce dizilerde, filmlerde ya da romanlarda işlenen sevilen bir karakterin intihar etmesi temasının işlenmesi ya da toplum tarafından sevilen birinin (sanatçı,

futbolcu, siyasetçi, yazar vb.) intihar etmesi, kişilerin aynı ya da benzer koşullar altında intihar etmesini kolaylaştıran örnek davranışlar mıdır?

- ✓ Eğitim durumu ile intihar arasında bir ilişki olduğunu düşünüyor musunuz?
- ✓ Kadın ve erkek kıyaslandığında sizce intihara en çok meyilli olan cinsiyet hangisidir? Size bunu düşündüren neden nedir?
- ✓ Size göre intihar cinayet olarak değerlendirilebilir mi?

Geçmişten günümüze sorgulanan hayata yüklenen anlamlar, ölüm fikri ve tüm toplumlarda az ya da çok görülen intihar davranışının kişiler tarafından nasıl algılandığı ve anlamlandırıldığını anlamaya dair yapılan bu çalışmanın Tunceli ilinde daha önce ele alınmamış olması, çalışmaya farklı bir nitelik kazandırırken, başka illerde bu konu ile ilgili yapılan çalışmalarla mukayese etme olanağı sağlayacaktır.

1.3. Sayıtlar

Bu araştırmada;

- ✓ Seçilen örneklem grubu evreni temsil edebilecek nitelik ve niceliktedir.
- ✓ Katılımcıların mülakat sorularına içtenlikle ve samimi olarak cevap verdikleri varsayılmıştır.
- ✓ Kullanılan ölçme araçları araştırmanın amacına uygundur.

1.4. Sınırlılıklar

Asırlardır insanlığın üzerinde düşündüğü, çalışmalar yaptığı tez konumuz ile ilgili, belli bir bölge ve sayı ile sınırlandırılan bir çalışma ile genellemelere varılması mümkün değildir. Tek bir şehir için bile genelleme yapılabilmesi ve bireylerin sosyolojik bir profilinin çıkarılabilmesi için çok sayıda sosyoloğun iş birliği yapabilmesi, örneklem grubundaki katılımcı sayısının artırılması ve çalışmanın daha uzun bir sürede yapılması gerekmektedir. Bizim çalışmamız bir yüksek lisans tezi olduğu için 2020 yılında Tunceli ili sınırları içerisinde bulunan ve çalışma yapılmasını kabul eden, 15 katılımcı ile derinlemesine mülakat çalışması yapılarak sınırlandırılmıştır.

1.5. Tanımlar

İntihar, tanımını herkesin kendi tecrübeleri doğrultusunda, belki çevresinde gördüklerini yorumlaması ile elde ettiği, tanımı ve anlamı herkese göre değişebilen bir olgudur. Dünyadaki insan sayısı kadar intihar tanımı vardır. Her ne kadar hepsi sonunu ölüme bağlasa da hissettirdiği duygular yönünden ve nedenlerinden dolayı farklı tanımlardır. Edebiyatçılar kelimelerle oynarlar, sanatlarını konuştururlar intiharı anlatırken, felsefeciler mantık yürütürler intihardan bahsederken, bilim insanları, ellerindeki veriler doğrultusunda açıklarlar intiharı. Durkheim intiharı “*Nasıl bir sonuç vereceği bilinen, kurbanın kendisi tarafından gerçekleştirilen, olumlu ya da olumsuz bir edimin dolaysız ya da dolaylı sonucu olan her ölüm edimine intihar denir*” (Durkheim, 2013:5) şeklinde tanımlarken, öğrencisi Maurice Halbwachs “*bireyin istemli ölümü olarak kendini yok etme durumu*” şeklinde tanımlamıştır (Şen, 2008: 66).

2. MATERYAL VE METOT

2.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Çalışmada Tunceli kültürü ile yetişmiş ve Tunceli’de yaşayan kadın ve erkeklerle görüşülmüştür. Evreni Tunceli olup, örneklem grubu ise, kadın ve erkek katılımcı sayısı dengelenmeye çalışılarak, on beş kişi olacak şekilde, toplumun farklı yaş, eğitim durumu, meslek, inanç ve medeni hal açısından rastgele seçilerek oluşturulmuştur. Kadın katılımcılar; K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7 erkek katılımcılar; E1, E2, E3, E4, E5, E6, E7, E8 şeklinde tanımlanmıştır. Örneklem grubunun demografik verileri tabloda verilmiştir:

Tablo 2.1. Katılımcıların demografik verileri

	Yaş	Eğitim Durumu	Medeni Hali	Meslek	İnanç
K1	48	İlkokul	Evli	Kantin İşletmecisi	Alevi
K2	38	Lise	Evli	Güvenlik Görevlisi	Alevi
K3	26	Önlisans	Bekar	Radyoloji Teknikeri	Ateist
K4	33	Önlisans	Evli	Tıbbi Sekreter	Deist
K5	41	Lisans	Evli	Pedagog	Alevi
K6	52	Lisans	Evli	Ebe	Alevi
K7	52	Lisans	Bekar	Doktor	Alevi
E1	70	Okur Yazar Değil	Evli	Emekli Temizlik İşçisi	Alevi
E2	48	Lise	Evli	Serbest Meslek	Alevi
E3	21	Üniversite Öğrencisi (Tıp Fakültesi)	Bekar	Öğrenci	Ateist
E4	39	Lisans	Evli	Sosyolog	Deist
E5	44	Lisans	Bekar	Öğretmen	Deist-Ateist
E6	47	Lisans	Boşanmış	Öğretmen	Ateist
E7	51	Lisans	Evli	Öğretmen	Deist-Ateist-Alevi
E8	44	Doktora	Evli	Öğretim Üyesi	Alevi

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine mülakat yöntemi kullanılmıştır. Bu süreçte katılımcıların izin verdiği ölçüde ses kaydı alınmıştır. Katılımcılara yaş, eğitim durumu, medeni hali, meslek, ve inançtan başka hayat, ölüm ve intihara yüklenen anlamlar üzerine 18 adet açık uçlu soru sorulmuştur.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Görüşmeler, 15 katılımcıdan 10 tanesi ile katılımcıların iş yerlerinde yapılırken, 5 katılımcı ile de katılımcıların evlerinde yapılmıştır. Tüm katılımcıların rızası alınarak görüşmeler sesli kayıt altına alınmıştır.

Görüşmeler tamamlandıktan sonra tüm konuşma kayıtları olduğu gibi yazıya aktarılmış, her soru için ayrı bir başlık oluşturulmuştur. Soru ile alakalı kısa ön bilgiler verildikten sonra bazı katılımcıların sorulara verdiği cevaplara yer verilmiş, konu ile ilgili yapılmış diğer çalışmalarla karşılaştırmalar yapılmış ve toplanan veriler yorumlayıcı yöntemle değerlendirilmiştir.

2.4. Araştırma Süresince Karşılaşılan Problemler

Katılımcılarla sorular hakkında konuşmaya başlamadan önce sorular hakkında genel bilgi verilmiş, sorulara göz atmaları ve cevaplamak isteyip istemedikleri sorulmuştur. İki kişi soruları gördükten sonra psikolojik gerekçeler göstererek soruları cevaplamak istemediklerini belirtmişlerdir. Bunların dışında çalışmayı olumsuz yönde etkileyecek herhangi bir problem yaşanmamıştır.

3. KURAMSAL ÇERÇEVE İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde toplumların intihara yönelik bakış açılarının tarihsel süreçteki değişimleri ve intihara yönelik sosyolojik yaklaşımı, felsefi yaklaşımı ve psikiyatrik yaklaşımı ele alan teorik yaklaşımlar incelenmiştir.

3.1. Tarihsel Süreçte İntihara Yüklenen Anlamlar

Bu bölümde toplumların intihara yükledikleri anlamlar ve bu anlamlandırmaya neden olan faktörler tarihsel süreçte ele alınacaktır.

3.1.1. İlk çağ kabile toplumlarının intihara bakış açıları

İnsanoğlu ilk ne zaman kendini öldürebilecek olduğunu keşfetmiştir, ilk kim, neden dolayı, ve ne şekilde kendini öldürmüştür bilinmiyor. Ancak intihar davranışının çok eski dönemlere kadar uzandığı bilinen bir gerçektir. Cengiz Güleç'in (1992) *İntihar Üzerine Düşünceler* makalesinde belirttiği üzere:

“Arkaik toplumlarda intiharın en önemli sebepleri yaşlılık, hastalık ve utançtır. Bunun dışında tutsaklık, kölelik, karşılıksız sevgi, kıskançlık, eş ya da çocuk ölümlerinden sonra görülen yas, cezalandırılma korkusu, düş kırıklığı ve benlik saygısını zedeleyecek hareketler intiharın sebeplerini oluşturur” (Şen, 2008: 11).

Araştırmacılar, diğer kültürlerdeki ve tarihsel dönemlerdeki intiharların, bizim konuya yaklaşımımızdan çok farklı görünmesi karşısında uzun yıllar şaşkınlıklarını gizleyememişlerdir (Mars, 2017: 110). Hill (2004) *Ambitiosa Mors. Suicide and Self in Roman Thought and Literature* adlı eserinde modern dünya ile eski çağlardaki intihar anlayışını kıyaslamış ve şu şekilde yorumlamıştır:

“Modern dünyada intihar tatsız bir meseledir. İntihar esasen, şiddetli, marazi ve patolojik bir ruhsal durumdan kaynaklanan, insan perişanlığının en uç noktasını temsil eden bir eylem olarak görülür. Her şeyin ötesinde izole bir eylemdir. Bu izolasyon iki yönlüdür: Birincisi modern çağın intiharlarında son nokta konulmadan önce toplumdan tecrit olunur. İkincisi intihar modern yazarlarca diğer insanların hayal bile edemeyecekleri ruhsal bir dibe vurmaya yol açacak derecede şiddetli kişisel bir yabancılaşma olarak ele alınır. Bu açıdan intihar hiçbir dış gözlemci tarafından bütünüyle anlaşılamayacak, ileri derecede bireysel bir eylemdir” (Marsh, 2017: 111).

Eski çağlarda görülen intihar davranışları ise Hill'in bahsettiği bu durumdan bambaşka bir şekilde karşımıza çıkar. Günümüzde yaşam hakkının kutsallığının tam tersi gibi gözüken ve günümüz yaşlı ve hastalara bakımının ahlaken gerekliliği anlayışının tamamen zıttı gibi duran uygulamalar arkaik toplumlarda hayatın bir zorunluluğu gibi görülmektedir. Alfredo Alvarez *İntihar: Kan Dökücü Tanrı* kitabında “tanrıları şiddet ve idealleri kahramanlık” olarak nitelediği bazı savaşçı toplumlarda, intiharın özellikle hastalık ve yaşlılık durumlarında bir onur meselesi olduğunu belirtmiştir. Vikinglerin cenneti, “şiddet yoluyla ölenlerin salonu” Valhalla’ya girebilmenin yolu, en büyük onur olarak görülen, savaşta ölmek ya da intihar ederek ölmektir. Yaşlılıktan ve hastalıktan yataklarında ölenler Valhalla’ya asla giremezlerdi. Aynı şekilde, Iglulik Eskimoları ve Marquesas adalarında yaşayan yerliler de, şiddetli bir ölümün Gün Ülkesi cennetine girebilmek için gerekli bir ölüm şekli olduğunu, yataklarında huzur içinde ölenlerin ise sonsuza kadar karanlık korkusu ile yaşayacakları Dar Ülkesine gideceklerine inanıyorlardı (Alvarez, 1992: 54-55).

İskitler’de ise göçebe bir hayatı sürdüremeyecek kadar yaşlananların kendilerini öldürmesi, kabile gençlerini bu yaşlıları öldürme yükü ve günahından kurtarmalarından ötürü büyük bir onur olarak görülürdü (Alvarez, 1992: 55). Jamison, bu durumun nedenini “bazı toplumlar ortak yiyecek stoklarından tasarruf etmek için, kimi göçebe topluluklar da bedensel hastalıklar ya da yaşlılar tarafından engellenmeden hareket edebilmek için intiharı açıkça olmasa bile dolaylı bir şekilde onaylamışlardır” diyerek açıklamaya çalışmıştır (Jamison, 2004: 25) .

Bazı ilkel toplumlarda ise intihar etmek isteyen kişiye yardım etmek bir zorunluluk olarak görülürdü. St. Lawrence Adası’ndaki Yuit Eskimoları böyle bir geleneğe sahipti. İntihar etmek isteğini üç defa dile getiren kişinin akrabaları, bu kişinin ölümüne yardım etmek zorunda kalırlardı. İntihar etmek isteyen kişi geleneksel ölüm kıyafetini giydikten sonra özel olarak hazırlanmış “öldürülme yerinde” öldürülürdü (Jamison, 2004: 25).

Meksika’nın güneyinde yaşamış olan Mayalarda, boynunun etrafına geçirilmiş bir organla tasvir edilen, İntihar Tanrıçası olarak bilinen Ixtab, cennete kolay yoldan gitmenin simgesidir. Her ne kadar ölüm korkusu halk arasında yaygın bir korku olsa da, dini kurallara uygun yaşandığı takdirde cennete gideceğine inanan mayalar için kendini kurban olarak sunmak, intihar etmek, doğum sırasında ölmek ve savaş esnasında ölmek sonsuz yaşam getiren ölüm şekilleridir (Sümer, 2014: 103-104).

Her ne kadar arkaik toplumlarda intihar özellikle hastalık ve yaşlılık dönemlerinde özendirilmiş olsa da bazı Arkaik toplumlarda intihar eden kişinin ruhunun topluma zarar vereceğine inanılmış ve zarardan korunmak için bir takım uygulamalar yapılmıştır. Bu uygulamaları Sibel İnceoğlu (1999) *Ölme Hakkı* kitabında şu şekilde aktarmıştır:

“Toplunun, bu kızgın ruhtan kendini koruma yöntemlerinin bazıları, ruhun zarar verme yeteneğini yok etmeye yöneliktir. Bu yöntemler, cesede zarar vermek, yok etmek veya intihar edenin ruhunu yatıştırmak için kurban vermektir. Bazı yöntemler ise, toplum içinde, intihar edecek olanları bu fikirden caydırmaya yöneliktir, bunlar da intihar edenin yakınlarının bazı imtiyazlarının ellerinden alınması olarak görülebilmektedir... Örneğin, Pelew Adası yerlileri, intihar edenleri gömmezler, Borneo yerlileri de suda boğularak intihar edenlerin öbür dünyada yarı bellerine kadar suya gömülü bir biçimde yaşayacaklarına inanırlar. Gisular, intiharın insanlar arası ya da insanlarla ataları arasındaki bir çatışmanın sonucu meydana geldiğini düşündükleri için, intiharı uğursuzluk olarak değerlendirirler. Hatta, intihar bulaşıcıdır ve kurban edilerek intiharın kötü ruhu tatmin edilmelidir, çünkü insanlar arasındaki hastalıklı duygular intihara neden olur, bu nedenle intihar engellenmelidir. Bunun için çeşitli yollara başvurulmaktadır, bu yollardan biri de Gisular’agöre, intihar edenin yakınlarının imtiyazlarının ellerinden alınmasıdır, böylece bundan sonra intihar edecekler için bir tehdit oluşturulmaktadır. Arapaho kızılderilileri için de, ölümden sonra herkesin ruhu ruhlar ülkesinde yaşamaya devam edecektir, fakat intihar edenlerin ruhlarının burada yeri yoktur. Arapaho kızılderilileri böylece, intihar edecek olanlar için caydırıcı bir inanç geliştirmişlerdir, intihar edenler ölümsüz olamayacaklardır. Iroquois ve Huron kızılderilileri intiharı korkakça bir hareket olarak değerlendirmişlerdir. Özellikle bir kabahatin sorumluluğunu almamak ya da yakalandıktan sonra kendisine yapılacak olan işkenceden kaçmak için veya utançtan dolayı intihar edenlerin, ölümler ülkesinden dışlanacaklarına, orada bir yer edinemeyeceklerine inanmışlardır” (Şen, 2008: 13-14).

3.1.2. Antik Yunan’da, intihar davranışı ve intihara bakış açıları

Eski Yunanlılar, intiharı tanımlamaktan çok betimlerken, intihar için “yaşamı zorla sona erdirmek”, “ölümü yakalamak veya zaptetmek”, “kendine şiddet uygulamak”, “aydınlığı terk etmek” ya da “kendini katletmek” şeklinde keskin, net ifadeler kullanmışlardır (Jamison, 2004: 41).

Eski Yunan’da genel olarak intihar davranışı için bir hoşgörü bulunmasına rağmen intihar eden kişiye karşı bir korku da duyulmaktaydı. Eski Yunanlılara göre kişinin kendini öldürmesi ile yakın bir akrabasının öldürülmesi arasında çok az bir ayrım bulunmaktadır. Yakın bir akrabanın öldürülmesinden duyulan korku ile kendini öldüren kişiden duyulan korkunun türdeşliği ile bağlantılı olarak duyulan korku sebebiyle intihar eden kişinin cesedi şehrin dışına, elleri kesilip ayrı olacak şekilde gömülürdü (Alvarez, 1992: 57-58). Ayrıca Thebes ve Atina’da intihar yasadışı olmamasına rağmen, intihar eden kişi için cenaze ayini yapılmazdı (Jamison, 2004: 26). Atina’da hakimler, ölmek isteyenler için baldıran zehiri bulundururlardı. Ölmek isteyen kişiler önce senatoya geçerli bir neden gösterirler sonra da izin belgesi alarak ölebilirlerdi (Alvarez, 1992: 60).

Keder, yurtseverlik veya onursuz bir duruma düşmemek gibi nedenleri olunca hayatlarına son verme kararı alanabilen Eski Yunan'da, intihar ile ilgili çok çeşitli görüşler mevcut olmak ile birlikte intihar ile ilgili felsefi yaklaşımlar genellikle yansız ve ölüm için gerekli şartlar taşıyorsa hoşgörülü yaklaşılabilir niteliktedir. Kimi felsefe okulları intiharın bazı şartlarda kişinin özgür iradesi ile gerçekleştirilebileceğini düşünürken, kimi felsefeciler ise intiharı kendi felsefeleri üzerinden dayandırdığı görüşler sonucu reddederler. İntiharda tanrılara karşı bir saygısızlık söz konusu ise bu durum bağışlanamaz. Dini yönü de olan Pythagorasçılar bu nedenle intiharı reddetmişlerdir (Alvarez, 1992: 58-59).

Pythagoras, intiharı iki sebeple reddeder. Biri dini, diğeri matematikseldir. İnsan ruhunun ölümsüzlüğüne inanan Pythagoras için, ruhun bedende bulunması durumu bir tür bedene hapsolünmüşluktur. Ruh bu hapsolünmüşluktan kurtulmak ve Tanrısına gitmek ister. Ancak Tanrı insana bir görev vermiştir ve bu görev ancak doğal ölümle bitecektir. İntihar, Tanrı'nın vermiş olduğu bu göreve bir itaatsizlik, görevden kaçma ve yurttaşlık görevleri açısından da hatadır (Volant, 2005: 232-233). Evrendeki tüm düzeni sayılar ve matematiksel formüller ile açıklamaya çalışan felsefesi ile Pythagoras, intiharı evrendeki matematiksel düzenin bozulmasına ve kaybolmasına sebep olan bireysel bir eylem olarak görmüştür (Karakaya, 2018: 341). Pythagoras'a göre ruhun beden ile ilişkisi sayısaldır. Ruhun bedenden ayrılma zamanına kadar bedendeki sayısal nicelikler varlığını sürdürür. Süreç sonunda bu sayısal niceliklerin tükenmesi ile ölüm gerçekleşir. Bu doğal bir süreçtir ve evrenin matematiksel düzeni içindedir. Ancak intiharda bedendeki sayısal nicelikler tükenmeden bedenden zorla çıkarılması durumu söz konusudur ve bu durum matematiksel niceliklerin bozulmasına neden olmaktadır (Volant, 2005: 233). Her ne kadar bireysel bir eylem gibi görünse de, intihar evrendeki matematiği bozması sebebiyle bütünsel tepkiye sebep olur. Matematiksel düzenin işleyişi bakımından doğal ölüm ile gönüllü ölüm çok farklıdır (Karakaya, 2018: 341) ve bu nedenle gönüllü ölüm kabul edilemez. Tüm bu gerekçeleri ile birlikte intihar kabul edilemez şeklinde bir felsefe oluşturulmuş olsa da Pythagorasçı okul intihara her zaman karşı çıkmamıştır. Nitekim Pythagoras 'un 40 günlük bir oruç tutarak intihar ettiği, Herakleitos ve Dikearkos tarafından anlatılmakta ve bu okulun öğrencileri arasında intihar edenler bulunmaktadır. *“Pythagorasçılar, kuramda da uygulamada da uygun ölüme yandaş görünürler; Buna göre insan ne çok erken ne de çok geç ölmelidir. Dolayısıyla yazgıya ve bir insanın maddi ve manevi yolculuğuna uygun bir ölümü salık verirler”* (Volant, 2005: 233).

Genellikle felsefenin babası olarak kabul edilen Yunan filozof Platon, intiharın Tanrıya ve devlete karşı itaatsizlik olduğunu *Devlet* ve *Yasalar* adlı kitaplarında açıkça belirterek reddederken; utanç, aşırı üzüntü, yoksulluk, şanssızlık ve dış baskılar altında gerçekleşen intiharı hoşgörölü bulmuştur (Sümer, 2014: 95). Sokrates'in durumunda olduğu gibi devletin buyruğu ile insanın intihar etmesi durumunu da hoş gören Platon, *Phidon*'da hocası Sokrates'in ağzından Tanrı-insan ilişkisini, efendi-köle benzerliğinde ele alarak intihar ile ilgili düşüncelerini şöyle dile getirir:

“Bu konuda [intihar] gizliden öğretilen doktrin [orfizm], biz öteki insanların, kurtulma hakkına da açma hakkına da sahip olmadığımız bir görevdeymişçesine yaşadığımızı söyleyen doktrin, bana fazlası ile yüksek ve aydınlatılması zor görünüyor; ama burada en azından iyi söylenmiş bir şey var, o da bizimle Tanrıların ilgilendiği ve biz insanların, tanrılara ait varsılıklardan bir tanesi olduğumuz [...] Sen Kendini ele al; eğer sana ait olan varlıklardan biri, sen ondan ölmesini istemediğin halde kendini öldürseydi ona kızmaz mıydın, ve de eğer imkan bu olabilseydin, onu cezalandırmaz mıydın? Bu açıdan bakılacak olursa Tanrı'nın, tıpkı bugün benim için yaptığı gibi, bize zorunluluğunu dayatmasından önce kendimizi öldürmememiz gerektiğini söylemek mantıksız değildir” (Volant, 2005: 229).

Tanrıya karşı itaatsizliğin yanında intihar, Platon'a göre, devlete karşı da itaatsizliktir. İntihar, yurttaşlık sorumluluklarından kaçıştır ve yasalar ile cezalandırılmalıdır. Platon, *Yasalar* kitabında, intihar için gerekli şartlar oluşmadığı halde intihar edenlerin cezalandırılmasını ister:

“İnsan kendisine en yakın ve en çok sevdiği söylenen varlığı öldürürse, hangi cezaya çarptırılmalı? Kendini öldüren den söz ediyorum: kaderini talihin yazısından zorla koparıp alan insan, devletin aldığı bir kararla ya da çok acı veren, kaçınılmaz bir itaatsizlikle zorlanmadığı halde, payına çaresiz ve dayanılmaz bir utanç düşmediği halde, korkakça ve alçakça kendine haksız bir ceza veren insan. Bu insan için arındırma ve gömülme konusunda hangi törenlerin gerekli olduğunu Tanrı bilir, ölenin en yakın akrabası bunları yorumcular ve bu konudaki yasalara danışarak, onların buyruklarına göre yerine getirmelidir; her şeyden önce bu şekilde ölenlerin mezarları ayrı bir yerde olacak, yanına da başkası görünmeyecektir; sonra devlet toprağının oniki bölümünün sınırında, ıssız ve adı olmayan yerlerde törensiz gömülecekler, mezarlar mezar taşı ve ad yazılarak belirtilmeyecektir” (Platon, 2007: 368-369).

Platon her ne kadar intihara karşı da olsa, bu karşıtlığı ile çelişkili düşünceleri mevcuttur. Bu çelişki Plato'nun ruh anlayışından kaynaklanmaktadır. Platon'a göre ruh bedenden önce de vardır ve bedenden ayrıldıktan sonra da varlığı devam edecek olandır (Gülsoy, 2010: 50). Platon'a göre akıl, ruhun bir fonksiyonu olmakla birlikte (Gülsoy, 2010: 50) Sokrates'in, ölüm sonrası hayatı öğrenmeye ve bilgiye ulaşmaya çalışan filozof için beden büyük bir yük olduğu ve filozofun bu yüzden ölümü istemesi gerektiği görüşüne katılır (Şen, 2008: 19-20). Sokrates için ruhun ölümle yeni şeyler öğrenebilmesinin kapısının açılmasının yanında ölümü tercih etmesi gerekliliğini Chritchley şu şekilde ifade etmiştir:

“Sokrates Phaidon diyalogunda felsefe yapmanın ölmeyi öğrenmek olduğunu ileri sürerken bir yandan da tilmizlerine ruhun ölümsüzlüğüne dair hikayeler anlatıyordu. Sokrates'in başına gelen bir anlamda toplum dışına itilmişliğinin alternatifiydi; çünkü onun için sürgüne gönderilmek ölümden de beterd. Atina'ya veda etme ihtimali hayatına veda etmekten çok daha kötü görünüyordu gözüne” (Chritchley, 2016: 23).

Aristo'ya göre ise intihar “*devlete karşı bir saldırı*”dır. Dinsel açıdan şehri pisleten, ekonomik anlamda bakıldığında ise yararlı bir yurtdışı yok ederek toplumu fiziksel ve parasal yönde zayıflatan toplumsal bir sorumsuzluktur (Alvarez, 1992: 59).

İntiharı cesaret, dostluk ve kendinin sevgisi ve adalet bağlamında yorumlayan Aristo'ya göre cesaret ile korkaklık, kendine aşırı güven ile güvensizlik ortasındaki noktadır. Aristo'ya göre yoksul birinin yoksulluğa dayanamadığı için kendini öldürmesi, aşk acısı ya da herhangi başka bir acı için kişinin intihar etmesi cesaret değil, tersine bu acılara katlanamamaktan kaynaklı korkaklıktır (Volant, 2005: 38).

Kişinin işlediği suçlar ve ahlak bozuklukları sonucu yaşadığı dehşet duygusu nedeniyle hayatına son veren kişilerin kendilerine karşı bir sevgi barındırmadığını belirten Aristo, bir kötülükten kaçmak için, yani kaçışa yönelik intiharları da reddeder (Volant, 2005: 38). İntiharı kişinin topluma karşı yaptığı bir haksızlık, yasalara dolaylı şekilde karşı gelişi olarak gören Aristo'ya göre intihar eden kişi bu suçun failidir (Volant, 2005: 38). Aristo'ya göre yasalar intihara izin veremez ancak intiharı yasaklayamaz da (Karakaya, 2018: 342).

Bireyin kendi ölüm şeklini ve zamanını seçebileceğine inanan Epikuros Okulu ve Stoacı Felsefe Okulu'nun yanı sıra, intiharı Tanrıya karşı yapılmış bir hakaret ve sosyal sorumluluktan kaçma olarak gören ve reddeden Pythagoras, Platon ve Aristoteles gibi felsefeciler, Antik Yunan'da intihar için ortaya konulan görüşlerin çeşitliliğini gösteren önemli isimlerdir. Farklı görüşlere sahip olmakla birlikte, tüm bu felsefe okullarının ve felsefecilerin ortak görüş olarak sergiledikleri şey; keder, yurtseverlik ve onursuz bir duruma düşmemek gibi geçerli nedenler karşısında, intihara hoşgörülle yaklaşılabilir.

Atinalı bir aileden gelen Epikuros, milattan önce 341 yılında Samos adalarında doğan bir filozoftur. Helenistik dönem okullarından biri olan Epikuros okulunun felsefesi, hazzı ahlak felsefesi ve materyalizmin birleşmesi ile oluşan bir öğretiyi dayanıyordu. Epikuros'a göre bütün canlılar acıdan uzaklaşarak haza ulaşmaktadır. Ancak Epikurosçuların haz anlayışı lüks bir hayat tarzı değildir. Onlar aşırılıktan uzak, erdemli,

aklı başında, sessiz ve alçak gönüllü bir hayat tarzını benimsemişlerdir. Epikuros doğaya uygun, acıdan uzak, sade ve basit bir yaşamın ruhu rahatsız eden yanlış inanışlardan kurtarıp, insanı mutlu ettiğine inanırdı. Öyle ki Epikurosçuların öğünleri genellikle kuru ekmek ve su olacak kadar sadeydi. Epikurosçular için haz, acıdan kaçma ile mümkündür ve bu hazzla, ruhsal ve bedensel olmak üzere iki şekilde ulaşılabilirdi. Ruh ve beden uyum içerisinde oldukça hazzla ulaşabileceğini düşünen Epikurosçulara göre beden acı çekerse, ruh da acı çekerdi. Bedenin acıdan kurtulmuş, sağlıklı olma hali ile ruhun huzursuzluktan kurtulmuş dinginlik hali en büyük hazdır (Aslan, 2001: 21).

Epikuros felsefesinde ruhsal dinginlik için gerekli olan şey Tanrı ve ölüm korkusunu yok etmektir çünkü bu kaygı ruha acı veren bir durumdur. Epikuros'a göre Tanrılar vardır ancak insanların hayal ettikleri gibi insan görünümü değil, ideal şekilli ve azametli vücutlardır. Evren atomlardan oluştuğu için tanrıların dünya ve insanlar üzerinde bir etkisi yoktur. Aynı şekilde ölümden korkmak içinde bir sebep yoktur çünkü insan hayattayken ölüm yoktur ve ölüm gerçekleştiğinde de zaten ölüsünüzdür (Arslan, 2001: 22).

Epikuros ruhu ve bedeni haz içerisindeki bir insanın intiharına karşı olmakla beraber, hayat katlanılamaz acılar içerisinde kaldıysa, bu acıdan kaçmak için birey intihar edebilmelidir. Epikuros, kişinin kendini öldürmesi kararını alırken, dingin ve soğukkanlı düşünmeyi salık verir. Ancak karar verildiğinde intihar tereddüt etmeden gerçekleştirilmelidir. Epikuros, *Menaikmos'a Mektup*'ta bu durumu şöyle ifade eder:

“Bu konuda tefekküre dalmadan, sükunet bulmadan ve özellikle de gereksizlik olmaksızın hiçbir şeye girişmemeliyiz. Ama onca arzulanan an geldiğinde, oh! o zaman, duraksamaya yer yoktur! O büyük adımı atmak isteyen kişi, en zor durumların ortasında bile selamete ulaşacağından kuşku duymamalıdır; yeter ki fazla acele etmesin ve zamanında davranmayı bilsin” (Volant, 2005: 90).

Helenistik felsefenin bir diğer ekolünün temsilcisi Zenon, Stoa felsefesini yaratmış ve bu felsefe mensuplarına ise Stoacı denmiştir. Stoa felsefesi “mantık”, “ahlak” ve “fizik” disiplinlerini ele alsa da, esas amacı insanın bağımsızlığı, yetkinliği, mutluluğudur. Yani “Stoacılık esas itibarıyla insan mutluluğun temellerini gene insanın içinde bularak ve bunları bilgelik, cesaret, adalet ve ölçülülük erdemleri ile özdeşleştirerek, ödev kavramını vurgulayan ve insanın yaşamda doğadaki düzen ve dinginliğe ulaşabileceğini savunan felsefe akımı”dır (Arslan, 2001: 22).

Stoacı ahlak “akılcı özerkliğin ahlakı” olarak adlandırılmıştır. Antik çağın felsefecileri, insanın hayata tutunabilmesi için itici güç olarak mutluluğu öne sürmüşlerdir.

Stoa felsefesinde ise mutluluk, insanın kendiyle (biyolojik varlığı), aklı ile ve doğa ile uyum içerisinde olmasıyla sağlanmaktadır. Bir tür kaderci anlayışa da sahip olan Stoacılar, mutluluğu için yapılabilirliği kendi elinde olan şeyleri ödev olarak yerine getirmek gerekirken; hastalık, yaşlılık, ölüm gibi denetimi insanın elinde olmayan şeyler için serbest ve özgür kalıp, kadere boyun eğmek gerekmektedir. Stoacılar göre, insanın elinde olmayan ölüm olayına kayıtsız kalma durumunun tersine bir durum gibi gözükse de, bazı durumlarda akla ve doğaya uygunluğu çerçevesinde, intihar onaylanmaktadır:

“Gönüllü ölüm akılcı yönden doğrulanabilir ve ıstırap, hastalık, yaşlılık ya da köleleşme gibi dayanılmaz durumlarda, yaşam anlamını kaybettiğinde ya da insanın artık toplumsal görevlerini yerine getiremeyecek ya da düzgün bir kişi olarak yaşayamayacak duruma düştüğünde, doğaya uygundur. Bundan da fazlası hiçbir zorlamaya maruz kalmamış ve tam bir mutluluk içindeki kişinin gönüllü ölümü, başlıkla iyi ölümdür. Khrysippos’ göre ‘mutlu insanlara yaşamı terk etmek ve bunun tersine, mutsuzlara da hayatta kalmak uygun düşebilir’(Plutarkhos, Des notions communes contre les stoiciens,XVIII). Felsefesi intihar diye adlandırılan bu tür gönüllü ölümün ‘en yüksek erdemdeki bir edim’, ‘bilgeye özgü bir hak’, ‘kendi kendisine karşı bir hak, bir görev’ olduğu düşünülmektedir” (Volant, 2005: 263).

Doksan sekiz yaşında iken düşerek parmağını kıran Zenon’un, öfkesinden intihar ettiği ve öğrencisi Cleanthes’in de, dişçisinin, diş eti iltihabının tedavi şekli olarak uyguladığı kendisini aç bırakma yöntemi sonucunda iki günde iltihabı iyileşmeye başlamasına rağmen “yolculuğunun epey ilerlediğini ve şimdi geri çekilmeyeceğini” söyleyen Cleanthes’in aç kalarak intihar ettiği bilinmektedir (Alvarez, 1992: 60).

3.1.3. Roma’da intihar davranışı ve intihara bakış açıları

Eski Roma'daki “benlik” algısı ile günümüzdeki “benlik” algısı arasındaki fark anlaşıldığı takdirde intihara yüklenen anlam daha net anlaşılacaktır (Marsh, 2017: 114). Hill (2004) modern zaman ve Roma döneminde intihara bakış açısını ve intiharın algılanışını karşılaştırırken “Modern, edebi, psikolojik ve sosyolojik söylemde intihar, acıların olağandışı bir şekilde içselleştirilmesinden doğan dayanılmaz baskı sonucunda ölüme götüren umutsuz çaresiz ve ruhsal yönden sağlıklı bir eylem olarak görülür” (Marsh, 2017: 111) diyerek modern zaman intihar algısının özellikle tıbbi ilgilendiren bir boyutla sınırlandırıldığını söylerken, Roma döneminde intiharın buna benzemediğini öne sürmüş ve “Öncelikle Romano Mors geniş anlamda depresyon olarak tanımlanabilecek bir şeyle veya herhangi bir patolojik durumla çok nadiren ilişkilidir” (Marsh, 2017: 111) diyerek intiharın Roma da günümüzde algılanış şeklinden farklı olduğunu belirtmiştir. Romalıların bireyselleştirilmiş kişi ve kavrayış ile genelleştirilmiş kişi kavrayışı arasında

çok ayırım yapmadığını öne süren Hill (2004) “Son tahlilde intiharla ilgili Latince metinlerde öne çıkan Romalı benlik algısı, bütünüyle toplumsal olarak tanımlanmıştır” demektedir (Marsh, 2017: 13).

Rebecca Flemming (2005), *Suicide, euthanasia and medicine: reflections ancient and modern* makalesinde Roma İmparatorluğu'nda “*itibar her şeyden önce geliyordu: ‘Eylemlilik’ daha önemli meselelerin emrindeydi; tıp da ikinci derecede rol oynuyor ve ölümün engellenmesine veya anlamına pek fazla müdahil olmuyordu*” demektedir. Hekim ise Fleming'in makalesinde “*etkili bir ölüm teknisyeni*” olarak tanımlanmaktadır (Marsh, 2017: 114).

“Roma da kendini öldürmek günümüzdeki gibi birinci dereceden tıbbi ilgilendiren bir konu olmadığı gibi herhangi bir psikopatoloji nedeniyle ortaya çıktığı da düşünülemez” (Marsh, 2017: 114). Roma'da intihara bakış açısı Antik Yunan'ın intihara ilişkin görüşlerine nazaran daha bir ıssılaştırılmıştır. İlkel korkularından ve hurafelerden daha bir sıyrılan Roma'da intihar ne korkulacak, ne tiksiniyecek ne de ahlaksal yönden kötü bir olaydır. Romalılara göre, intiharın hoş görülebilir olması için gerekli koşulların oluşmasının ardından sorulan soru, ‘kişi kendini öldürmeli mi? Öldürmemeli mi?’ değildir artık. Eğer intihar kararı alındıysa sıradaki önemli şey “*bunun en büyük onur, yüreklilik ve güzellikte nasıl yapılacağıdır.*” Roma'da kişinin dünyadan ayrılış şekli oldukça önem kazanarak bir tür “*mükemmelliğin ve erdem'in pratik sınavı*” haline gelmiştir (Alvarez, 1992: 60-62).

İntiharın hangi hallerde hoş görülebilir ve cezalandırılmayacak olduğu hangi hallerde ise cezalandırılacağı Roma yasalarında belirtilmiştir:

“Justinyen içtihatında eğer bir yurttaş, “*hastalık, acı veya buna benzer nedenlerle*” ya da “*hayattan bıkmak... delilik veya onursuz bir duruma düşme korkusu*” yüzünden intihar etmişse cezalandırılmaz. Bu tüm rasyonel gerekçeleri kapsadığı için, geriye yalnızca irrasyonel “*nedensiz*” intihar kalır ve o cezalandırılır. Çünkü “*kendisine kıyan biri diğerlerine daha kolay kıyacaktır.*” Diğer bir deyişle suçlu bulunduğu için değil irrasyonel olduğu için cezalandırılacaktır. Bazı istisnalar vardı ama bunlar da pratik nedenlerden kaynaklanıyordu: Bir kölenin kendisini öldürmesi suçtu. Nedeni çok basit çünkü bir köle sahibine gelir getiren önemli bir yatırımdı. Bir araba gibi bir köle de hatalara karşı garantiliydi; bedende gizli kusurlar, intihara veya suça yatkın bir doğa gibi. Eğer kendisini öldürürse ya da buna kalkışırsa altı ay içinde ölü veya diri eski sahibine iade edilir ve anlaşma geçersiz sayılırdı. Aynı şekilde bir asker devletin malıydı ve intihar etmesi kaçaklıkla aynı şeydi. Roma yasaları Sokrates'in çok güzel kullandığı iki benzetmeyi -asker ve mülkiyet- benimsemişti. Son olarak da suçlunun yargıdan kaçmak için hayatına son vermesi belki tazminat olacak cezası hakkını düşürdüğü için bir suç olarak kabul edilmişti. Bu durumda suçlunun mallarına el konulurdu. Ancak akrabaları suçluyu onun adına savunabilirlerdi. Eğer masum bulunursa miraslarını alabilirlerdi. Tersine olursa devlete giderdi. Kısacası Roma yasasında intihara tümüyle ekonomik cezalar verilirdi. Ne ahlaksal ne de dinsel bir suçtu. Yalnızca köle sahibi sınıfa ve devlet hazinesine zarar veriyordu” (Alvarez, 1992: 63).

Roma İmparatorluğu'nda intihar hakkındaki görüşleri daha bir ussallaştırılmasını ve esneklik kazandırılmasını sağlayan, Plato'nun görüşlerini daha ileri taşıyan Roma Stoacılığı'dır (Alvarez, 1992: 60). Yunan Stoacılığı ile benzer şekilde görüşler ileri süren Roma Stoacılığı'nda intihar için gerekli ve intiharı meşru gösterebilecek şartlar şunlardır: *“başkasının kölesi olmak, insanın kendi düşkünlüklerinin kölesi olmak, maddeten tam bir çözülme içinde bulunmak, yaşlılığın getirdiği çöküntü, hastalık”* (Volant, 2005: 263). Ayrıca Yunan Stoacılığı'nın övdüğü felsefi intihar; yani mutlu ve refah içindeki kişinin gelecekte duyduğu kaygı neticesinde kendini öldürmesi de Roma Stoacılığı'nda da olumlanır (Volant, 2005: 263-264).

Roma Stoacılarının başlıca temsilcilerinden ünlü filozof, drama yazarı, aynı zamanda İmparator Neron'un danışmanı ve eğitmeni olan Seneca, Pison'un komplosuna karıştığı için İmparator Neron'nun emriyle damarını keserek intihar etmeye çalışmış ancak ilerlemiş yaşından ötürü kan kaybından dolayı ölemediği için zehir ile ölmeyi denemiştir. Ancak o da işe yaramayınca hizmetçileri tarafından sıcak su dolu küvette boğularak öldürülmüştür (Critchley, 2016: 24).

Seneca'nın felsefesine göre ölümü doğru anlayan insan hayatı, erdem ve değerleri daha iyi anlayacaktır (Pattabanoğlu, 2005: 140). Ruhun ölümsüzlüğüne ve ölümün kötü olmadığına inanan Seneca ölümü şöyle anlatır:

“Ölüme ölümlülüğün kendisinden daha büyük bir teselli yok. İçimizdeki sayısız tehlikeden daha büyük bir teselli yok dışımızdaki bizi korkutan unsurların hepsine... Ölüm her yerdeyken ve bize her yerden saldırabilecekken ve insanlığa yıkım getirebilecek hiçbir şey küçük değilken sarsıntıdan dağın bir kenarının ani çöküşünden kıyı şeridinde taşan denizin bu işgalinden korkmaktan daha aptalca ne var? Bunlar üzmemeli bizi, sanki olağan bir ölümden daha fazla acı barındırıyormuş, ondan çok farklıymış gibi, zira bu veya şu vakitte bir şekilde bu yaşamı terk etmemiz ve son nefesimizi vermemiz gerekiyor; o hâlde ölümümüz daha büyük bir nedenden ötürü gerçekleşebilir. Bir yerde ölmemiz gerekiyor, er, geç” (Pattabanoğlu, 2005: 147).

Seneca'ya göre hayatta kalmak, yakınlarla, sevilen kişilere, tüm siteme karşı ruhun bir ödevidir. Seneca, hastalıktan ötürü zorlansa da kendini öldürmeye kalkmamıştır. Bunun nedenini ise şöyle açıklamaktadır:

“Çoğu kez kendimi bu yaşamdan koparıp almak arzusu duydum. Mükemmel babamın ilerlemiş yaşı, beni bundan alıkoydu. Nitekim ölümümle göstermiş olacağım cesareti değil de, onun benim kaybına dayanabilmek için eksikliğini duyacağı cesareti düşündüm. Bu yüzden, yaşamayı kendi kendime dayattım. Asıl cesaret isteyen şeyin yaşamak olduğu koşullar vardır” (Volant, 2005: 253).

Hayatın uzunluğundan çok, hayatta kalındığı sürece bu hayata yüklenen anlamın önemli olduğunu savunan Seneca'ya göre *“uzun zaman yaşamaya çalışmamak, ama dolu*

dolu yaşamak gerekir. Uzun yaşamak hakkında karar verecek olan yazgıdır. Dolu dolu yaşamak konusunda senin ruhun karar verir. Yaşam, eğer dolu dolu yaşanmışsa uzundur” (Volant, 2005: 253). Hayat anlamlı yaşamaya değer olduğu sürece yaşanmalıdır. Ancak artık yaşamak ızdırıp veriyorsa ölüm kötü ve korkulacak bir şey değildir. iyileşmeyen bir hastalıktan ötürü acı çeken ve kendini öldürmeyi düşünen arkadaşı Marcellinus Attalus’a şöyle öğüt vermektedir:

“Sanki büyük bir sorunu ölçüp biter gibi kıvrınma benim Marcellinusum. Yaşam öyle değersiz ve önemsiz ki. Kölelerin hayvanların seninle tümüyle aynıni yaşıyor. Ama onurla, sağgörüyle, yüreklilikle ölmek büyük bir şey. Budalaca şeylerle ne kadar oyalandın, bir düşün: yiyerek, uyuyarak ve şımartarak iştahlarını. Döngü bu olmalı. Yalnızca ileriye gören, yürekli veya bedbaht bir adam arzulamaz ölümü, ama titiz bir adam da arzular” (Alvarez, 1992: 61-62).

Yaşam hayattan keyif alınıyorsa yaşamaya değerdir. Yok eğer yoğun acılar karşısında yaşamdan bir tat alınmıyorsa, beden özgürlüğün önünde engeldir. Seneca özgürlüğe giden yolu *“Hoşuna mı gidiyor yaşamak? Yaşa! Yok gitmiyorsa, geldiğin yere gitmek elinde senin! Baş ağrını dindirmek için çok kez kan aldındın, bedenini hafifletmek için de, bir damarını açtırırsın. Burada koskoca bir yara ile bağrını delik deşik etmek gerekli değil ki! Bir neşterle o büyük özgürlüğe giden yol açılır, bir küçük delikle sükunete ulaşılır”* şeklinde tarif eder (Şen, 2008: 31).

Anadolu'nun güneyinde Antik Frigya yöresindeki Hieropolis kentinde bir köle olarak doğan Epiktetos, Roma'da felsefe dersleri almış, Nero tarafından azat edilip kölelikten kurtulunca felsefe dersleri vermeye başlamıştır. Roma imparatoru Domitianus ülkesindeki bütün filozofları kovunca Epiktetos, Nikopolise gitmiş, derslerini burada vermeye devam edip, fakir bir hayat sürerek ölmüştür (Çuhadar, 2011: 117-118).

İntiharı akla uygunluğu doğrultusunda ve içinde bulunulan şartlara göre değerlendiren Epiktetos, çok küçük denilebilecek farklarla kim zaman intiharı reddetmiş kimi zaman da meşrulaştırmıştır (Volant, 2005: 88-89).

Mütevazılığı ile dikkat çeken Epiktetos olayların gidişatını kadere bırakarak tam bir tevekkül içinde yaşamıştır. Ona göre olayları kadere bırakmak kişiyi gereksiz kaygılardan uzak tutar (Demirpolat, 2004: 88). Epiktetos'un öğrencilerinin kendisine sefil bedenlerinden kurtulmak için yapılması gerekeni soran öğrencilerine aynı kadercilik ile ilgili *“İnsanlar Tanrı'yı bekleyin. O size işaret ettiğinde ve sizi bu hizmetten kurtardığında doğruca ona gideceksiniz; şimdilik, onun sizi yerleştirmiş olduğu bu yerde kalmaya razı*

olun. Buradaki zaman fazla uzun değildir ve tahammül etmesi de kolaydır. [...] Kalın! Gitmek akıldışı olur” yanıtını vermiştir (Volant, 2005: 88-89).

Tanrı inancı tam olan ve gerek vermiş olduğu akıl için, gerekse tüm nimetleri için Tanrı'ya şükreden ve tüm bu nimetleri göremeyen ve sızlanan insanların nankörlüklerinden dem vuran Epiktetos (Demirpolat, 2004), intihar için Tanrı'nın gerekli şartları yaratması durumunda Tanrı'ya şunları söyler:

“Eğer beni doğaya uygun olarak yaşamının insanlar için imkansız olduğu bir yere gönderirsen, ben bu yaşamı terk ederim; ama, itaatsizliğimden değil de, benim için emeklilik çanı çalmış olacağı için. Ben seni terk etmem” (Volant, 2005: 88-89).

İntihar edebilmek, kişinin elinde olan bir oyunu bitirircesine gerçekleştirilebilecek bir eylemdir. Epiktetos'a göre böyle bir durumda akılsızca davranmamalı iyice düşünülmelidir. Ancak karar alındığında da korkmamalı ve eyleme geçilmelidir (Volant, 2005: 89).

Topluma sağladığı yarar kapsamında Sokrates'in intiharını değerlendiren Epiktetos, Sokrates'in intihar ederek topluma, yaşayacağı zamandan daha fazla faydalı olduğunu savunur:

“Bilge hayatını kaybederek hayatını kurtarır. Diyorsun ki: Eğer Sokrates kaçmış olsaydı, insanlara hala yararlı olacaktı. Oysa ben, dostum, sana şöyle diyorum: Sokrates'in kaçmayı kabul etmeyerek, adalet uğruna ölecek söylediği şey, bizim için, kaçtıktan sonra söyleyeceği ve yapacağı her şeyden çok daha yararlıdır” (Volant, 2005: 89).

Roma'daki bu kahramanlık yüklü intihar davranışlarının etkisi, intihar gerekçelerinin akla uygunluğuna göre değerlendirilmesi, köle ve askerlerin intiharları dışında intiharın hoş görünmesinin sonucu Roma'daki intihar oranları hayli fazla olmuştur. Hatta intihar para kazanma ve eğlence amaçlı gerçekleştirilir hale gelmiştir. Alvarez bu durumu şöyle yorumlamaktadır:

“Donne güvenilir bir kaynaktan bir ayda tam otuz bin kişinin öldüğünü aktarır. Frazer insanların halka eğlendirmek için beş minaya (yaklaşık 120 dolar) kendilerinin idam edilmesini önerebildiklerini söyler; para varislerine ödenir. Pazarda kıyasıya bir rekabete girilir. Adaylar başları kesilmek yerine dövülerek ölmeyi önerebilirler, çünkü çok daha yavaş, çok daha acı verici, daha etkileyicidir. Belki de stoik gurur Roma'nın canice sefaletine karşı son bir savunmaydı. Bu mağrur kahramanlar şöyle bir etrafına baktıklarında berbat, zalim, aşağılık, kokuşmuş ve değerleri çökmüş bir toplumu gördüler. Bunun için tıpkı yoksul Hristiyan'ın Cennet ve Tanrı'nın iyiliği düşüncesini sıkı sıkı sarılması gibi usun egemenliği ilkesine sıkı sıkı sarıldılar” (Alvarez, 1992: 64).

3.1.4. Orta Çağ'da intihar davranışı ve intihara bakış açısı

Hristiyanlığın geleneksel öğretilerine göre, dinin ilk çıkış ve yayılma süresini kapsayan ve 1. Konstantin dönemine kadar süren, Hristiyanlığı benimseyenlere yapılan işkence ve katliamlar karşısında bu insanlar sessiz kalıp gönüllü ölüme koşmuşlardır. *“Hristiyanlıktaki ilk şehit olan, Baba Tanrı'nın ve aynı zamanda Theotokos Meryem'in oğlu, şehitlerin arketipi, en üst düzeyde Hierofani, Tanrı İsa 'Tanrım, Tanrım, beni neden terkettin?' diye feryat ederek insanlığın günahı için çarmıhta can vermiştir”* (Adıbelli, 2018: 379). İsa'nın bu şekilde çarmıhta insanlığın günahları adına can vermesi, inancının büyüklüğünün bir göstergesi olarak görülmüş ve aslında Hristiyanlık, İsa'nın ölümü ile başlamıştır (Adıbelli, 2018: 379).

Alvarez, Hristiyanlığın ilk yıllarında benimsenen ölüm ve intihara ilişkin fikirlerin kökenini ve zaman içindeki değişimini *“İlk Hristiyanlar, Romalıların dinsel festivallerini benimsedikleri gibi onların ölüme ve intihara karşı takındıkları tutumu da olduğu gibi aldılar ve onları dinbilimle yoğurup çarpıttılar ve en sonunda da hepsini ters yüz ettiler”* şeklinde yorumlamıştır (Alvarez, 1992: 65). İlk Hristiyanlar da Romalılar gibi ölümü önemsiz görüp, inandıkları değerler doğrultusunda, kendilerini Tanrı'ya yaklaştıran ve günahlarından kurtarıcı olan, aynı zamanda da zulme karşı boyun eğdikleri takdirde de kendilerine şeref bahşedildiğini düşündükleri gönüllü ölümü seçmişlerdir:

“Hristiyan Tanrı'ya göre yaşam en iyi yaklaşımla önemsizdir, en kötü yaklaşımla bir iblistir. Hayat uzadıkça günah çoğalır. Bunun için ölüm sabırsızlıkla beklenen veya özlenen bir kurtuluştur. Diğer bir deyişle, Kilise inananların zihnine bu dünyanın bir sıkıntı, günah ve iğva diyarı olduğunu iyice kazıdı. Ölümün sonsuza dek onurlandıracağı günü sabırsızlıkla bekledikleri bu yerde, intihar çok daha ayartıcı olmaya başladı. En koyu stoacılar bile, son çare olarak intihar etmişlerdir. En azından yaşam çekilmez olana kadar beklemişlerdir. Ama ilkel kiliseye göre koşullar ne olursa olsun yaşam her zaman çekilmez bir şeydi. Böylece tanrısal mutluluk yalnızca bir bıçak darbesiyken hayat niçin bir bedel olarak verilmesindi? Hristiyan öğretisi her şeyden önce intihara güçlü bir teşviktir” (Alvarez, 1992: 66).

Doktora çalışmasında, Hristiyanlığın ilk yılları için anlatılan, Hristiyanlara uygulanan zulüm ve Şehitlik konularını işleyen Moss'a (2013) göre, yaygın olarak inanılan haliyle, bu dönem için anlatılan zulüm ve şiddet sayıları abartı ve mitten ibarettir, ve Moss'a göre bu mitin yaratıcısı, kilise tarihçisi olan Eusebius'tur ve milattan sonraki ilk 300 yıldaki şehit isimleri ve hikayeleri için de tek kaynak Eusebius'tur (Adıbelli, 2018: 377). Moss'a göre, Şehitler çağı olan Hristiyanlığın yaklaşık ilk 300 yılında, İsa'nın ölümünden sonra, takipçilerinin ölüm hakkındaki düşünceleri değişmiştir. Tanrı'nın oğlunun insanlık için gönüllü ölümü kabul etmesi, İsa'nın yolundan gidenler için bir örnek

olmuş, acı çekmek ve şehitlik Hristiyanlığın vazgeçilmezleri olmuştur (Adıbelli, 2018: 366-367). Oysaki Hristiyanlıkta şehitlik ve intihar aynı şeyler değildir “*şehitlik gönüllü bir ölümdür ama intihar değildir*” (Volant, 2005: 266). Ancak ilk Hristiyanlar şehitliği intihar merakı ile birleştirilmişlerdir (Alvarez, 1992: 67). Şehitliğin vermiş olduğu günahlardan arınma ve sonsuz cennet fikri zamanla deliliğe varmış özellikle Donatistlerin aşırılığa kaçan intihar eylemleri doğrultusunda kilise bu duruma son vermek için girişimlerde bulunmuştur (Alvarez, 1992: 66-67). Hristiyanlığın kutsal kitabında intiharı yasaklayan kesin bir emir olmadığı halde intiharın günah olduğu görüşü ilk defa Augustinus tarafından ortaya atılmış ve Thomas Aquinas tarafından da şekillendirilmiştir (Critchley, 2016: 26).

3.1.4.1. Aziz Augustinus

354-430 yılları arasında yaşamış olan Kuzey Afrika kökenli Aziz Augustinus’un intihar üzerine düşünceleri kötülüğü reddi üzerinedir:

“Augustinus kötülüğün varoluş-suzluğunu ya da töz-süzlüğüne savunur. Ona göre kötülük iyiliğin karşılığı olarak düşünülmemelidir; tersine o bir olmak yetersizliğidir. İnsanların iç yaşamı, yegane zorunlu şey olan varlık ile imkansız hiçlik arasında, tikslenme ile benimseme arasında gidip gelmektedir. Varlığı seçen kişi, tavrını gelişmeden yana koyar; Oysaki kötülüğün yoluna koyulan kişi varlıktan ve gelişmeden yüz çevirir. Bir eksikliği tamamlamaya yönelik arzusu, hiçbir zaman tatmin olmayacak ve yalnızca yoksunluk ve engelle karşılaşacaktır. Kurtulmak için varlığa geri dönmesi gerekecektir. Şu halde, hayata son vermek istemi, hiçlikten alınan tat ve doğruca dipsiz bir uçuruma düşüş olarak belirmektedir. Yanıltıcıdır, Çünkü ölmek isteyen kişi aslında olmak istemektedir” (Volant, 2005: 39).

Augustinus intiharın psikolojik nedenlerini temel alarak, intihar eden kişiyi edep ve gönül yüceliklerinden ötürü, kişinin iç dünyasında olan gizli kalmış şeyleri yargılamadan bağışlarken, diğer yandan da intiharı, bir cana kıyılmasından dolayı cinayet işlemek suçundan mahkum eder. Augustinus’a göre intihar, kendinden başka birisini öldürmek ile eşdeğerdir ve bu nedenle cinayettir (Volant, 2005: 39-40).

Eski ve Yeni Ahit’te insanın kendi canına kıymayı emrettiği ya da buna izin verdiği hiç bir cümle olmadığını belirten Augustinus’a göre, yasalar eli ile ölüme mahkum edilenlerin öldürülme işini yapan cellatlar dışında, öldürme eylemi, kendi canına kıymak da dahil yasaklanmıştır. Ancak ilahi bir çağrıya karşılık olarak gönüllü ölüm gerçekleşiyorsa Tanrı katında bağışlanabilmektedir. Bu istisnadan başka hiçbir neden gönüllü ölümü etik açıdan haklı gösteremez. Fakat ilahi bir çağrıya karşılık olarak Tanrı adına gönüllü ölüm bir tür yorum sorunu haline gelmiştir. Augustinus’a göre dünyevi

sıkıntılar için, başkalarının günahları için ya da ölümden sonra daha iyi bir yaşam için kendi canına kıymak asla kabul edilemez (Volant, 2005: 40).

Augustinus'a göre kendi günahları için kendini öldüren kişi, kilisenin ve devletin cezalandırma işlevlerine müdahale edip onları görmezden gelir. Ayrıca günah işlemek için kendini öldüren kişi ise masum bir insan öldürerek günaha girer ve bu günahın da telafisi yoktur. Çünkü artık hayatta olmadığı için tövbe edemeyecektir. Augustinus'a göre, hayat Tanrı'nın armağanıdır ve her türlü acıya sabırla katlanılmalıdır. Kendi canına kıyan insan Tanrı'nın kurallarına karşı gelen insandır (Alvarez, 1992: 68).

İmparator Diocletianus tarafından idam edilen Piskopos Donatus sonrası ortaya çıkan ve kolektif intihar eylemleri ile adını duyuran Donatustçuluk, Şehitler Kilisesi'nin başkaldırı hareketi olarak belirir ve imparatorluk rejimine iyi niyetle yaklaşan piskoposların karşısında yer alır. Donatusçuların psikoposu Gaudentius'un, müritleri ile birlikte kendilerini kilisenin içinde yakacaklarına yönelik tehdit içeren mektuplarına karşılık, Augustinus'un kaleme aldığı *Çürütmeler*'de, günümüz dünyasında intiharın nedenleri olarak da gösterilen şantaj, özgürlük, korkaklık, cesaret, akıl, delilik, umutsuzluk, başkaldırı vb. pek çok konu ele alınmış ve Donatusçular bu eylemlerinden vazgeçirilmeye çalışılmıştır (Volant, 2005: 41-43). Son çare olarak kilise Donatusçulara 'sapkın' damgası vurmuştur (Alvarez, 1992: 67). Katolik kilisesi takip eden yıllarda yaptırım ve uygulamaları ile intiharı tamamen yasaklayarak, cinayet, günah ve suç saymıştır. Böylece Ortaçağ'da intihar eden kişileri cezalandırma yaygın bir şekilde uygulanmıştır:

"452'de Arles'te Kilise Sinod Meclisi, 'Her kim ki kendini öldürür, masum bir kimseyi öldürmüş ve cinayet işlemiş sayılır' düşüncesi ile kendini öldürmeyi yasaklamıştı. 563'te Braga Sinod Meclisi, kendini öldürme sonrasında ölen kişiye kilise töreni yapılmamasına karar vermişti; 693'te Toledo Sinod Meclisi, kendini öldüren kişiyi aforoz ederek cezalandırma kararı almıştı; 1096'da Nimes Sinod Meclisi, kendi canını kıyanların kutsanmış toprağa gömülme hakkından yoksun bırakılması için karar çıkarmıştı. Bu yeniden tanımlama süreçleri ve kanuni yaptırımlarla kendini öldürme; bir cinayet şekli, günah ve suç haline gelmiştir" (Marsh, 2017: 120).

3.1.4.2. Aquino'lu Thomasso

1224/1225-1274 yılları arasında yaşayan İtalyan ilahiyatçı ve filozof Aquino'lu Thomasso, Augustinus'tan sonra Ortaçağ'ın en büyük düşünürlerindendir. Dehası ve yaşadığı dönemde yapmış olduğu etki bakımından Platon, Aristoteles, Kant ve Hegel gibi isimlerle karşılaştırılan Thomasso'nun Tanrı, doğa, insan ilişkileri, varlık ve öz üzerine geliştirdiği felsefesi teolojik bir temele oturtulmuş gibi gözükse de Thomasso akıl ve

teolojiyi uzlaştırmaya çalışmıştır (Aydın, 2019: 18-19). Artz'a (2006) göre Thomasso'nun akıl ve imanı, teoloji ve felsefeyi önce birbirinden ayırması ve sonrasında birleştirmeye çalışması, sonraki dönemlerde Thomasso'nun amacı dışına saparak teoloji ve felsefenin birbirinden ayrılmasının kaynağı haline gelmiştir (Aydın, 2019: 18-19).

Hristiyanlığa uygun olarak kaleme aldığı, Aristoteles İbni Sina, İbn-i Rüşt gibi filozoflara göndermelerde bulunduğu, Varlık ve Öz adlı eserinde cins, tür, madde, biçim, öz gibi kavramları tartışıp, kavramların dışına çıkararak ve onu ilk neden olarak gösterip Tanrı'nın varlığını felsefi çıkarımlar ile kanıtlamaya çalışmıştır (Thomasso, 2007: 7-191). Aristoteles yorumcusu olan Aquino'lu Thomasso, Aristoteles felsefesinin din ile bağdaşmayan kısımlarını, yapmış olduğu yorumlarla düzenlemiş ve Hristiyanlığa uygun hale getirmeye çalışmıştır (Aydın, 2019: 19).

Aquino'lu Thomasso'nun intihar ile ilgili düşünceleri Augustinius'la paralellik gösterir. Ona göre intihar, insanın fitratına ters düşer. Ayrıca cemaatin bir parçası olan, hatta cemaate ait olan insanın kendini öldürmesi, cemaate karşı yapılan bir kötülük ve haksızlıktır (Volant, 2005: 271-272).

Yaşamın Tanrı'nın armağanı olduğu görüşünü savunan Thomasso için, intihar eden kişi, Tanrı'ya karşı da günah işlemiş olur. Thomasso'ya göre intihar, aynı zamanda bir cinayet olarak da görüldüğü için, hem Tanrı'ya karşı işlenmiş bir günah, hem de topluma karşı işlenmiş bir suçtur. Thomasso'ya göre gerekçe ne olursa olsun intihar bir suçtur. Hatta Tanrı tarafından esinlendikleri iddiası ile kendilerini gönüllü ölüme bırakanları dahi, Tanrı'nın işaretlerini doğru bir şekilde yorumlamanın zorluğunu ileri sürerek bu gönüllü ölümleri eleştirir. Ona göre Tanrı'nın çağrısı olarak algılanan gönüllü ölüm, bilinçsiz bir ölme isteğinden başka bir şey olmayabilir. Bu nedenle Tanrı çağrısına karşılık olarak gösterilen intihar davranışları da Thomasso tarafından kabul edilemez (Volant, 2005: 273).

3.1.5. Rönesans ve sonrasında intihar davranışı ve intihara bakış açısı

Ortaçağ felsefesi ya da skolastik düşünce zamanla kendi geleneğini üretmiş ve geleneksel hale gelmiştir (Kılıçoğlu, 2015: 336). Ortaçağ felsefesinin ve bu felsefenin üretim şeklinin değişmeye başladığı Rönesans Döneminde ise, farklı kültürlerin ve dinlerin araştırılması öğrenilmesi ve dinin sorgulanması girişimleri ile akıl yavaş yavaş dinin önüne geçmeye başlamıştır. Bilimsel deneyler sonucu bilinmeyen biline başlanması ve yeni doğa kanunları oluşması sonucu belirsizlik, kuşku, karışıklıklar yerini akla duyulan

güvene, “*bilinmeyen henüz keşfedilmemiş olandan başka bir şey olmadığı inancına, Hristiyan geleneğinde o ana kadar görülmemiş bir genel varsayıma, insanın kendi kaderinin hakimi olduğu kanısına*” yer bırakmıştır (Kılıçoğlu, 2015: 345).

Ortaçağ sonrası felsefi çalışmalar üniversitelerin dışına çıkarak akademide kullanılan felsefe yapma şekli olan özgün metinler üzerinde yorum yapmak yerine, “*özgür düşünceliler*”in yaratıcı fikirleri ile felsefenin gelişimi farklı bir yönde devam etmiştir:

“Ortaçağ filozofları genellikle öğretimle ilgili üniversite görevlileriydi. Görevleri dolayısıyla buralarda kullanmak amacıyla özgün metinler üzerine yorumlar yapıp yazıyorlardı. Modern dönem düşünürleri akademik öğretim dışında faaliyette bulunuyorlardı. Mesela Descartes hiçbir zaman bir üniversite profesörü olmamıştı. Spinoza da öyle. Heidelberg üniversitesinden çağrı almasına rağmen Leibniz tamamen farklı bir hayatın ve faaliyetin içinde oldu. Locke önemsiz sayılacak resmi bir görev üstlendi. Berkeley bir rahipti. Üniversitede bir kürsü kazanmak için çaba gösterdiyse de Hume başarılı olamadı. Voltaire, Diderot, Rousseau vb. “bিরer mektup aydını”ydılar. XVII. Ve XVIII. yüzyıllarda felsefe eğitilmiş ve kültürlü sınıflar arasında ortak bir ilgi ve ilişki konusuydu, hatta sorumuydu”(Kılıçoğlu, 2015: 350).

Ortaçağ’da belirgin bir şekilde bulunan ölüm korkusu ve intihar üzerine olumsuz algıların ve korkuların da esnediği ve bu korkuların yerini daha sakin söylemlere bıraktığı Rönesans’ta özellikle intihar yeniden sorgulanabilir hale gelmiştir. Bu dönemde kilisenin katı kuralları yerine, akıl yürütmelerde Roma klasikleri referans alınmıştır (Alvarez, 1992: 132-133). Rönesans, Ortaçağ’dan kalma düşünce şeklinin birden bire bir aydınlanmaya dönüşmesi değil, ancak yaşam, ölüm ve yükümlülük konularının Ortaçağ’a nazaran çok daha değişik biçimlerde ele alındığı, daha bireyci ve daha sorgulayan şekle bürünmesidir (Alvarez, 1992: 135).

3.1.5.1. Thomas More

Doğduğu tarih tam olarak bilinmeyen ve 1477-1484 tarihleri arasında doğduğu ile ilgili söylemler bulunan Thomas More, Londra’da doğmuş ve yargıç olan babası tarafından hukuk eğitimi alması sağlanmıştır (Dürüşken, 2009: 9). Karl Kautsky’nin (2006) “*ilk büyük komünist ütopyacı*” olarak nitelediği Thomas More mizahsen kişiliğe sahip, klasik yergi üslubu kullanan bir yazar ve devlet adamıdır (Dürüşken, 2009: 8).

Yazıldığı dönemde gerçekten varolduğu algısına düşülen “*Ütopya Adası*”nı, İngiltere’nin toplumsal ve yönetsel şeklini beğenmeyip, ütöpik bir devlet yönetim şekli olarak tasarlayıp kaleme aldığı *Ütopya* isimli eserinde tanıtan Thomas More, adanın fiziki konumundan siyasi yönetim şekline, ekonomik geçim kaynaklarından dini inançlarına, aile

hayatından ölüme yüklenen anlama, savaş nedenlerinden savaşıma metotlarına kadar hayata dair pek çok konuyu incelikle işlemiştir (Kautsky, 2006)

More'un Ütopya'sında insanlar hazcı felsefe üzerine yaşamaktadır. Onlara göre insanın mutluluğu büyük ölçüde ya da tamamen hazza bağlıdır. Dini kurallar onların hazcılığı için olmazsa olmazdır. Çünkü, bazı şeyler onlara göre tamamen akılla kavranamaz ve bu nedenle dini açıklamalar olmalıdır (More, 2018: 158).

Ütopyalılar ruhun ölümsüzlüğüne inanmaktadır. Onlar Tanrı'nın cömertliğine ve iyiliğine inanarak insanın mutlu olmak için dünyaya gönderildiğini düşünmektedir. Cennet ve cehennem inancına benzer şekilde inançları olan Ütopyalılar, yapılan iyiliklerin ölüm sonrası ödüllendirileceğine, yapılan kötülüklerin ise cezalandırılacağına inanmaktadır. Tüm bu inancın aslında akıl ile kavranabildiğini, eğer bu şekilde bir ödül-ceza sistemi olmasaydı insanların tek derdinin hazza ulaşmak olacağını ve erdeme ulaşmak için zor durumlara katlanmanın delilik olacağına düşünmektedirler. Onlara göre “...ölümünden sonra hiçbir ödül yoksa bütün bir ömrü tatsız tuzsuz, yani zavallı bir şekilde geçirmenin ne anlamı kalır?” (More, 2018: 159).

Ütopyalıların haz anlayışı her tür hazzı kapsamaz. Onlara göre mutluluk, iyi ve dürüst olan hazza bağlıdır. Mutluluk en üstün iyi olan erdemin kendisidir. Doğaya uygun yaşamın önemini savunan görüşe göre Tanrı insanı doğaya uygun yaşamak üzere yaratmıştır ve insan doğayı kendine kılavuz edindiği ölçüde erdemli olacaktır (More, 2018: 159-164).

Ütopyalılar, hazları bedensel ve zihinsel hazlar olarak ayırmışlardır. En büyük bedensel haz olarak sağlığı görmüşlerdir. Onlara göre sağlıklı yaşam diğer bütün hazların temel kaynağıdır. Sağlık olmadan diğer zevkler hissedilemez. Onlara göre sağlıklı olduğu halde acıları uyuşturulmuş olanlar zevk alamaz sadece hissizleşirler (More, 2018: 169-170).

Ütopya'da yaşlı ve hastalara gösterilen saygının ve bu insanlara bakımın önemini vurgulayan More, artık tedavi edilemeyecek kadar hasta ve yaşlı insanların hayatlarına son verilme durumunu şu şekilde anlatmaktadır:

“Ütopyalılar hastalarına özenle bakıyorlar, onları sağlıklarına kavuşturacak hiçbir şeyi ihmal etmiyorlar, gerek ilaçlarına gerekse yiyeceklerine dikkat gösteriyorlar. Çaresiz bir hastalık söz konusu olduğunda hemşireler hastaların yanına oturuyor, onlarla sohbet ediyor, yani sıkıntılarını hafifletmek için ne gerekiyorsa yapmaya çalışıyor. Ama hastalık sırf çaresiz olmakla kalmayıp bir de sürekli acı ve ıstırap vererek işkence çektiyorsa, o zaman rahipler ve yöneticiler geliyor ve hasta artık yaşamındaki günlük görevlerini gerektiği gibi yerine getiremediğinden, hem başkalarının yük olduğundan hem de kendine eziyet çektiğinden ve artık ömrünün son demlerini yaşadığından, ona bu habisi ve ıstırap verici hastalığı daha

fazla beslememesi gerektiğini söylüyorlar. Bu yaşam artık bir azap olduğuna göre, ölmekte bir an bile tereddüt etmeyip kendisini kutlu mutluluğun kollarına bırakmasını, adeta bir zindandan ya da bir işkence sehpasından kaçarcasına kendisini bu acı hayattan çekip kurtarmasını ya da başkalarının kendisini kurtarmasına rıza göstermesini öğütüyorlar. Bunu yaptığı takdirde hiçbir şey kaybetmeyeceğini, tersine acılarına son vereceğini, dolayısıyla bilgece davranmış olacağını belirtiyorlar. Ayrıca bu konuda rahiplerin, yani Tanrı'nın sözlerine tercüman olanların öğüdünü dinlemekle dindar ve kutlu bir insan olduğunu kanıtlayacak şekilde davranmış olacağını da anımsatıyorlar.

Bu şekilde ikna ettikleri hastalar kendi iradeleri ile ya aç kalarak yaşamlarına son veriyorlar ya da uykularında ölümü hiç hissetmeden ruhlarını teslim ediyorlar. Ama hasta böyle bir şey istemediğinde hiç zorlanmıyor, ona karşı görevleri aksatmadan sürdürüyorlar. Ölüm konusunda verdikleri öğütleri dinleyen hastaların onurlu bir şekilde öleceğini inanıyorlar, ama yaşamına rahiplerin ve senatonun onayını almaksızın son veren kişiyi ne yakıyorlar ne de toprağa veriyorlar, cenaze töreni falan da yapmadan rezil bir şekilde bir bataklığa atıyorlar” (More, 2018: 182-183).

Ütopyalılar, hastalananlara üzüлp ağlarken ölmüş olanlara daha iyi bir yere gittikleri ve büyük bir mutluluğa kavuşmuş oldukları inancıyla üzüлp ağlamamaktadırlar. Onlar, ölenlerin ölüme gidiş hallerinden ruhu azap mı yoksa mutluluk mu beklediğini bilirler. Onlara göre ölümü tasasız ve güzel şeyler umut ederek bekleyenler, öteki dünyada ödüllendirileceğinden, arkalarından yas tutulmaz, cenaze törenleri ilahilerle kutlanır, bedenleri huşu içinde yakılır ve yaktıkları yere bir anıt dikilerek anıtın üstüne ölenin Onur Nişanları kazınır ve sonrasında ölen hakkında güzel ve övgü dolu şeyler anlatılır. Ancak eğer kişi korkarak ve istemeyerek ölüyorsa, bunu, ruhun suçlarının farkında olduğundan ve öteki dünyada cezalandırılacağından kaynaklandığını düşünürler. Bu şekilde ölenler sessiz sedasız yas içerisinde gömülürler ve ölen kişinin günahlarının bağışlanması ve Tanrı'nın bu kişiye acı çekirtmemesi için dua ederler (More, 2018: 220-221).

Ütopya adasındaki toplumsal düzenin gerçekten var olması hayalini kuran More, 6 Temmuz 1535 de Tower'da giyotin ile idam edilmiştir (Kautsky, 2006: 182).

3.1.5.2. Micheal de Montaigne

1533-1592 yılları arasında yaşamış olan Montaigne, Peerigord'daki Montaigne şatosunda doğmuştur. Kendisi ile Latince konuşan bir eğitmenden özel dersler alan Montaigne, ilerleyen yıllarda hukuk eğitimi alıp Yunan edebiyatını öğrenmiştir (Volant, 2005: 205).

Montaigne'in ölüm ve intihar üzerine düşünceleri, özgürlüğüne düşkün olması ile paralellik göstermiştir:

“Özgürlüğe öyle düşkünüm ki koca Hindistan'ın bir köşesini bana yasak etseler dünyanın tadı kaçır neredeyse. Hiçbir yerde saklı, eli kolu bağlı yaşamak da istemem, orada pineklemeğe alır başımı havası,

toprağı bana açık bir yerlere giderim. [...] Benim hizmet ettiğim kanunlar küçük parmağımı bile köle etmeye kalksalar, nereye olsa gider başka kanunlar arardım” (Montaigne, 2011: 104).

Montaigne’e göre insanın kendi canına kıyabilmesi bir özgürlüktür. Ölümü küçümsemek, sıradan görmek ve istediği zaman ölümü seçebilmek Montaigne’e göre özgür yaşamının anahtarıdır. Ona göre ölümden daha beter şeyler vardır ve ölüm tüm beter şeylerden kurtulmanın en güvenilir yoludur (Montaigne, 2011: 169-171).

Montaigne’in intihar üzerine düşünceleri Roma, özellikle Seneca referanslıdır ve intihar hakkında fikirlerini oluştururken kilisenin kurallarından ayrı düşünür. Tanrı inancı olan ve Tanrı’yı tek üstün güç olarak belirtip kilisenin üstünde gören Montaigne, kilisenin intihar için tüm yasaklamalarına rağmen, yaşadığı döneme ters düşen fikirlerini özgürce söyler (Montaigne, 2011: 169).

“Hayata ha biz son vermişiz, ha kendi son bulmuş, hepsi bir; ha eceline koşmuş insan, ha beklemiş onu; nereden gelirse gelsin, kendi ecelidir gelecek olan. İplik nerde koparsa ordadır ecel, orasıdır yumağın ucu. En gönüllü olanıdır ölümlerin en güzeli. Yaşamak başkasının istemine bağlıdır, ölmek yalnız bizimkine. En çok ölümden kendi huyumuza suyumuzla göre davranmalıyız. Başkalarının ne diyeceği düşünülmez bu işte, çılgınlık olur düşünmek de. Yaşamak kölelik olur, ölme özgürlüğümüz olmazsa. Hastalıkların iyileştirilmesi çok kez yaşamayı kısıtlamakla olmuyor mu zaten? Etimizi yarıyorlar, dağlıyorlar, elimizi ayağımızı kesiyorlar, yemekten kesip kanımızı alıyorlar: Bir adım daha atıversek öteye, toptan kurtulmuş oluruz. Şahdamarımız neden kara kan damarımız kadar buyruğumuzda olmasın?” (Montaigne, 2011: 170-171).

Montaigne, ölüm korkusu üzerine de düşüncelerini yazdığı denemelerinde, bir anda olup biten bir şey için bu kadar korkmanın akıl kârı olmadığını, ölüm geldiği andan itibaren uzun ömür ile kısa ömür arasındaki farkın kalktığını belirtir. Montaigne *“Mademki ölümün önüne geçilmez, ne zaman gelirse gelsin.”* diyerek ölümü gözünde basitleştirerek bir anlamda kendini özgürleştirmiştir (Montaigne, 2011: 109).

Hayatın değerinin uzun yaşamla değil ancak iyi yaşam ile ölçülebileceğini belirten Montaigne ayrıca ölümle birlikte bütün dertlerin bittiği yere gidileceğini söyler (Montaigne, 2011: 109-115).

3.1.5.3. John Donne

1572-1631 yılları arasında yaşamış olan şair John Donne aynı zamanda Londra’daki St. Paul Katedrali’nin ünlü başrahibidir (Jamison, 2004: 30). 1610 yılında *Biathanatos* adlı kitabı yazarak (Volant, 2004: 82), intiharın ilk defa İngilizce savunuculuğunu yapmıştır (Alvarez, 1992: 135).

Türkçe'ye birebir çevirisi “ölüm gücü”, hatta ölümün şiddeti ya da kuvveti olarak da yapılabilecek *Biathanatos* adlı eser, intiharı yasaklayan herhangi bir dini ifade olmadığını açıkladığı ve kendini öldürmenin bir hak olduğunu savunduğu görüşleri ile, tarihçi Silvia Berti'nin belirttiği üzere “özgür düşünürlerin ölüm hakkına ilişkin manifestosu haline gelmişti”. John Donne, kitabında konuyu oldukça ayrıntılı şekilde açıklayıcı uzun bir alt başlık da koymuştur; “*Kendini Öldürmenin Doğal Bir Günah Olmadığı, Başka Türünün de Doğru Olamayacağına Dair Tezin veyahut Paradoksun Açıklanması*” (Critchley, 2016: 30-31).

Melankolik bir ruh haline sahip John Donne, *Biathanatos* adlı kitabını niçin yazdığını kitabının önsözünde şöyle açıklamıştır:

“...İhtişam ve bilginin doruğunda isim sahibi ve seçkin... bir adam, kafasında dönüp duran ve yüreğinin de onayladığı bir düşünceyle sırf bir Baş Biti yüzünden kendini Paris'teki Miller Köprüsü'nden sulara bırakacaktı, eğer şans eseri amcası o yoldan geçmeseydi; kendimde de sık sık böyle hastalıklı bir eğilim görürüm. Ve belki, ilk muhabbetimi ölüme rağmen inancından vazgeçmemiş, şehitlik hayali ile yanıp tutuşan, horlanmış ve büyük baskılara uğramış bir dinin insanları ile yaptığım ve ilk terbiyemi onlardan aldığım için bu böyle; ya da halk düşmanı bir gün içimdeki tüm kapıların ona kapandığını gördü ya da vicdanının sesini dinlediğimde Tanrı'nın hediyesine hiçbir şekilde isyan etmediğini görüyorum. Ne de bu düşüncelerimi günahkar işlerle gerçekleştirmeye çalışıyorum. Bunun nedeni ne bir korkaklık ne de bir küçümsemedir, ne zaman dertler üstüme gelse içimdeki hapisanenin anahtarını elimde bulurum ve kendi kılıcımdan başka hiçbir şeyin yüreğimdeki acıyı dindiremeyeceğini düşünürüm. Bu konu üzerinde düşünmeme bu şekilde ölenlere ve böyle hareket edenlere merhametle yaklaşmama yol açtı ve izledikleri mantığı abartıp kısa yoldan yargılarda pek bulunmadım” (Alvarez, 1992: 136-137).

John Donne, ölüme ve intihara ilgi duyan ve intihara meyilli bir kişiliğe sahip olmuştur. Kişiliği ile benzerlik gösteren intihar üzerine görüşlerine göre, intihar, olup biten bir durum ya da seçim olmaktan çok ruhsal bir yaşantıdır. Ayrıca John Donne intihar olgusunda sadece kilisenin koyduğu yasakları alelade bir şekilde reddetmemiş ayrıca Hristiyan olmayan toplumlar ve hayvanlar üzerinde yaptığı araştırma sonucu intihar için “*Her çağda, her yerde, her meslekten ve koşulları ne olursa olsun bütün insanlar intihardan etkilenmiş ve ona bir eğilim duymuştur*” diyerek bir genellemeye de varmıştır (Alvarez, 1992: 138).

Biathanatos'ta John Donne, intiharın kişisel bir şey olduğuna değinerek bazı durumlarda anlaşılabilir gerekçeleri olabileceğini savunmuştur (Jamison, 2004: 30). Kitapta intiharın doğaya, akla ve Tanrı yasasına aykırı olup olmadığını ele alan John Donne'na göre intihar doğaya aykırı değildir “aksi takdirde, insanların bedenlerine egemen olmak üzere uyguladıkları bütün ölümcül pratikleri mahkum etmek gerekirdi”.

Ayrıca intihar her çağda ve her millette görüldüğünden dolayı doğal bir eğilimdir (Volant, 2005: 82).

Donne'a göre intihar akla aykırı değildir çünkü akıl yasalara rehberlik eder ve Antik Roma intiharları mahkum etmemektedir. Donne, aynı şekilde intiharı açıkça mahkum etmeyen İncil'i baz alarak dini yasaların da intihara müdahale etmediğini savunur (Volant, 2005: 82).

Ortaçağın intiharı katı şekilde yasakladığı ve cezalandırdığı intihar davranışının bireysel bir hak ve kişisel bir durum olduğunu savunan ve intiharla ilgili ortaçağ düşüncesini çürütmeye çalışan John Donne, ilerleyen yaşlarında öbür dünyaya susamış gelenekçi bir din adamı haline gelmiştir (Alvarez, 1992: 138-139).

3.1.5.4. Robert Burton

Robert Burton'un delilik, melankoli ve intihar arasındaki ilişkileri sempati, acıma, şefkat bağlamında ele alan, kendilerini öldürme durumuna gelmiş insanlara merhamet ile yaklaşılması gerektiğini savunan ve döneminde çok okunan kitabı *Anatomy of Melancholy* 1621 yılında yayınlanmıştır (Jamison, 2004: 30).

Robert Burton, stoacılığın, intiharı akılcı ve soylu bir davranış olarak gösterip olumlamasına karşı çıkar. Burton intiharı bireyselleştirir. Ona göre intihar ne akılcı, ne soylu ne de herhangi bir durumla kıyaslanabilir bir şeydir. Ona göre insanlar kendilerini yaşamları çekilmez hale geldiği için öldürürler. Bu insanlar mutsuzdurlar, ne yaparlarsa yapsınlar bu mutsuzlukları daha da artacaktır ve sadece ölüm onları huzura erdirecektir. Ayrıca Burton intihar eden bireyin akıbetinin ne olacağına, cezalandırılıp cezalandırılmayacağına Tanrı'nın karar vereceğini, insanların cezalandırma haklarının olmadığını ve Tanrı'nın merhametine sığınılması gerektiğini savunmuştur (Alvarez, 1992: 147).

İçinde bulunduğu dönemin dini ve hukuksal yasaları gereği ve ayrıca Oxford'da öğretim görevlisi ve bir papaz olması sonucu yazmış olduklarını yanlışlamak durumunda kalan Burton, intiharın suç ve savunulamaz olduğunu ilan etmek zorunda kalmıştır. Ancak tüm çabalarına rağmen inandırıcı olamamış ve en nihayetinde karamsarlığın, karmaşıklığın ve karamsarlıktan kurtulmanın zorluğunu ele alarak intihar edenlere merhamet ve acıma ile yaklaşılması gerektiğini şu şekilde belirtmiştir:

“Bunların mallarını ve cesetlerine ne yapacağımızı biliyoruz ama ruhları ne olacak, bunu ancak Tanrı bilir; belki merhamet eder, [...] köprüyle ırmak, bıçakla kemik arasında... Nasıl yoldan çıktığını kim bilebilir? Bunu kendisi bilir yalnız; belki bir gün sende.. Suçlamalarınızda bazılarının yaptığı gibi çok aceleci ve sert olmamalıyız. En iyi yargıç acımadır. Tanrı hepimizi bağışlasın” (Alvarez, 1992: 147-148).

3.1.5.5. Baruch Spinoza

17. Yüzyılın en önemli düşünürlerinden olan Spinoza, Tanrı’nın varlığı ve O’nun ne olduğu ile ilgili yapmış olduğu felsefesi sonucu, çokça tartışılan ve farklı şekillerde yorumlanan bir filozoftur. Kimilerine göre panteist bir tanrı inancı olduğu şeklinde yorumlanan Spinoza, kimilerine göre de pan-enteist, ateist, materyalist ya da naturalist olduğu şeklinde yorumlanmıştır (Bayrak, 2015: 187-188). Spinoza’nın Tanrı anlayışının bu denli karmaşık olmasının nedeni, felsefesinde ortaya koyduğu Tanrı’nın alemle ilişkisinin içkin mi, aşkın mı, yoksa hem içkin hem aşkın mı olduğu sorularının farklı şekillerde cevaplanmasından kaynaklanmaktadır (Arıcan, 2006: 127-128).

Yaşadığı dönemde de yeteri kadar anlaşılamayan, hatta fikirleri nedeniyle Yahudi cemaatinden, Spinoza’dan önce hiç kimseye uygulanmadığı kadar sert ve beddualarla dolu bir ihraç metni ile, daha 24 yaşında iken ihraç edilen (Nahum, 2015: 13-15), ilerleyen zamanlarda ise Ethica’yı yayımlatacağı sırada hakkında çıkan tanrıtanımaz fikirleri olduğu dedikodusunun etrafta dolaşması neticesinde ve insanların bu söylentiye inanmalarından ötürü Ethica’yı yayımlatamayan Spinoza, eseri ölümünden sonra yayımlandığından dolayı, Ethica’sının yayımlandığını görememiştir (Dürüşken, 2011: 9-11). Fikirlerinin yeniliğinin ve anlaşılmasının güçlüğünün farkında olan Spinoza’nın, yaşadığı dönemin yeni fikirler karşısında takındığı tavrın vehameti nedeniyle arkadaşlarını uyarma şekli Spinoza’yı anlamak açısından önemlidir:

“...bu eseri yazdığım arkadaşlara söyleyeceğim tek şey kalıyor geriye: bu yenilikler sizi şaşırtmasın, çünkü siz çoğunluk tarafından kabul görmeyen bir şeyin doğruluğunun önünde hiçbir engel olmadığını çok iyi bilirsiniz. Yaşadığımız çağın karakterinin de farkında olduğunuz için, bu şeyleri başkalarına aktarmak konusunda çok dikkatli olmanızı ısrarla rica ediyorum. Söylemek istediğim, bunları olduğu gibi kendinize saklamanız gerektiği değil. Sadece, bunları başka birine aktarmaya girişecek olursanız, karşınızdaki ahbabınızın selametinden başka bir amaç veya saik gütmemeniz gerektiğini ve çabanızın boşa çıkmayacağından mümkün mertebe emin olmanızı söylüyorum. Son olarak, bunu okurken benim kesin kabul ettiğim şeyler konusunda herhangi bir güçlükle karşılaşacak olursanız, sizden ricam, yeterince zaman ayırıp üzerinde düşünmeden onu aceleyle çürütmeye girişmemenizdir. Bu ricamı dikkate alırsanız, bu ağaçtan alacağınızı umduğunuz meyvelerin tadına varacağınızdan eminim” (Spinoza, 2015b: 153).

Spinoza, döneminin düşünürleri gibi intiharın bir suç ya da günah olup olmadığını sorgulamamıştır. Çünkü Spinoza felsefesine göre, Tanrı insanlarla konuşup bir din

yaratmamıştır. Spinoza'ya göre, Tanrı'nın sözleri olarak kabul gören tüm kutsal metinler insan ürünüdür (Spinoza, 2015b: 145-146). Ayrıca Spinoza'ya göre, Tanrı'ya karşı günah işlemek olanaksızdır, çünkü *“olup biten ne varsa onun hükmü hılaına değil, onun hükmüne uygun olarak gerçekleşir. İhlal edilebilir tüm yasalar beşeri yasalardır”* (Spinoza, 2015b: 144). Ona göre, Tanrı'ya karşı günah işlendiğini ya da Tanrı'ya karşı geldiğini söylemek uygunsuz bir söylemdir (Spinoza, 2015c: 55).

Spinoza, intiharı *“şeylerin doğası”* çerçevesinde ele alır. Ona göre *“hiçbir şey kendi doğası gereği kendi yıkımına amaçlamaz”* (Spinoza, 2015b: 121). Ethica'nın III. bölümünün VI. önermesinde de belirttiği üzere *“Tek tek her şey var olduğu sürece kendi varlığını sürdürmeye çabalar”* (Spinoza, 2019: 211). Bu önerme ile bağlantılı olan, Spinoza'nın Conatus Kuramına göre, varoluş bir kez verilince, bu varoluş neticesinde sonlu olan şey, son ana kadar varlığını sürdürme çabası içerisinde olur. Conatus gereği olarak, varlıklar kendileri için yararlı ve iyi olanı ararlar ve doğası için iyi ve yararlı olan şeyler conatusu artırır (Deleuze, 201: 228-239).

Conatus doğrultusunda kendisi için iyi ve güzeli arayan insan her zaman bunlarla karşılaşmayabilir. Tam tersine kişinin doğasına uymayan cisim ya da bedenlerle karşılaşır. Bu o insanın doğasına aykırı, kötü ya da zararlıdır. Bu karşılaşma sonucu insanda bir keder hissi oluşur ve bazen bu keder hissi ya da insanın gücünü aşan olumsuz diğer hislerin artışı doğrultusunda, kişide ilk doğasına aykırı başka bir doğa gelişebilir ve bu ikinci doğa ilkini ortadan kaldırabilir (Deleuze 2013: 239-243). Bu durumu Ethica III. bölüm IV. Önermesinde *“Dış bir neden işe karışmadıkça hiçbir şey yok edilemez”* ve V. önermesinde *“Şeylerin biri diğerini yok edebiliyorsa bunların doğaları birbirine aykırıdır, yani aynı özende bulunmaları mümkün değildir”* (Spinoza, 2019: 210) diyerek ifade eder ve doğası gereği kendisini yok edemeyecek olan bireyin ancak dışsal nedenler sonucu, doğasına aykırı davranarak kendisini yok edebileceğini savunur.

Ethica IV bölüm LXVII. önermesinde *“Özgür insanın en az düşündüğü şey ölümdür; onu felsefesi ölüm üzerine değil, yaşam üzerine bir tefekkürdür”* (Spinoza, 2019: 395) şeklinde ifade ettiği üzere, ölüm, özgür bir insanın en az düşündüğü şeydir. Bir anlamda Spinoza'ya göre felsefe, ölüm korkusundan kurtulmak için değil, hayatın getireceği olumsuz şeylerden duyulan korkudan kurtulmak için gereklidir (Canaslan, 2015: 26). Spinoza, hayatta karşılaşılan her şeyin boş ve anlamsız olduğunu, korkularının zihninin bir ürünü olduğunu ve gerçek iyiyi aramaya karar verdiğini şu şekilde ifade ederek mutlu olmanın yolunu aramıştır:

“Deneyim bana gündelik hayatta karşılaşılan sıradan şeylerin tümüyle boş ve anlamsız olduğunu öğrettikten sonra, korkumun kaynağı ve nesnesi olan tüm şeylerin zihin onlardan etkilenmedikçe kendi içinde iyi ya da kötü hiçbir şey barındırmadığını fark edip, gerçek bir iyinin, yani kendi kendini iletebilen ve diğer her şey dışarıda bırakıldığında zihni tek başına etkileyebilen gerçekten iyi bir şeyin olup olmadığını, aslına bakılırsa, keşfetmesi ve edinmesi bana ebediyen sürekli ve üstün bir neşe verecek bir şeyin olup olmadığını araştırmaya karar verdim nihayet” (Spinoza, 2015a: 39).

3.1.5.6. Charles de Montesquieu

1689-1755 yılları arasında yaşamış, Fransız hukukçu ve ansiklopedici olan Montesquieu, özellikle intiharın psikolojik nedenlerini ele alarak intiharın hukuksal toplumsal ve dini anlamda yasaklanmasına karşı çıkar (Volant, 2005: 206-207).

Montesquieu *İran mektupları*’nda İbren’e yazdığı 76. mektubunda konuyu uzun uzun tartışır. Öncelikle kanunların intihar edenlere acımasızca yaklaşımlarını eleştirir. Ona göre, zaten kendi canlarına kıyabilecek kadar kötü durumda olanlar, cesetleri sokaklarda sürüklenerek, tüm itibarları ayaklar altına alınarak ve tüm mal ve mülklerine devlet tarafından el konularak bir kere daha ölüme mahkum edilmektedirler. Montesquieu’ya göre zaten bunca acılı ve ızdıraplı bir hayat yaşarken ve bu berbat durumdan kurtulmanın anahtarı kişinin kendisinde iken, kanunların bunu yasaklaması oldukça adaletsizdir (Montesquieu, 1963: 241).

Montesquieu, intiharın toplum düzenine bir başkaldırı olarak görülüp, toplum tarafından da yargılanan bir davranış hale getirilmesini eleştirir:

“Acaba, içinde bulunmamayı kabul ettiğim bir cemiyet için, neden çalışıp didinmemi benden istiyorlar. Asla, artık iştirak etmek istemediğim bir anlaşma ile neden ilzam edilmiş olayım? Cemiyet karşılıklı menfaat zemini üzerine kurulmuştur. Lakin, şayet cemiyet benim için bir yük, bir müşkülât, bir mezahim ve meşakket kaynağı olursa, artık bu cemiyetten yüz çevirmeme kim mani olabilir. Hayat hakkı, bana bir lutûf ve inâyet olarak verilmiştir; lâkin, şayet o bu hayırhâh vasfını kaybederse, ben de onu reddetmek, istememek hakkına mâlik olmalıyım. Çünkü, sebep ve illet kalkınca, eser ve netice de nihayete erer!” (Montesquieu, 1963: 241).

İntiharın krala karşı işlenmiş bir suç olduğu fikrini de açıkça eleştiren Montesquieu’ya göre, kralın halkına sunduğu nimetler yeterli değil ya da kişi bunlardan istifade edemiyorsa kral da bu kişiyi, hayatını istediği zaman sonlandırma hakkından mahrum bırakmamalıdır (Montesquieu, 1963: 242).

İntiharın, Tanrı’nın, Evrendeki düzen ve işleyişini bozduğu anlayışını ise insanlığın kendi gurur ve kibrine bağlayan Montesquieu, koca evrende kendini fazla önemseyen

insanın varlığının ya da yokluğunun evrenin işleyişine herhangi bir etkisi olmayacağını öne sürer:

“Ah! Bütün bunlar, sevgili İbben, sadece gururumuzdan, kibir ve azametimizden geliyor, heyhat! Biz bir türlü küçüklüğümüzü hissetmiyoruz ve Cihanda mutlaka bir şey olmak, bir şey sayılmak için çırpınıyoruz! Biz, bir kişinin telef olup gitmesini bile tabiatı küçültüp alçaltacak azametli bir vakıa gibi tahayyül ediyoruz! Halbuki, biliyoruz ki, dünyada bir adam artmış, ya da eksilmiş ben de ne konuşuyorum? hatta, bütün bir kitle yok olmuş, mesela bizim gibi yüz milyonluk bir insan manzumesi, bundan da ne çıkar sanki? İşte bu muazzam kitle bile, cihanda bir zerreden, boşlukta kalmış bir zavallı varlıktan başka nedir ki? Ve Cenabı Hak şayet, bu zerreden mâlûmattar ise, bunun da sebebi, bütün cihanın kendi tarafından yaratılmış bulunması ve dolayısı ile o cihanın ihtiva ettiği her zerreden bile bilgi sahibi olmasıdır” (Montesquieu, 1963: 243).

3.1.5.7. Passerono ve Cocconato Kontu Alberto Radicati

1698-1737 yılları arasında yaşamış olan İtalyan filozof, aristokrat bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiş, daha sonra Protestanlık inancını seçerek Londra’da yaşamaya başlamıştır (Critchley, 2016: 24-25).

1732 yılında doksan dört sayfadan oluşan *Ölüm Üstüne Felsefî Bir Deneme* isimli risalesini yayımlamıştır. Dönemin Başsavcısı tarafından “*dine hakaret eden gelmiş geçmiş en ahlaksız kitap*” olarak nitelenmiş olan bu denemesinde Radicati, gerek kiliseye gerekse hukuka rağmen intiharı aklamaya çalışmıştır (Critchley, 2016: 25).

Radicati, intihar hakkı ile ilgili fikirlerini oluştururken Antik Yunan’dan, özellikle Stoacılar’dan etkilenmiştir. Stoacı felsefede bulunan intiharın meşru olması fikri ve acının çeşidi ne olursa olsun katlanılamayan bir durum olduğu sürece intihar etmenin onurlu bir davranış olduğu görüşünü örnek alan Radicati’ ye göre, bireyler ölümü seçmekte özgürdür (Critchley, 2016: 25-26).

Görüşleri Antik Yunan’a ve Roma klasiklerine dayanıyor olsa da Radicati’nin yaşadığı dönem için oldukça radikal görüşlerdir. Hristiyanlığın ilk yılları sonrası kesin olarak yasaklanan intiharın, ‘hak oluşu’ şeklinde yeniden dile gelişi, halk tarafından büyük bir heyecanla karşılanmış olsa bile, din ve hukuk kurumları bu görüşü eleştirmiştir (Critchley, 2016: 25-26).

Radicati’nin materyalist bir anlayışla yaklaştığı ölüm olgusuna göre, birey öldükten sonra yok olmaz, biçim değiştirir. Ona göre ölüm bir biçimden başka bir biçime girme halidir. Radicati bu durumu şöyle ifade eder: “*Başka bir şekilde var olmaya devam etmek için belli bir tür varoluşu nihayetine erdiririz*” (Critchley, 2016: 26-27).

Ölüm korkusunun nedenlerine de değinen Radicati’ye göre, insanlardaki ölüm korkusunu nedeni “*Doğan’ın kendilerine verdiği Eşitlik Hali’nden tatmin olmayıp*

başkaları üzerinde Egemenlik kurmaya susamış Hırslı İnsanlar” dır. Radicati’nin bahsettiği bu hırsı insanlar ise Musa, İsa ve Muhammed peygamberler başta olmak üzere bu dinlerin dini önderleri olan hahamlar, rahipler ve imamlardır. Radicati’ye göre ölüm korkusu doğal değil, bu kişilerin söylemleri ile oluşmuş yapay korkulardır (Critchley, 2016: 27-29).

Londra’da Radicati’nin Risalesi yayımlandıktan kısa bir süre sonra, intihar notlarında bu risaleye atıfta bulunan bir intihar vakası yaşanmıştır. 1732 yılının Nisan ayında fakir bir aile olan Smith ailesinin ebeveynleri, kızlarını silahla vurulduktan sonra kendilerini asmışlardır. İntihar notlarında ise yasalar tarafından intihar etmenin yasaklandığını bildiklerini, ancak sefalet içinde yaşamaktansa ölmeyi tercih ettiklerini ve kendilerinin nereye gömüleceklerinin bir anlamının olmadığını belirtmişlerdir. Ailenin intihar notundaki tek beklentileri ise mezar taşlarına yazılmasını istedikleri şu satırlar olmuştur:

*“İsimsiz, sonsuza kadar, sesi çıkmayan bir budala
Toz, kül ve hiçlik dışında bir şey yok mezarında
Nerede doğduğumuzun ve öldüğümüzün
Yok önemi, ana babamızın kim olduğunun
Şimdi öyle olmasa da, düşünmüyorduk kim olduğumuz hakkında
Er ya da geç sende dönüşeceksin toza”* (Critchley, 2016: 29-30).

Radicati yazmış olduğu bu risaleden dolayı gözaltına alınmış ve ciddi bir para cezası ödemek zorunda kalmıştır. Daha sonra Hollanda’ya kaçan Radicati burada hayatını kaybetmiştir. Ölümünden önce kendisini ziyaret eden Huguenot Vaizi, Radicati’nin son yıllarını korku ve endişe içinde geçirdiğini, yazdığı her şeyi reddettiğini ve Protestanlık inancını benimsediğini belirtmiştir (Critchley, 2016: 25).

3.1.5.8. David Hume

1711 yılında doğan, felsefe, tarih ve ekonomi ile ilgilenen İskoç, Aydınlanma Çağı düşünürü olan David Hume, Hristiyanlıkta, günah olarak görülmesinin felsefi açıdan yanlışlamasını ortaya koymaya çalıştığı intihar davranışını, ölümden sonra yayımlanan *İntihar Üzerine* adlı makalesinde ele almıştır. Sahte dine ve batıl inanca karşı savaş açan Hume’a göre *“Tanrı’nın varlığı kadar açık olan herhangi bir hakikat yoktur. O, bütün umutların dayanağı, ahlakın en güvenli temeli, toplumun en sağlam desteği ve düşüncelerimizden, aklımızdan bir an bile çıkmaması gereken tek ilkedir”* (Şener, 2017:

255). Felsefe Hume için tüm hurafelere karşı açtığı savaşta en önemli silahtır. (Hume, 2017b: 1). Tanrıtanımaz olmamasına rağmen, Hristiyanlık inancına ve hurafelerine olan öfkelerini 1757 yılında yazmış olduğu bir mektupta *“Sanırım artık tarih yazmayacağım, doğrudan doğruya İsa’nın öğrettiği duaya, on emre ve Hristiyanlığın tek ilmihaline saldıracağım. İntiharı ve zinayı tavsiye edeceğim ve Tanrı canı isteyip de beni kendi yanına alıncaya kadar böyle devam edeceğim”* şeklinde ifade etmiştir (Şener, 2017: 246).

Hristiyanlık dininde bulunan, Tanrı’nın verdiği canı bir armağan kabul edip bu armağanın kişinin kendi elleri ile geri verilmesinin Tanrı’yı gücendirdiği inancı, Hume’a göre, insanın tüm acı ve kederden intihar yolu ile kurtulabileceken, hatta kişinin kendini öldürebilmesi aslında Tanrı’nın insanoğluna bahsettiği bir özgürlük ve yetenek iken, batıl inanç bu özgürlüğü insanın elinden alır ve bir bakıma Tanrı’yı insanların acı içinde yaşamasına göz yuman *“nefret dolu bir varlığa”* mahkum eder. Hristiyanlık inancı içinde Tanrı, Hume’a göre *“umutların dayanağı”* olmaktan çıkıp yarattıklarının acı ve safalet içinde yaşamasını zorunlu tutan *“nefret dolu bir varlığa”* dönüşür (Hume, 2017b: 2).

Hume, intiharın suç olmadığını, aksine bir özgürlük olduğunu irdeler. İntiharın suç olabilmesinin olası nedenleri olarak *“Tanrı’ya, komşumuza ya da kendimize olan yükümlülüğünün ihlali”* gösterilir (Hume, 2017b: 3). Ancak Tanrı’ya, komşumuza ya da kendimize karşı ödevlerimize engel oluyorsa intihar suçtur. Hume intiharın Tanrı için günah sayılmayacağını şu sözleri ile açıklar:

“Maddi dünyayı yönetmek için, yüce yaratıcı genel ve değişmez yasalar koymuştur; bu yasalar sayesinde en büyük gezegenden maddenin en küçük parçasına kadar olan tüm cisimler uygun alan ve işlevleri içinde korunur. Hayvanlar alemini yönetmek için tüm canlı varlıkları bedensel ve zihinsel güçlerle, duygular, tutkular iştah, hafıza ve yargı ile donatmıştır ve bunlar sayesinde kaderleri olan yaşam döngüsünde yaşarlar” (Hume, 2017b: 4).

Evrenin tüm yasaları Tanrı tarafından yaratılmış ise eğer ve canlı, cansız tüm varlıklar bu yasalar çerçevesinde varlıklarını sürdürüyorlarsa, kişinin hayatına kendi elleri ile son vermesi de bu yasalar çerçevesinde gerçekleşmektedir. *“Tutkular kıpırdandığında, yargı hükmettiğinde, organlar itaat ettiğinde; bütün bunlar Tanrı’nın işidir; ve O evrenin iktidarını bu canlı ve cansız ilkeler üzerine kurmuştur”* (Hume, 2017b: 5). Buna göre intihar da insanlara bahşedilmiş ve evrenin genel yasalarında bulunan bir özgürlüktür. Tanrı’nın, evreni genel yasalar çerçevesinde yaratmış olmasını ve fakat insan hayatına son vermeyi kendine ayırdığını düşünmeyi tamamen yanlış bulur. Ona göre *“İnsanın hayatı ile hayvanın hayatı aynı yasalara tabidir; ve bunlar madde ve hareketin genel yasalarına*

tabidir.” Doğal yollardan ya da isteğe bağlı şekilde ölüm, bu yasaların dışına çıkmak anlamına gelmemektedir (Hume, 2017b: 6-7). Ona göre kişinin hayatına son vermesi Tanrı’ya karşı işlenmiş bir günah ise “yaşamın korunması” da aynı şekilde suçtur. İki türünde doğal işleyişe müdahaledir:

“Eski Roma inancına göre, nehirleri rotalarından saptırmak ya da doğanın yetkilerini istila etmek Tanrı’ya karşı saygısızlıktır. Fransızlar, çiçek hastalığı aşısı yaptıranın Tanrı’nın işine müdahale etmek olduğunu ve bunun Tanrı’ya karşı saygısızlık olduğunu söyler. Modern Avrupa’da, insanın kendi hayatına son vermesi nin yaratıcısına karşı isyan ve saygısızlık olduğuna inanırlar. Ben de diyorum ki, evler inşa etmek, toprağı ekip biçmek, okyanuslar aşmak Tanrı’ya saygısızlık değil mi? Bütün bu eylemlerde, doğanın akışında bazı yenilikler yapmak için zihinsel ve bedensel gücümüzü kullanırız. Bu nedenle hepsi eşit derecede masum veya eşit derecede suçludur” (Hume, 2017b: 11-12).

Hume, kişinin, kendine ve topluma olan görevlerini yerine getiremeyecek kadar yaşlı ya da iş göremez durumda olacak kadar fiziksel rahatsızlıklardan kaynaklı muhtaçlık durumlarını ve böyle bir durumda intihar etmenin suç olup olmadığını irdeler. Ona göre topluma faydalı olabilme zamanları sınırlıdır. Hastalık, bir başkasının bakımına muhtaç olacak kadar engellilik, yaşlılık vb. haller iyilikte bulunma zamanlarının sınırlarıdır. Kişi bu durumların herhangi birini yaşıyorsa artık topluma iyilikte bulunmak zorunda değildir. Ayrıca Hume, bu durumlardan dolayı bireyin toplumun sırtında bir yük olduğunu düşünür:

“Ancak varsayalım ki halkın çıkarını korumak artık elimde değil, varsayalım ki külfet olmaya başladım: diyelim ki varlığım bir insanı halk için çok daha yararlı şeyler yapmaktan alıkoyuyor. Bu gibi durumlarda, hayatımdan vazgeçmem yalnızca masum değil aynı zamanda övgüye layık bir eylemdir. Ve varlığı terk etmenin cazibesine kapılan çoğu insan böyle bir durum içinde. Sağlığa güce veya otoriteye sahip olan insanın dünyaya ayak uydurmak için daha iyi bir nedeni var” (Hume, 2017b: 15).

Hastalık, yaşlılık vb. durumlarında gerçekleştirilen intiharların Hume’a göre kabul edilebilirliğinin yanında, halkın çıkarı için gerçekleştirilen intiharlar da onaylanan intihar nedenlerindendir. Esir düşmüş ve işkenceden dolayı halkına ihanet edebilecek kişinin intihar etmesi gerekli bir davranıştır. Diğer taraftan ölüm cezasına çarptırılmış bir mahkumun intihar etmesi toplum için yararlıdır da (Hume, 2017b: 16).

Hayatın anlamının olduğunu düşünen ve yaşamın sürdürülebilirliğinin farkında olan biri için hayattan vazgeçiş mümkün değildir. Ancak ortada intiharı gerektirecek herhangi bir sağlık ya da talihsizlik yokken, bir tür bunalımdan dolayı intihar etmiş kişi onun gözünde “lanetlenmiştir” (Hume, 2017b: 17).

“Eğer intihar, sözüm ona suçsa, bizi ona sadece korkaklık yöneltebilir. Eğer suç değilse, sağduyu ve cesaret, hayat yük haline geldiğinde, varoluştan derhal kurtulmaya çekmelidir bizi. Böyle durumlarda

topluma faydalı olmanın tek yolu budur. Bir örnek oluşturur ve bu örnek benimsendiğinde, herkese hayatta mutluluğu koruma şansı ve tüm tehlike ve acılardan kurtulma özgürlüğü verir” (Hume, 2017a: 24).

3.2. İntihara Yönelik Teorik Yaklaşımlar

Bu bölümde intihara yönelik teorik yaklaşımlar; sosyolojik yaklaşım, psikolojik yaklaşım ve felsefi yaklaşımlar şeklinde sınıflandırılmıştır.

3.2.1. Sosyolojik yaklaşım

Bu bölümde intihar olgusu ile ilgili sosyolojik çalışmalar ele alınmıştır.

3.2.1.1. Emile Durkheim

1858 yılında Fransa'da doğan ve Yahudi bir ailenin çocuğu olan Durkheim ilk eğitimlerini haham olma yolunda almıştır. Fakat ilk gençlik yıllarında dini inançlarından vazgeçerek bilinmezci olduğunu belirtmiştir. Ancak Durkheim dinleri ve dinin toplum üzerindeki etkilerini araştırmaktan vazgeçmez (Turner ve ark., 2017: 331). Durkheim aynı zamanda, Fransa'nın Comte dışında en tanınmış ve en büyük sosyoloğudur. Yapısalcı olan Durkheim, toplumsal olguların, fiziksel olgular kadar gerçek oldukları fikrini benimseyerek toplumun anlaşılabilmesinin sadece yapılar vasıtasıyla gerçekleşeceğini savunmuştur. Psikoloji bilimine mesafeli oluşu ile bilinen Durkheim'a göre psikoloji bir bilimdir, fakat psikoloji ve benzeri bilimler sosyoloji biliminin dışında kalır ve toplumsal olaylar psikolojik olarak açıklandığında yanlışlığı kesindir. Genel olarak “*grup kafası*” yaratma ve “*toplumsal gerekircilik*” görüşünü savunduğu için eleştirilen Durkheim'a göre toplum kendine özgüdür ve bireye ait özelliklerden (kişisel güdü, içgüdü ya da duygulardan) bağımsızdır (Bottomore ve Nispet, 2014: 614-615).

Durkheim, *İntihar; Bir Toplumbilim İncelemesi* adlı eserinde sosyolojik yönteminin kuralları doğrultusunda intihar olgusunu toplumsal bir olgu olarak almış ve ‘şey’ olarak incelenmiştir (Turner ve ark., 2017: 370). Neslihan Şen, bir toplumbilimci olarak Durkheim'ın neden intiharı araştırma konusu yaptığını şu şekilde açıklar:

“Durkheim'ın temel problemi intiharı anlamaya çalışmak değildir. İntihar 19. yüzyılın bireyseliğe vurgu yapan sosyal düşüncesi içinde, bireysel temelli olduğu düşünülen kavramlara toplum bilimsel açıklamalar getirebileceği fikri ile seçilmiş bir odak noktadır. Durkheim, acısını çekmekte olduğumuz ortak

hastalık olarak ifade ettiği intihar olgusunu, sosyolojiyi bağımsız bir disiplin olarak kurmak amacıyla seçmiştir” (Şen, 2008: 63).

Durkheim, incelediği ülkelerdeki intihar oranları ve genel ölüm oranları karşılaştırmaları sonucu *“intihar oranı genel ölüm oranından daha çok toplumsal gruba özgüdür ve toplumsal sınıfın ayırt edici göstergesi olarak görülebilir”* çıkarımında bulunmuştur (Durkheim, 2013: 13). Durkheim’a göre, *“her toplumda belirli bir miktarda ‘istençli ölüm’ ya da ‘isteyerek ölüm’ çıkarmaya hazır ortam vardır. Bu hazır ortam ya da bu hazır oluş toplum biliminin konusuna giren özel bir inceleme ister”* (Durkheim, 2013: 14). Durkheim *İntihar* adlı eserinde yapmak istediği çalışmanın amacını *“tek tek intihar olaylarının meydana gelişindeki tüm koşulları olabildiğince tam olarak sayıp dökmek değil, sadece belirli bir oranın, intiharların toplumdaki oranı dediğimiz şeyin hangi koşullara bağlı olduğunu aramaktır”* diyerek belirtmiştir (Durkheim, 2013: 14).

İntihar için, günümüze kadar en çok bilinen ve en çok kullanılan tanım, Durkheim'in yapmış olduğu tanımdır (Alptekin ve Duyan, 2014: 17). Durkheim’a göre intihar ve intihar girişimi *“Nasıl bir sonuç vereceği bilinen, kurbanın kendisi tarafından gerçekleştirilen, olumlu ya da olumsuz bir edimin dolaysız ya da dolaylı sonucu olan her ölüm edimine intihar denir. İntihar girişimi de böyle tanımlanan, fakat ölüm sonucu vermeyen edimdir”* şeklinde tanımlanır (Durkheim, 2013: 5).

Durkheim intihar olgusunun nedenlerinin toplum dışı nedenler ve toplumsal nedenler şeklinde ele alarak toplum dışı nedenleri, döneminin bilimsel ve istatistik bilgileri çerçevesinde ve akıl yürütmeler doğrultusunda çürüterek intiharın toplumsal nedenlerini teorileştirmiştir. İntiharın toplum dışı nedenlerini, akıl hastalıkları, delilik, alkolizm, ırk, kalıtım, dış dünya etmenleri (iklim, mevsimsel sıcaklık) öykünme başlıkları altında incelemiştir. İntiharın bir delilik olup olmadığını ya da tüm intihar edenlerin deli olup olmadığını, psikopatik durumlar kapsamında irdeleyen Durkheim *“intihar deliliği diye bir delilik var mıdır?”* sorusunu sorarak konuyu açıklamaya çalışmıştır (Durkheim, 2013: 20). Durkheim’a göre delilik durumunda intihar görülebilir, ancak bu durum tüm intiharların delilik olduğunu göstermez. Durkheim tam akıl hastalığı ile zekanın tam normal durumu arasındaki ara durumları da bu başlık içerisinde inceler ve nevrasteninin intihar üzerinde bir işlevi olup olmadığını yorumlar. *“Nevrasteni bir çeşit tam gelişmemiş deliliktir”* (Durkheim, 2013: 31). Nevropat kişilerin özelliklerinin ise intihar davranışı için uygun ortam hazırladığını belirten Durkheim bu davranışın ortaya çıkması için illaki toplumsal

nedenlerin gerekli olduğunu çünkü aynı nevropat kişinin aslında uygun koşullar altında topluma faydalı olabilecek, yaratıcı bir kişilik olduğunu belirtir:

“Nevrasteni kendi başına genel bir öneğilimdir, bu öneğilimin sonucu olarak zorunlu olarak belirli bir edimin ortaya çıkması gerekmez. Ancak çıkacak sonuç, koşullara göre pek değişik biçimler alabilir. Nevrasteni öyle bir tarladır ki toplumsal nedenlerin Bu tarlaya ekilmesi yoluna, biçimine göre orada pek çeşitli eğilimler boy verir. Yaşlanmış, yönünü şaşırılmış bir toplumda yaşamdan bezginlik, devinimsiz bir melankoli ve bu melankoli de bulunabilecek acılı sonuçlar nevrasteni içinde kolaylıkla gelişir. Tersine, genç bir toplumda gelişecek olansa ateşli bir idealizm, kendini bir davaya etkin biçimde verme, bir akım ya da bir davayı coşkuyla savunma gibi şeylerdir. Çökme dönemlerinde yozlaşanların arttığı görülür, ama devletlerde onlarla kurulur. Tüm büyük yenilikçiler onların arasından çıkar. Şu halde bu derecede belirsiz ya da iki yana çekilebilir bir güç, intihar oranı kadar belirli bir toplumsal olgu açıklama ya yetmez” (Durkheim, 2013: 42).

İntihar ve alkol tüketimi oranlarının, ülkelerin istatistikleri ile ve bu ülkelerdeki alkol tüketim miktarlarını şehir bazında inceleyen Durkheim, alkol tüketim miktarı ile intihar oranları arasında bir bağ bulamamakta, ancak alkol kullanımı ya da herhangi bir psikopatolojik durumun ancak kişiyi intihara meyilli yaptığı fakat intihar davranışının ortaya çıkması için başka etmenlerinde gerekli olduğunu belirtmektedir (Durkheim, 2013: 42-49).

İntiharın normal ruhsal durumlarda ırk ve kalıtım yoluyla nesilden nesile aktarıldığını savunan fikirlere karşı Durkheim, savunmasına öncelikle, ırk kavramının pek çok şekilde kullanıldığını ve bu kullanımları sonucu hatalı birçok çıkarımların meydana geldiğini söyleyerek başlar. Aslında safkan bir ırkın bulunamayacağını ve bu nedenle kalıtımın ne boyutta incelenebileceğinin saptanamayacağını ve inceleme yapılsa dahi sonucunun bir kesinliğinin bulunamayacağını belirtir. Durkheim, artık ırk kavramının kan bağı ile değil uygarlık bağı ile bağlı olduğunu ve bunların da halk ya da halk toplumları olduğunu belirtir (Durkheim, 2013: 53).

İntiharı oluşturan dış dünya etmenleri içerisinde ele aldığı iklim ve mevsimsel sıcaklık faktörlerini yine istatistikler üzerinden irdeleyerek bu faktörlerin de intihar üzerinde etkili olmadıkları, aksine yine toplumsal koşulların intihar üzerinde etkili oldukları sonucuna bağlamıştır. Özellikle mevsimsel sıcaklık faktörlerinde istatistiklerden çıkan sonuçlara göre, Mart ayından Ağustos ayının sonuna kadar geçen sürede intihar oranının fazlalığını hava sıcaklığına bağlayan görüşün aksine Durkheim, bu süre içerisindeki intiharları gündüz saati uzunluğuna bağlar. Gündüz süresinin uzun olması sonucu toplumsal ilişkiler artar ve bu durumda da intihar sıklığı artar (Durkheim, 2013: 76-97).

İntiharın ruhsal etmeni olarak ele alınan öykünmenin tanımını yapmakla işe başlayan Durkheim, bir davranışın öykünme olabilmesi için gerekeni “Bir edim, kendinden

hemen önce bir başka kişi tarafından yapılmış benzer bir edimin zihinde canlandırılmasını izliorsa ve bu canlandırmayla uygulama arasına yeni edimin içsel özelliklerini konu alan herhangi bir açık ya da gizli zihinsel işlem girmemişse öykünme vardır” şeklinde açıklamaktadır (Durkheim, 2013: 106).

Tanımdan anlaşıldığı üzere bir davranışın öykünme olabilmesi için birebir aynı şekilde, aynı ruhsal ve zihinsel durumda gerçekleştirilmiş olması gerekmektedir. Durkheim böyle bir durumun sadece intihar olgusu için değil “*belirli bir toplumsal olay dizininin öykünme ile açıklanabileceği gösterilmiş değildir*” diyerek öykünmenin intihar olgusu için yeterli bir etmen olmadığını dile getirmiştir (Durkheim, 2013: 126).

Durkheim “*intiharı çevreleyen ahlaksal saldırıları kesip atmak*” (Alvarez, 1992:84) ve intiharın asıl nedenlerinin toplumsal yaşamın kanalları ile bireyin bu kanalları arasındaki ilişkileri kaynaklı olduğunu açıklamak üzere, intiharı üçe ayırmıştır. Bunlar; bencil intiharlar, özgeci intiharlar ve anomik intiharlardır. Ayrıca bir dipnotta bu intiharlara, anomik intihara karşıt olarak fatalist intiharı da eklemiş ancak üzerinde fazlaca durma gereği duymamıştır (Durkheim, 2013: 284).

3.2.1.1.1. Bencil intiharlar

Durkheim, bencil intiharda din ve mezheplerin, ailenin ve siyasi toplumun birey üzerindeki etkilerini ve bireyin bu toplumlardan uzaklaşmasının ve ölçüsüz bireyselleşmesinin intihar davranışını nasıl etkilediğini irdelemiştir.

Durkheim’a göre din bir toplumdur ve dini inançlar, kurallar, uygulamalar ne kadar çok ise bu din toplumu o denli güçlüdür, birbirine bağlıdır. Bu açıdan Hristiyan dininin iki farklı mezhebi olan Katoliklik ve Protestanlık ve bunlara ek Yahudiliği intihar oranları bakımından karşılaştırarak intihar davranışının azdan çoğa doğru görülme sıklığını Yahudilik, Katoliklik ve Protestanlık şeklinde sıralandığı göstermiştir. Bunun nedenini ise dini uygulamaların yoğunluğuna bağlamıştır. Her üç inançta da kutsal kitapların açıkça yasaklamamış olmalarına rağmen intihar etmek din adamlarının getirdiği yasaklar çerçevesinde günahıdır. Tüm bu yasaklamaya rağmen intiharların görülme miktarındaki bu değişiklik aktif bir din toplumundan ve bireylerin bu aktif topluma katılım yoğunluğundan kaynaklanmaktadır. Durkheim bu durumu şöyle açıklamaktadır:

“Din insanı kendini öldürme isteğine karşı koruyorsa, bu ona türü kendine özgü anlatımlarla kendine yani insanın kendine saygı göstermesini buyurduğundan değil, din bir toplum olduğu içindir. Bu

toplumu yapan şey tüm üyeler de ortak geleneksel ve bundan ötürü de zorunlu olan bir takım inanışlar ve uygulamaların varlığıdır. Bu ortak durumlar ne denli çok sayıda ve güçlü olursa dinsel toplumda o denli güçlü bütünleşmiştir, çatlaksızdır ve koruyucu niteliği o denli üstündür. İşte Protestan kilisesi ötekiler kadar bir sağlamlığa sahip olmadığından intihar üzerinde aynı dizginleyici etkiyi yapamıyor” (Durkheim, 2013: 158).

Aile ve intihar arasındaki ilişkiyi de toplumun kişiyi intihardan koruyuculuğu bağlamında ele alan Durkheim’a göre, aile ne kadar kalabalık, aile içi sorumluluk ve yük ne kadar fazla ise intihara eğilim de o oranda azalmaktadır. Durkheim'ın yaptığı araştırmaya göre bekarlar evlilere oranla daha fazla intihar etmektedir. Aynı şekilde aile içi çocuk sayısı arttıkça intihara eğilim azalmaktadır. Ancak Durkheim, evlilik kurumunun kadınları ezip yıpratmasından ötürü evli kadınların hele ki çocukları yoksa bekar kadınlardan daha fazla intihar ettiğini belirterek burada asıl intihardan koruyucu etmenin evlilik kurumu olmadığından, bireylerin çocuk sahibi olduğu takdirde intihardan korunduğundan bahseder. Ancak çocuk sahibi olsun olmasın, erkek için yine de evlilik kurumu intihardan koruyucu bir etmendir (Durkheim, 2013: 178-179). Durkheim, ailenin intihara karşı koruyuculuğu konusunda *“aile hem intihara karşı güçlü bir koruyucudur hem de bu koruma kendi oluşumunun gücü ile doğru orantılı olarak artar”* sonucuna ulaşmıştır (Durkheim, 2013: 195).

Politik toplumlar da Durkheim’a göre intihar ile ilişkilidir. Henüz gelişme ve merkezileşme dönemindeki genç toplumlarda intihar oranı düşükken, çözölen ve dağılma dönemine giren toplumlarda intihar oranı artmaktadır. Yunan, Roma ve Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma dönemi ile ortaya çıkan intihar artışlarını örnek olarak gösteren Durkheim, aynı zamanda devrim süreçlerinde ya da büyük savaşlar gibi zamanlarda ise bireylerin kendi bireysel amaçlarından çok toplumsal amaçlar etrafında toplandığını belirtir. Yurttaşlık ve ulusal inancın güçlü bağlar oluşturduğu durumlarda intihar davranışının azaldığını önu sürer (Durkheim, 2013: 195-201). Durkheim’a göre ölçüsüz bireyselleşmeden doğan intihar türü olan bencil intiharın önlenbilmesi için en etkili faktör toplumların ortak gücüdür. Bu güçteki azalma intiharı arttırırken, toplumun güçlü bir şekilde bütünleşmesi intihar davranışını azaltacaktır (Durkheim, 2013: 202-203).

3.2.1.1.2. Özgeci intihar

Bencil intiharlardaki aşırı bireyselleşmenin aksine, özgeci intihar kişinin bireyselleşememesinden, içinde yaşadığı toplumda eriyip gitmesinden kaynaklanır

(Durkheim, 2013: 212). Özgeci intiharda “ben” kişiye ait olmadığından içinde yaşadığı topluma aittir. Durkheim özgeci intiharlar için “*yeğin bir özgecilikten ileri gelen intihar*” tanımını yapmaktadır (Durkheim, 2013: 217). Özgeci intihar, özellikle ilkel toplumlarda karşılaşılan bir intihar olsa da günümüz toplumlarında da halen görülebilen intihar şekillerindendir (Durkheim, 2013: 225).

Durkheim, toplumun bireye bir görev gibi kendisini yok etmeyi dayattığı intihar türlerine “*zorunlu intihar*” adını vermektedir (Durkheim, 2013: 215-218). Hasta ya da çok yaşlı erkeklerin intihar etmesinin onur sayılması, intihar etmedikleri takdirde cezalandırılması, kocası öldüğü zaman karısının da intihar etmek zorunda olması, prens ya da başkanları öldüğü zaman hizmetine bakan kişilerin de intihar etmesi gerektiği düşüncesi, bu kişilerin intiharı kendileri için bir hak olarak görmesinden ziyade, toplumun bu kişilere intihar etmesini dayatmasından ve daha bu kişiler toplumsallaşırken aslında kendilerinin toplum içinde pek bir değerlerinin olmadığı, toplum için var olduğu şeklinde yetiştirilmesinden kaynaklanmaktadır (Durkheim, 2013: 213-216).

Özgeci intiharda toplum bazı durumlarda kişiyi intihar etmesini zorunlu tutsa da bazı durumlarda seçme şansı verebilmektedir. Yani kişi isteğe bağlı şekilde intihar edebilmektedir. Fakat bu durumda bile intihar toplum tarafından özendirilir. Çünkü sonunda intihar eden kişi övgüye değer bir davranış gerçekleştirmiş olur ya da bir geleneği yerine getirmekten dolayı görevini tamamlamış olur (Turney ve ark., 2010: 372). Toplumun bir tür kural haline getirmediği (yaşlı intiharı, dul kadın intiharı, hizmetkar intiharı vb.), kişinin isteğine bağlıymış gibi görünen, fakat intihar ettiğinde onurlanacağı şeklinde düşünülen, önemsiz nedenlerle yapılan intiharlar ise seçme hakkı içeren özgeci intiharlardır. En ufak bir hakaret sonrası yapılan intiharlar, karı koca kavgası ya da kıskançlık durumlarında eşlerden birinin intihar etmesini ya da düş kırıklıkları sonrası yapılan intiharları bu gruba dahil eden Durkheim, seçme hakkı içeren özgeci intihar için şu açıklamayı yapmaktadır:

“Bütün bu örneklerde insan açıkça zorunlu olmaksızın kendini öldürmektedir. Bununla birlikte, bu intiharlar, zorunlu intiharlardan başka bir nitelikte değildir. Kamuoyu açıkça dayatmıyorsa da olumlu bakmaktan geri kalmaz. O zaman yaşama önem vermemek bir erdem olduğundan, hem de birinci sınıf erdem olduğundan, çevreleyen koşullardan bir istek gelir gelmez ya da hatta basit bir meydana okuma üzerine yaşamdan vazgeçen kişi övülür. Böylece intihara toplumsal bir ödül bağlanmış ve bu şekilde bireyi edim için yüreklendirilmiş oluyor. Bu ödülü istemeyen ise, daha düşük derecede de olsa basbayağı ceza almış gibi oluyor. Bu durumda hırpalanmaktan kaçınmak için yapılan şey, öteki durumda saygınlık kazanmak için yapıyor. İnsan çocukluğundan başlayarak yaşama önem vermeme ve yaşama aşırı bağlı olanları hor görmeye alışmışsa, en ufak bahane onu başından atması da kaçınılmazdır. Pek ucuza mal olan bu özveriye zahmetsizce karar verilebilir. Şu halde bu uygulamalarda tıpkı zorunlu intihar gibi, aşağı toplumların ahlakında en asal olan şeye bağlanır. Bu toplumlar ancak bireyin kendi çıkarı bulunmaması durumunda var

olabildikleri için bireyin yaşamdan vazgeçmeye, sorgulamadan tam bir feragatte bulunmaya alışık yetiştirilmesi gerekir. Kısmen kendiliğinden olan bu intiharlar bundan ileri gelir” (Durkheim, 2013: 2018-219).

Toplumun, gerek bariz şekilde dayattığı özgeci intiharlar ya da seçme şansı veriyormuş gibi durduğu, fakat olumlu bakması ve memnun olması sebebiyle aslında üstü kapalı şekilde zorunlu tuttuğu özgeci intiharların dışında, *“bireyin sırf özveri zevkini tatmak için”* kendini öldürdüğü özgeci intiharlarda vardır (Durkheim, 2013: 220). Özellikle din kaynaklı olan bu tür intiharlara (üstelik bu dinlerin birçoğunda intihar yasaklanmış olduğu halde) Hindistan'da çokça rastlanır. Budizm'in farklı mezheplerinde bireysel ya da toplu halde gerçekleştirilmiş özveriye dayalı intiharlar mevcuttur (Durkheim, 2013: 220- 221).

Durkheim'e göre, özgeci niteliği en çok olan intihar türü özveriye dayalı intihardır. Toplum tarafından baskılanmanın tersine özveriye dayanan intiharda kişi kendi varlığından sıyrılıp *“öteki şey”* içinde yok olmaya kendini öldürecek kadar isteklidir (Durkheim, 2013: 222). Özveriye dayalı intiharda bencil intihardaki umutsuzluğun tersine şu andaki yaşamdan sonra gelecek yaşamda daha güzel şeylerin olacağı inancı ve coşkusu içinde kişiler kendilerini ölümün kucağına bırakırlar. Tarihte nam salmış Hasan Sabbah'ın Fedaileri'nin, Hasan Sabbah'ın tek bir sözü ile ve cennet vaadiyle mutluluk içinde ölüme koşmaları geçmişte yaşanan özveriye dayalı özgeci intiharlara örnektir. Hasan Sabah, Fedaileri Cennet konusunda o derece inandırmıştır ki fedailerin aileleri bile çocuklarının görevlerini başarıyla yerine getirmelerini ve görev sonunda ölmelerini istiyorlardı. Ölmeden geri dönmek utanç sebebiydi (Lockhard, 2006; Adıgüzel, 2014; Aylar, 2017; Heine, 2002).

Jonestown katliamı da yakın geçmişte yaşanan özveriye dayalı özgeci intiharlar içine alınabilecek olaylardan biridir. James Warren Jones (Jim Jones)'un kurmuş olduğu Peoples Temple (Halkın Tapınağı) Tarikatı üyeleri gönüllü olarak siyanür içerek intihar etmişlerdir, intihar etmek istemeyenler ise silahla vurulmuştur. 1978'de Johnstown kasabasında gerçekleşen olay Jim Jones'un ölümü öven sözleri eşliğinde, Jim Jones'un ise kendini silahla vurması sonucu tamamlanmıştır. Olay sırasında Hristiyanlıkta intiharın günah olduğunu söyleyen üyelere Jim Jones verdiği cevap ise *“bu durum bir intihar değil dünya koşullarını devrimci bir protesto ile kınamaktır”* şeklinde olmuştur. Aralarında çocukların da bulunduğu çoğunluğu siyah olan 900 den fazla kişi ayinsel bir şekilde hayatlarını kaybetmişlerdir (Salik, 2016).

Durkheim için ordu, intiharın daima bulunduğu özel bir ortamdır (Durkheim, 2013: 226). Özgeci intihar için gerekli nitelikleri bünyesinde barındıran ordu çalışanlarında ilkel toplumun bireycilik anlayışı bulunmaktadır. Bir askerin en belirgin özelliği kendisinde bireycilik olmaması ve kendi varlığının içinde bulunduğu toplum içinde bir değerinin olmadığını düşünmesidir. Bu özellikleri onun bir görev esnasında hayatından vazgeçebilmesi için eğitimleri sırasında kazandırılır ve bu nitelikler bireyin savaş dışı durumlarda olabilecek herhangi bir durumda da kişinin kendi canını kıymasını kolaylaştırır (Durkheim, 2013: 232). Her ülkenin ordusunun intihar oranları farklılık göstermekle birlikte, geri kalmış toplumların ordularında intihar oranları, bireyin değerli olduğu ileri toplumlara oranla daha fazladır (Durkheim, 2013: 235).

3.2.1.1.3. Kurlsız (anomik) intihar

Toplumsal düzendeki ani, beklenmedik ve hızlı değışimler kişinin alışılmış düzendeki ruhsal denge durumunu bozarak kişiyi kurlsızlığa götürür ve böyle durumlarda intiharlarda artışlar meydana gelir. Durkheim bu durumlarda meydana gelen intiharları anomik intiharlar içerisinde toplamaktadır. Anomik intiharların en yaygın olduğu dönemlerin ekonomik kriz ve ekonomik refah dönemlerinde olduğunu saptayan Durkheim ekonomik kriz dönemlerindeki ani mali kaybın yoksulluk ile bağlantısını irdelenmiştir. Yoksulluğun intihar sebebi olmadığını aksine yoksulluğun insanı intihardan koruduğu sonucuna, yoksul İrlanda köylülerinin intihar oranlarındaki değışikliği ve İspanya'daki intihar oranlarının Fransa'daki intihar oranları ile kıyaslama sonucu ulaşmıştır (Durkheim, 2013: 246). Durkheim, ekonomik kriz dönemlerinde birden yükselen intihar oranları gibi aynı şekilde ekonomik refah dönemlerinde de intihar oranlarının artmasını ortak düzende ani bir karışıklık çıkmasına yormuştur. Nedeni ister mali kriz, ister refah olsun dengedeki sarsılmaya bağlayan Durkheim'e göre *"herhangi bir canlı, gereksinimleri olanakları ile orantılı değilse mutlu olamaz, hatta yaşayamaz"* diyerek, bu ani dengesizlik durumlarında kişilerin kendilerini daha kolaylıkla öldürebildiklerini belirtmiştir (Durkheim, 2013: 246-248).

Anomik intiharlar sadece ekonomik kaynaklı olmayıp, aile içi ani değışimler sonucu da gerçekleşmektedir. Ailede meydana gelen geçimsizlikler ve boşanma durumları da kurlsız intiharlara neden olmaktadır (Başaran, 2011: 23).

Durkheim kuralsız intiharın karşıtı olarak belirttiği aşırı düzenlemeden kaynaklanan, istekleri, umutları, kurallar doğrultusunda despotça engellenmiş kişilerin intiharlarını yazgısal intihar (Suicide Fataliste) olarak kategorilendirmiştir (Durkheim, 2013: 284).

Durkheim, bireylerin intiharlarının çağın şartlarına göre değerlendirildiğinde, bencil intihar ağırlıklı olduğunu ve intihar oranlarının azaltılması için bencil intiharların oluşmasına neden olan sebebin ortadan kaldırılması gerektiğini savunmuştur. Bireylerin topluma bağlılıklarını olması gerektiği kadar sağlayacak yapı, onun için ne ailedir, ne dinsel yapılardır, ne eğitimidir, ne de siyasi yönetimdir. Ona göre, bireyleri topluma bağlayabilecek, sorumluluk ve aidiyet hissi uyandıracak yapı meslek gruplarıdır. Meslek gruplarının düzenlendiği ve iyileştirildiği takdirde işlevini şu şekilde anlatmıştır:

“.. aralarında ortak paylaşımlar olduğu, kendileri ile mesleki birlikleri arasındaki ilişkiler sıkılaştığı ve sürekliliğe kavuştuğu zaman, bugüne kadar bilinmeyen dayanışma ve meslek ortamının sıcaklığı zorunlu olarak artacaktır. Bu değişimler sanıldığı gibi, yalnızca ekonomik yaşamın görevlileri arasında kalmayacaktır. Toplumdaki her meslek böyle bir örgütlenmeyi ister ve onu oluşturmaya yeteneği de vardır. Gevşemiş olan toplumsal doku, böylece tümüyle yeniden sıkılaşacak ve güçlenecektir” (Durkheim, 2013: 402).

Durkheim'den önce yapılan intihar üzerine çalışmalar olmasına rağmen Durkheim'in çalışması bir milat oluşturarak sonrasında yapılacak çalışmalara zemin hazırlamıştır (Köse, 2016: 11). Köse'ye göre, Durkheim'in intihar üzerine yapmış olduğu çalışmanın bu denli güçlü ve uzun ömürlü olmasının en önemli özelliği “kuramsal çözümlemeler boyunca kullanılan bütünleşme, denetleme, dayanışma, iş bölümü ve kolektif bilinç gibi analitik kavramların esnekliği kapsayıcılığı ve bir bakıma da muğlaklığıdır.” Bu nedenle de Durkheim'in intihar kuramının geçerliliği ne tamamen doğrulanabilir ne de yanlışlanabilir (Köse, 2016: 7).

3.2.1.2. Maurice Halbwachs

1877-1945 yıllarında yaşayan ve Durkheim'in öğrencisi olan Maurice Halbwachs, Durkheim'in ilkelerine sadık kalmakla beraber, intihar olgusunu incelerken Durkheim'dan farklı olarak yaptığı şey ise, intiharın nedenlerine eğilmesidir. Halbwachs'ın çalışmalarında intiharın nedenleri ile ilgilenmesi Durkheim'in çalışmasına benzerliğinin dışında onu genişletip derinleştirilmiştir ve bunu psikolojik alana da yönelerek yapmıştır (Bottomore ve Nisbet 2014: 623).

Halbwachs, intihar tanımını Durkheim kadar geniş açıdan ele almayarak “*bireyin istemli ölümü olarak kendini yok etme durumu*” şeklinde yapmıştır. Ayrıca, ölümün kişinin kendini öldürmek maksadıyla gerçekleşmesi sonucu intihar olarak nitelenebileceğini belirterek niyetin önemini vurgulamıştır (Şen, 2008: 66).

Halbwachs, “sosyal izolasyon” kavramı ile; intihar oranları, nüfus, sosyal izolasyon derecesi, nüfusun kentli olma derecesi arasında bağlantı kurmuştur. Halbwachs'a göre; intihar oranları, nüfuslar arasında sosyal izolasyon derecesi ile; nüfusların sosyal izolasyon derecesi, nüfusun kenti olma derecesi ile; nüfuslar arasında intihar oranları, nüfusun kentte olma derecesi ile doğrudan değişiklik gösterir (Gültekin, 2010: 17).

Halbwachs (1930), *İntiharın Nedenleri* adlı eserinde din ve intihar arasındaki ilişkiyi, yaşayış tarzı, örf, adet ve gelenekleri de içeren nedenleri de ekleyerek şu şekilde açıklamıştır:

“Ortamdan kaynaklanan şeyi dine bağlamaya dikkat etmek gerekir. Protestanların Katoliklerden daha çok intihar etmelerini doğrulayabilecek olan şey, dinden çok yaşam tarzı, ya da onun [Durkheim] ‘uygarlık tipi’ dediği şeydir. Bir grubun bağlantısı, dini pratikleri de içeren örf ve adetlerden, kurumlardan oluşmuş bulunan toplumsal yapının içinde kök salmıştır. Böylece, örneğin, köylüler arasındaki intihar oranının daha çok Protestanın yaşadığı kentsel toplumlardakinden daha düşük olmasını açıklayan şey, onların Katolik inancından çok, birçok başka ortak hatları da birleştiren geleneksel dayanışmacılıklarıdır” (Volant, 2005: 128).

Halbwachs, Yahudiler arasındaki intihar oranlarının düşüklüğünü ise yine dinin etkilerinden çok ortak kökenlerine, geçmişlerine, bu geçmişlerinden dolayı aralarında kurdukları bağa, düşünce tarzlarına, örf ve adetlerine bağlar (Volant, 2005: 128).

Toplumlardaki intiharların sayısının, o toplumun huzursuzluğu, ıstırapı ve hüznünün niceliği ile doğru orantılı olduğunu belirten Halbwachs, toplumdaki intihar oranlarının artmasını her türden umutsuzluk, korku, pişmanlık, aşağılanma gibi duygu durumlarının, toplum genelindeki artmasına bağlar. Halbwachs’a göre bu duygular modern kent yaşamı içindeki çatışmalar neticesinde bireylerde artışa geçer ve bu sebeple kentlerdeki intihar oranları çoğalır. Fakat Halbwachs modern toplumlarda kişilerin herhangi bir siyasi düşünce ya da ortak bir birliktelikten uzak kaldıkları anda da intihara yönelebileceği üzerinde durur (Volant, 2005: 128-129).

Ayrıca Halbwachs, intihar eden kişilerin intihar etmek için seçtikleri araçları ölümü isteme kararlılıklarına göre anlamlandırmıştır. Ona göre “*Kendilerini öldürmek isteyenler tarafından seçilen araçların çoğu öyledir ki, eylemlerinin anlamı konusunda yanılmaya*

imkan yoktur. Ölüme gittiklerini bilmekle kalmamakta, ama üstelik ölüme gitmeyi de istemektedirler” (Volant, 2005: 129).

3.2.1.3. F. Henry ve James F. Short

Freud ve Erich Fromm' dan etkilenererek psikanaliz ve sosyolojiyi bir araya getirerek saldırganlık- hayal kırıklığı (aggression- frustration) adını verdikleri bir model geliştiren F. Henry ve James F. Short, intihar ve cinayeti birlikte ele alarak intiharın bir cinayet olduğunu ileri sürerler (Köse, 2016: 26 -27). Henry ve Short'un engellenme ve saldırganlık hipotezine göre birey engellenme halinde, engelleme davranışına sebep olan kişiye saldırganlık davranışı gösterecektir. Birey dışarıdan bir engellenme ile karşılaştığı takdirde, saldırganlığı cinayetle sonuçlanırken, engellenme sorumlusu olarak kendini gördüğü takdirde ise saldırganlığı kendine yönelerek intihar davranışını gösterecektir (Şen, 2008: 67).

Henry ve Short' a göre, kişilerin engellenmişliklerinden kendilerini ya da başkalarını sorumlu tutmaları içinde bulundukları toplumsal sınıf, grup ve statü ile bağlantılıdır.

“Alt toplumsal sınıf, grup ve statüdeki kişiler, ötekileri suçlarlar ve bu nedenle bu kişiler arasındaki intihar oranı düşük, fakat bir başkasını öldürme oranı ise yüksektir. Oysa üst sınıf grup ve statüye sahip olan kişiler kendilerini suçladıkları için bu kişiler arasında şiddeti kendi fiziksel varlıklarına yöneltme ve dolayısı ile intihar etme oranı yüksek fakat başkasını öldürme oranı ise düşüktür” (Köse, 2016: 27).

Ayrıca, Henry ve Short, ekonomik durumdaki dalgalanmaların intihar oranlarına etkisini, özellikle ekonomik refah durumlarında, alt statüdekilerin intihar oranlarında artış olduğunu belirtirken, ekonomik kriz dönemlerinde ise üstteki bireylerin intihar oranlarının arttığını belirtmiştir (Tunalı ve Özkaya, 2016: 59).

3.2.1.4. Martin ve Gibbs

Statü Bütünleşmesi ve İntihar Teorisi adlı kitaplarında “statü bütünleşmesi” teorisini geliştiren Martin ve Gibbs, nüfusun intihar oranı ve statü bütünleşme düzeyini inceleyerek, nüfusun intihar oranının statü bütünleşme düzeyi ile ters orantılı olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Şen, 2008: 68). Martin ve Gibbs'in, nüfusun intihar oranının statü bütünleşme düzeyi ile ters orantılı olduğu sonucuna ulaştıkları beş varsayım ise şunlardır:

“1. Bir nüfusun intihar oranı, bu nüfustaki sosyal ilişkilerin dengeliliği ve dayanıklılığı ile ters bir şekilde değişir.

2. Sosyal ilişkilerin dengeliliği ve kararlılığı, nüfus içindeki bireylerin doğrudan diğerleri tarafından onların üzerine yerleştirilen kalıplaşmış ve sosyal olarak tasdik edilmiş taleplere ve beklentilere uyma derecesine göre değişiklik gösterir.

3. Nüfus içindeki bireylerin diğerleri tarafından onların üzerine yerleştirilen örüntüleşmiş ve sosyal olarak tasdik edilmiş taleplere ve beklentilere uyma derecesi, nüfus içindeki bireylerin karşılaştıkları rol çatışması derecesiyle zıt bir biçimde değişir.

4. Eğer bir statünün rolüyle diğer bir statünün rolüne uyma konusunda çatışma yaşanır, çatışan rollere sahip bu iki statü eş zamanlı bulundukları vakit bağdaşmazlar.

5. Bir nüfus içindeki bireyin işgal ettiği bağdaşmaz statünün derecesi, bu nüfustaki statü bütünleşmesi derecesiyle zıt bir şekilde değişmektedir” (Gültekin, 2010: 18-19).

Gibbs ve Martin'e göre bireylerin yaş, cinsiyet, medeni durum ve mesleğe bağlı toplumsal rolleri içinde yaşadıkları gerilim ve rol çatışmaları sonucu intihar etme oranları artış göstermektedir (Köse, 2016: 27-28).

3.2.1.5. J. Douglas, D. Lester

Amerikalı sosyolog Jack Douglas, *The Social Meanings of Suicide* adlı eserinde, Durkheim'i ve sonrasında intihar üzerine yapılmış tüm sosyolojik araştırmaları, intiharın resmi istatistiklerinin geçerliliklerine ve güvenilirliklerine kuşku ile bakarak tekrar değerlendirilmesi gerektiği düşüncesiyle ve intihar eylemini, sosyal ve kültürel anlamını hesaba katmadıklarından dolayı, intiharın anlamlı bir eylem olduğu görüşünü ileri sürerek eleştirmiştir (Köse, 2016: 29).

2011'de yayınladığı, intiharın bireysel ve kültürel anlamlarının varlığının tartışıldığı makalesinde Lester, şimdiye kadar yapılmış araştırmalarda intiharın bireysel ve kültürel anlamlarına değinildiğini ancak yeteri kadar açıklanamadığını belirtmiştir. Lester'e göre bireysel intiharın anlamı, intiharın arkasında yatan güdülere dayanmaktadır (Köse, 2016: 31). Lester'e (2011) göre, intiharın kültürel anlamı şöyledir:

“Kültürel anlam benzer yaşam deneyimleri sonucunda intihar olayının insanların zihinlerinde yarattığı yorumdur. Bu tanıma göre intiharın anlamı intihar eden kişiden çok diğer insanların intiharlarına tanıklık eden veya yaşayanların zihninde yatmaktadır. Başka bir deyişle intiharın kültürel anlamı kültürün intihara yönelik tutumların da yatmaktadır” (Köse, 2016: 31).

Lester (2006), araştırma konularından biri olarak seçtiği diğer toplumlar ve dinsel gruplarla karşılaştırmalı olarak *“İslam toplumlarında ve Müslümanlar arasında intihar oranları daha düşüktür”* tezi üzerine, İslam ve intihar üzerine yaptığı çalışmalar sonucu

İslam dininin kendi içinde birçok farklı görüşten kaynaklı mezheplere ayrılmışlığı neticesinde İslam dininin intihar üzerine etkisinin istenilen düzeyde saptanamayacağını belirtmektedir (Köse, 2016: 31).

3.2.2. Psikolojik yaklaşım

İntiharın 19. yüzyıl öncesi ağırlıklı olarak felsefi, dini ve hukuksal ele alınışları 19. yüzyılda yerini daha çok psikiyatriye bırakmaya başlamıştır. Tarihsel süreçte intihar kavramı yerine kullanılan “kendini öldürme”, “gönüllü ölüm”, “kendi canına kıyma” vb. değişleri yerini yavaş yavaş intihar sözcüğüne bırakmıştır. İntiharın tek tanımlayıcı sözcük olarak kullanılması toplumsal sekülerleşme, bilimsel tıbbın gelişmesi, iktidar biçimlerinin değişmesi, akıl hastasının tıbbi bakım gerekçesi ile gözetim altına alınıp tedavi edilmesi ve akıl hastanelerinin kurulması ile doğrudan bağlantılıdır (Marsh, 2017: 125).

İntihar sözcüğünü ilk olarak Sir Thomas Brown’un 1642 de yayımlanan *Religio Medici* adlı eserinde rastlanır. Sonraki yüzyıllarda intihar sözcüğünün daha yaygın kullanımı intihar ile ilgili algılayışların değişiminin yansımasıdır. Edwin Shneidman (1985) bu durumu şöyle anlatır:

“Bir yanda kendini öldürmeye veya canına kıyma (ve aynı anlama gelen bütün diğer dolaylama ve tanımlar) ile diğer yanda ‘intihar’ sözcüğü arasındaki fark pek küçük gibi görünse de, aslında buradaki ayrım oldukça önemlidir. İnsanın kendisiyle ve Tanrı’yla (ve tanrı tanımamasıyla) ve nihai kaderindeki rolü ile ilişkisinde önemli bir dönüşüm olduğunu gösteren, üstü kapalı olmakla birlikte, anlamlı bir farktır bu. Bir insanın itibarını ve kariyerini mahvederek kendini tüketmesi veya yaşamına son vermesi tarih kadar eskidir; oysa insanın ‘o kadar da ölümsüz olmayan’ varlığını ebediyen sonlandırabilmesi ve kendisine ‘zararlının da ötesinde’ şeyler yapabilmesi, 17. yüzyılın bir anlayışı ve icadıdır. Bu dönemde - ruh ve öbür dünya kavramından vazgeçen - insan ilk kez ‘intihar edebilmiştir’” (Marsh, 2017:126).

Latince kökenli bir sözcük olan ‘*homicidum*’ ve ‘*matricidum*’ sözcüklerinden analogi ile türetilen kendini öldürme anlamındaki ‘*suicidum*’un daha önce türetilmemiş olmasının nedeninin değişen benlik algısı olduğunu belirten Murray (1998,) intiharı “*üzerinde düşünülüp tasarlanmış bir kendini öldürme eylemi*” olarak tanımlar (Marsh, 2017: 127)

Shneidman (1985) intihar kavramının toplum tarafından kullanımının yaygınlaşmasını sekülerleşme ile yani “*insanın kendisiyle ve Tanrısıyla ilişkisindeki önemli dönüşüm*”le ilişkilendirir. Rosen (1971), McDonald (1986, 1995, 1997), McDonald ve Murphy (1990), Watt (2004), Brown (2001) gibi tarihçiler ise İngiltere’de 17. yüzyılın ortaları ve 18. yüzyılın sonlarında intihara bakış açısının sekülerleştiğini, insanların

intihara ilişkin doğaüstü açıklamalarının giderek azaldığını ve “akılcı” bir yaklaşımın arttığını belirtmişlerdir (Marsh, 2017: 128).

17. yüzyıl ortaları ve 19. yüzyıl başları arasındaki değişen sosyal ve kültürel güçler doğrultusunda, intihar eden kişinin mallarının elinden alınmasına varan kanunların adaletsizliğinin farkındalığının artması sonucu mahkemelerdeki *non corpus mentis* (delilik) hükmü giderek artmış ve cezalandırmalar azalmıştır. Mahkemelerdeki ‘delilik’ hükmünün giderek artmasını tarihçiler, intiharın tıbbi alanda incelenmesinin kökenlerinin 17. yüzyılda atılmaya başladığı ve 19. yüzyıla kadar kademeli şekilde artışı şeklinde değerlendirmişlerdir. “*İntihara tıbbın karışması daha geniş kapsamlı aydınlanma sürecinin, yani daha önceki karanlık çağların akıldışı, batıl inançlarından ve barbar uygulamalarından uzaklaşıp mantıklı, seküler yaklaşımlara uzanan sürecin bir bileşenidir*” (Marsh, 2017: 128-129).

İngiltere ve genel olarak Avrupa'daki tüm bu gelişmelere rağmen İngiltere'de yasak 1961'e kadar İrlanda'da 1993'e kadar kalmıştır, ancak pek çok Avrupa ülkesi 18.ve 19. yüzyılda intiharı suç olmaktan çıkarmıştır (Jamison, 2004: 31).

İntihar edenlere sadece günahkar değil suçlu muamelesi de yapan Massachusetts Püritenleri ve eski Amerikan kolonicilerinde de durum Avrupa'dakine benzer şekilde gelişme göstermiştir. İntihara karşı zamanla halkın tutumu ve yasalar da değişiklik göstermiştir. Howard Kushner'in *Amerikan Suicide*'da ve belgelediği üzere 1730'dan 1800'e kadar olan sürede Boston Coroners' Juries (şüpheli ölüm vakalarını araştıran sorgu görevlilerinden oluşan jüri), her iki veya üç suç hükmüne karşılık bir *non compos mentis* (delilik) hükmü vermiştir. 1801-1828 arasında ise bu oran tam tersi bir hal alarak her iki delilik kararına karşılık bir suç hükmü verilerek intihar, İngiltere'de olduğu gibi bir delilik olarak görülmeye başlanmıştır (Jamison, 2004: 31).

3.2.2.1. İçsel, patolojik, tıbbi bir olgu olarak intihar: Jean-Etienne Esquirol

Philippe Pinel'in öğrencisi olan Jean Etienne Esquirol, Fransa'da Ruh Hastalıkları alanında örgün eğitimin öncüsüdür. Önceleri pratisyen hekim olarak, sonrasında ise başhekim olarak Salpetriere Akıl Hastanesinde (Paris) görev yapmıştır (Marsh, 2017: 140).

Esquirol, 1821 yılında *Tıp Bilimleri Sözlüğü*'ne intihar tanımını ekleyerek intiharı bir hastalık veya bir hastalığın semptomu olarak tanımlar ve metinde, hekimlerin bu hastaları “*gözetim altında tutma, tedavi etme, kontrol ve intiharı yargılama hakkını*”

savunur. Esquirol'a göre intiharın nedenleri bireyin içindedir ve bunların bulunduğu alan patolojiktir. Esquirol, intiharın tıbbi bir durum olduğunu *“Benim amacım intiharı hukuki yönleri ve buna bağlı olarak suç ile ilişkisi açısından ele almak değil; burada bana düşen yalnızca, intiharın klinik tıbbın en önemli konularından biri olduğunu ortaya koymaktır”* diyerek belirtmiştir (Marsh, 2017: 139-141).

Esquirol yetmiş yedi sayfayı aşan intihar tanımında, intiharı bir günah ve suç olduğu mantığını arka plana iterek intihara tıbbi terimler ile yaklaşır; *“organik işlevler”, “semptomlar”, “nedenler”, “akut”, “kronik tedavi”, “salgın”, “kalıtsal”, “lezyon bozukluk”, “patoloji”, “ilaçlar”, “hastalıklar”, “iyileştirmek”* gibi genel tıbbi terminolojiden yararlandığı gibi *“deliryum”, “ruhsal hastalıklar”, “melankoli”, “mizaç”, “mani”, “hipokondri”, “lipemani”* ve kendi türettiği *“monomani”* terimlerini de kullanmıştır. Tüm bu terimlerin intiharı tanımlamak için kullanımı, doktora, tedavi için yetki ve otorite kazandırırken, intihar eden kişiyi ise çoğunlukla hakları elinden alınmış hasta konumuna getirmiştir (Marsh, 2017: 141-142).

Esquirol'un intiharı tıbbi bir sorun olarak sunarken yaptığı şey, tutkuları gündeme getirmesidir. Tutkular, Esquirol ve Pinel'in, ruhsal hastalıkları açıklamaya çalışırken başvurdukları temel ögedir. Esquirol ve Pinel ruhsal hastalıkların temelinde tutkuların olduğuna ve çılgınlığın, hastanın aklına tamamen ve tedavi edilemez şekilde etkilemediğini savunmuşlardır (Marsh, 2017: 144).

Esquirol 1821'de yapmış olduğu intihar tanımında on beş sayfalık bir bölümü tutkular tarafından tetiklenen intihara ayırmıştır. Ona göre *“tutkular çok şiddetli bir şekilde uyarıldıklarında, insanda daima sorunlara neden olurlar; bu olumsuz etki organizmada veya akıl sağlığı üzerinde kendini gösterebilir”*. Esquirol, tutkuların sadece zihinsel sorunlara yol açmadığını, aynı zamanda ruhsal ve fizyolojik yapıyı da etkileyebileceğini belirtir. Tutkuların ruhsal, duygusal, fizyolojik, bilinçsel tüm yapıları zincirleme bir şekilde etkilediğini öne sürer:

“Ruh, şiddetli ve beklenmedik bir duygulanımla kuvvetli bir şekilde sarsıldığında, organik işlevler yoldan çıkar, muhakeme bozulur, insan kendilik bilincini kaybeder ve gerçek bir deliryuma girer; bu durumda içgüdülerine, duygulanımlarına ve menfaatlerine en ters, en düşüncesiz davranışlarda bulunabilir” (Marsh, 2017: 148-149).

Esquirol *“şiddetli duygulanımların”* bir insanın normalde yapmayacağı davranışları yapabilir hale getirmesinden dolayı, bu insanların ayıplanmaması gerektiğini savunur. Esquirol bu durumda hastalarının menfaatlerine ve mantığına aykırı davranmaktan

kendilerini engelleyemeyen kişiler olarak görür. Ancak ona göre bu durum kısa süreli de olabilir; *“Tutkuların tetiklediği akut taşkınlık hali (delirium) geçicidir. Tetiklediği intihar bir anda gerçekleştirilir. Eğer intihar girişiminde bulunulmazsa bu dürtü genellikle tekrarlanmaz”* (Marsh, 2017: 149).

Esquirol’dan sonra delilik ve intihar arasında çeşitli kombinasyonlar ve çeşitli fikirler ortaya çıkmıştır:

“Esquirol’ün 1821 tarihli metni, daha sonra yapılan tanımlamalar açısından bir çeşit katalizör rolü oynadı. İntiharın tıbbi yapılandırması, Fransa’da da İngiltere’de de enine boyuna formüle edildi ve tartışıldı. ‘Esquirol Circle’ üyelerinden Falret (1822), Cazauvieilh (1840) ve Brierre de Boismont (1856), intihar üzerine, hocalarının teziyle büyük ölçüde uyumlu bilimsel incelemeler yazdılar. Napolyon Savaşları sonrasında Manş Denizi’nin iki yakası arasında fikir alışverişleri de oldu. Chevalier (1824), Morison (1828, 1840, 1848), Burrows (1828), Seymour (1832), Prichard (1835, 1840), Mayo (1838), Ellis (1838), Millingen (1839), Tweedie (1840), Forbes Winslow (1840, 1860), Steward (1845), Noble (1853), Copland (1858), Bucknill ve Tuke (1858), Robinson (1859), Radcliffe (1862), Fielding Blandford (1871/1976), Wynter (1875), Davey (1878), Knighton (1881), Savage (1884, 1893), Wynn Westcott (1885), Maudsley (1892a ve b, 1895), Bevan Lewis (1889), Mercier (1890), Tuke (1892) ve Strahan (1894) yüzyıl tamamlanmadan önce tıbbi bakış açısıyla bu konu üzerine yazdılar. Tıp adamlarının intiharla ilgili görüşleri tıp kitaplarının dışına çıktı ve The Lancet, The Monthly Gazette of Health, Medico Chirurgical Review, London Medical Gazette, London Journal of Psychological Medicine, Medical Magazine of London, Journal of Psychological Medicine ve Journal of Medicine Science adlı dergilerde de yer buldu. Bunların ötesinde, intiharın tıbbi boyutları daha genel bir okur kitlesine seslenen Monthly Review, Quarterly Review, Annual Register, Once a Week, Contemporary Review veya Illustrated London News gibi daha yerel yayınlarda tartışıldı. Gazetelerde yer alan haberler ve hikayeler, özellikle de şüpheli ölüm soruşturmalarında elde edilen kanatlarla ilgili raporlar da intiharla ilgili tıbbi görüşlerin yayılmasına aracı oldular” (Marsh, 2017: 160).

3.2.2.2. Psikanalitik yaklaşım

19. Yüzyıl psikiyatrisinde hasta genellikle konuşmaya teşvik edilmeyip, akıl hastanelerine kapatılıp tedavi altına alınırken 20. yüzyılda psikanaliz ile birlikte hastanın konuşma içeriği değerlendirilip yorumlanmaya, hastanın en özel kişisel duygu ve düşüncelerini açığa çıkarmak için çalışılmaya başlanmıştır. Böylece intihara meyilli hasta herhangi bir kuruma kapatılıp kontrol altında tutulmayacak, hareketleri kısıtlanmayacak, ancak yeni tedavi olarak hasta konuşarak içini dökecektir. Bu karşılıklı konuşmalar sonucu ortaya çıkan hasta-terapist diyalogları, patolojik intihara eğilimli kişilerin genel karakteristik özelliklerini ortaya çıkararak yeni bulgular ortaya koymuşlardır (Marsh, 2017: 236-237).

20. yüzyılın ilk birkaç on yılında ortaya çıkan, bireysel öznenin yeni nesnel bilimini kurmaya çalışan Freudçu psikanaliz 19. yüzyılda da intihar nedeni olarak gösterilen dürtüsel itki kavramlarını yeniden tanımlayıp işleyerek, intiharın bu içsel dürtü ve itkilerden kaynaklandığı belirtilmiştir. *“Kendini koruma içgüdüsünün nasıl olup da alt*

edildiği” ile ilgili 19. yüzyıl psikiyatri tartışması, Freud psikanalizde yıkıcı libidinal itkilerle egonun kendini koruma güçleri arasındaki içsel çarpışma üzerinden ele alınarak açıklanmaya çalışılmıştır (Marsh, 2017: 237-238).

3.2.2.2.1. Sigmund Freud

1856-1939 yılları arasında yaşayan ve psikanalizin kurucusu olan Freud pek çok esere imza atmıştır. Çalışmalarında özellikle intiharı konu edinmemiş ancak bazı eserlerinde intihara değinmiştir (Volant, 2005: 113).

Freud, *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*'nde (1901), kendini yok etme [self-destruction] eğiliminin aslında intihar eden kişiler dışında, çok sayıda insanın içinde bulunduğunu belirterek “*Kendini yok etme eğilimi, bunu uygulamaya koyanlardan çok daha fazla sayıda insanda bir dereceye kadar bulunur*” der (Marsh, 2017: 238).

Freud, 1915'te yazılan ve 1917'de yayımlanan *Yas ve Melankoli* adlı makalesinde yas ve melankoli arasındaki farkları ele alır. Yasta dünyanın, melankoli de ise egonun değersiz ve boş hale geldiğini ifade ederek intiharın melankoli ile olan bağlantısı doğrultusunda intiharı, benlik saygısının yok olması neticesinde kişinin kendine şiddet yönelterek ölümüne neden olması şeklinde açıklar:

“... hasta kendi Ben'ini bize değersiz, beceriksiz ve ahlaki açıdan alçalmış olarak sunar, kendini eleştirir, aşağılar, kovulmayı ve cezalandırılmayı bekler, kendini herkesin önünde küçük düşürür, yakınlarına kendisi gibi onlara yakışmayan biri ile ilişkide oldukları için acır. Kendisinde bir değişimin gerçekleştiğini göremez, aksine kendine yönelik eleştirilerini geçmişine doğru yayar; hiçbir zaman bundan daha iyi durumda olmadığını ileri sürer. Bu genellikle ahlaki olan, kendini aşağılama sanrıları, uykusuzluk, yemek yemeyi reddetme ve her canlıyı ruhsal açıdan garip bir biçimde yaşama bağlayan güdünün aşınması ile kendini gösterir” (Freud, 2014: 22-23).

Evrensel ölüm içgüdüğü kuramını kariyerinin son dönemlerine kadar açıkça dile getirmeyen Freud, bu kuram üzerine çalışmış ve libido kuramını tamamlayan ölüm içgüdüğü kavramsallaştırmıştır. Freud, sonunda insan doğasının yaşam içgüdüğü “Eros” ve ölüm içgüdüğü “*thanatos*”u birlikte barındırdığını 1923'te şöyle belirtmiştir:

“Uzun kararsızlıklar ve bocalamalar sonrasında, yalnızca iki temel içgüdüğü var olduğuna hükmettik: Eros ve yok etme içgüdüğü. Bu iki temel içgüdüğüden ilkinin amacı daha fazla birleşme sağlamak ve bunları korumaktır, kısacası bir araya getirmektir; ikincisinin amacı ise, aksine, bağlantıları ortadan kaldırmak, bir şeyleri yok etmektir. Yok etme içgüdüğüünün nihai hedefinin, yaşayan ne var ne yoksa hepsinin inorganik duruma geri döndürülmesini sağlamak olduğunu olduğu söylenebilir. Bu nedenle bu içgüdüğü, ölüm içgüdüğü olarak da adlandırıyoruz (...) Biyolojik işlevlerde, bu iki temel içgüdüğü birbirinin zıddı yönde

veya birleşerek çalışır (...) Yaşam olayının bütün çeşitliliğini, bu iki temel içgüdünün koştur ve karşıt etkileri sağlar” (Marsh, 2017: 239).

Naziler nedeniyle ülkesini terk edip İngiltere’ye gitmek zorunda kalan Avusturyalı hekim, yaşamının son döneminde kanser hastalığına yakalanarak kendi isteği doğrultusunda (ötenazi) yaşamını kaybetmiştir (Volant, 2005: 113).

3.2.2.2. Alfred Adler

1870-1937 yılları arasında yaşamış olan Avusturyalı psikiyatrist Alfred Adler, Freud ile tanışıp öğrencisi oldu. Ancak daha sonra görüş ayrılıkları yaşayarak Freud’dan ayrıldı ve “bireysel psikoloji” ekolünün kurucusu oldu. *Yaşamın Anlam ve Amacı* adlı eserinde Adler “yaşamın anlamı nedir?” sorusunun sorulduğu kişilerin çoğunun bu soruya cevap veremeyeceklerini, çünkü kendilerinin bu sorunun cevabını daha önce düşünmediklerini, ancak baş etmesi zor bir problem karşısında bu soruyu sorduklarını belirtmiştir. Adler’e göre, dünyadaki insan sayısı kadar yaşamın anlamına ilişkin görüş vardır ve bu görüşlerin hepsi az çok yanlıştır. Çünkü hiç kimsenin yaşam anlamı kusursuz ve doğru değildir (Adler, 2004b: 7-8).

Adler’e göre, yaşamın gerçek anlamı, başkaları için yararlı işler yapmaktır (Adler, 2004b: 14). Toplumsallık bilincinin, nevroza karşı eğilimden bireyleri koruyan tek güç olduğunu belirten Adler, birçok ruhsal sorunun tedavisi olarak bireylerin toplumsallaşmasının önemini vurgular (Adler, 2004b: 25). Bireysel Psikolojinin geliştirmiş olduğu “aşağılık kompleksi”nin, intihar nedenlerinden olduğunu ileri süren Adler, kişinin yeterince uyum sağlayamadığı ya da üstesinden gelecek donanımına sahip olmadığı bir güçlük karşısında ortaya çıktığını ve ortaya çıkan bu güçlüğün aşılamayacağı inancıyla kendini belli ettiğini vurgulayan Adler’e göre, öfke aşağılık kompleksinin dışavurumu olabilirken, aşağılık kompleksi ve intihar arasındaki şu bağlantıyı kurar:

“Güçlükler önünde gerilemenin en belirgin dışavurumu intihar olayıdır. İntiharla yaşamın güçlükleri karşısında pes edildiği açığa vurulur, durumu düzeltmek için elden hiçbir şey gelmediği inancı dile getirilir. İntiharın her zaman bir suçlama bir öç alma anlamına geldiğini düşündük mü, bu eylemin temelinde bir üstünlük çaba ve eğilimi yattığını anlayabiliriz. Canına kıyan herkesin, ölümünden sorumlu tutmak istediği biri vardır. İntihara kalkışan kişi şöyle söylemek ister adeta; ‘Ben insanlar arasında en ince duyulu, en hassas biriydim, ama sen alabildiğine zalim davrandın bana’” (Adler, 2004b: 57).

Melankoliklerde, intihar nedenlerinden biri de, kendilerine yapılanların intikamını almaktır (Adler, 2004b: 257). Aynı şekilde, kızgınlık sonucu görülen intiharlarda da ana

amaç, akraba ya da arkadaşları incitmek ve sezilmiş bir yenilginin öcünü almaktır (Adler, 2004a: 216).

Kendi geliştirdiği bireysel psikoloji ve Freud'un psikanalizi karşılaştırmasını yapan Adler'e göre, psikanaliz, ruhun görünüşlerini yalıtılmış olarak incelerken, bireysel psikoloji, bütünü ve görünüşleri, bütünün parçaları olarak görür. Freud için doğmamış olmak daha iyidir (Adler, 2012: 213). Rüya analizlerinde “ölüm iç güdüsü”ne bağladığı ölüm düşüncelerinden, yaşamın son amacının ölüm olduğunu ve ona ulaşmaya çabaladığı fikrinin karşıtı olarak bireysel psikoloji, ölüm düşüncelerini psikolojik olarak açıklamaya çalışarak, sinirli insanların problemlerinden kaçma eğilimi olarak kolayca ölümü düşünebileceklerini belirtmiştir. “Bireysel psikolojiye göre yaşam, arzulanan denge olarak ölümü değil, aksine uyumu arar” (Adler, 2012: 211).

Çocukların ruh sağlıkları açısından eğitilmeleri ve toplum sağlık bilinci kazanmaları üzerine araştırmaları bulunan Adler'e göre, 4-5 yaşındaki bir çocuğa bakıldığında nasıl bir birey olabileceği anlaşılır. Böylece daha çocukluktan verilecek bir toplumsallık bilinci eğitimi ile nevrozların, cinayetlerin, intiharların, cinsel suçların vb. engellenmesi sağlanabilir ve bu toplumsallık bilincini çocuğa ve geleceğin yetişkinlerine verebilecek kişi annedir (Adler, 2014: 105).

3.2.2.2.3. Erich Fromm

Marksist-Sosyalist ve insancıl yaklaşımın en önemli temsilcilerinden olan Erich Fromm'un psikiyatrist olmasının yanında sosyolog da olması olgulara farklı açılardan yaklaşmasını sağlamıştır.

Fromm'a göre yaşama içgüdüğü birincil içgüdüdür ve yaşama içgüdüğünün yeterli beslenemediği durumlarda ölüm içgüdüğü meydana çıkar. Ölüm içgüdüğünün Freud'a göre “normal biyoloji”nin bir parçası olarak görülmesinin eleştirisini yapan Fromm'a göre, ölüm içgüdüğü, yaşam içgüdüğünün ortaya çıkmaması ölçüsünde gelişen ve yayılan hastalıklı bir olgudur ve psikopatolojinin bir parçasıdır (Fromm, 2008: 43). Aynı zamanda intihar da Fromm'a göre yaşamın en ileri derecedeki sapkınlığıdır (Fromm, 2011: 222).

Fromm'a göre yaşama karşı ilgisizleşme sonucu kişi başkalarını ve kendini yok etme eğilimine girer (Fromm, 1987: 181). Toplumsallaşma ve sevgi Erich Fromm için önemli kavramlardır. Fromm'a göre başarılı şekilde toplumsallaşamayan bireylerde alkoliklik, uyuşturucu madde kullanımı, tecavüz ve intihar sık görülen olaylardır.

İnsanlarla bir arada yaşama, kaynaşma bireylerdeki en güçlü güdüdür. Bunu elde edemeyen birey delirir ya da başkalarını ve kendini yok eder (Fromm, 1995: 23-25).

Yalnızlık ve güçsüzlük duygularından kaçma yollarından gördüğü, sadist ve mazoşist eylemlerin, bireye bu duyguların bastırılmasına yardımcı olduğunu ve mazoşist eğilimlerin amaçlarının “*bireysel benlikten kurtulmak, kendini kaybetmek; yani özgürlük yükünden kurtulmak*” olduğunu belirten Fromm, bu nedenle mazoşist bireyin acı ve ıstırap altında ezilmeyi, sarhoşluğun etkisinde boğulmayı ya da bu yollar kişiyi yalnızlık yükünden kurtaramadığında son umut olarak intiharı tercih ettiğini ifade eder (Fromm, 2011: 135).

3.2.2.2.4. Carl Gustav Jung

1875'te İsviçre'de, bir kilise papazının oğlu olarak doğan Carl Gustav Jung, Freud ile yakın bir arkadaşlığa sahip olmasının yanında, bir süre Freud'un savunuculuğunu da yapmıştır. Fakat sonrasında *Wandlungen und Symbole der libido* adlı eserinde Freud'un kuramlarını eleştirmesi sonucu aralarında bir kopma yaşanmıştır (Fordham, 1996: 7-8).

Libido kavramını, doğal enerji (hayat enerjisi) olarak ele alan Jung, libidonun gelgit hareketi şeklinde ileri ve geri doğru hareket halinde olduğunu belirtir. Bilincin isteklerinin yerine getirilmesi ilerleme, bilinçdışının isteklerinin yerine getirilmesi ise gerilemedir. İlerleme hareketi, kişinin çevresi durumu iken, gerileme hareketi kişinin kendi iç gereksinimlerine karşı uyumudur. Libidoya karşı herhangi bir engelleme bulunmadığı sürece ilerleme ve gerileme denge durumunda bulunmaktadır. Ancak libidoyu belirli bir doğrultuya yöneltme çabası ya da çevre koşullarının zorlaşması ya da farklı bir nedenden dolayı engelleme durumlarında, ne sebeple olursa olsun bilincin düzenlenmesi bozulmuşsa ileri hareket gerçekleşmez ve libido bilinçdışına yüklenir. Bilinçdışı bu durumda bir çıkar yol arayacak ve olağandışı bir çeşit nörotik belirti biçiminde bilince sızacaktır. Bilinçdışının bilince tamamen hakim olması durumunda ise şiddetli bir patlama ya da psikoz çıkar. Libidonun kendisine bir çıkış yolu bulamadığı durumlarda ise yaşamdan kopmalar oluşur ve bu patolojik bir durumdur (Fordham, 1996: 19-20).

Jung, hissetme durumlarına göre kişileri ikiye ayırmaktadır. Bunlar dışa dönük hisseden tip ve içe dönük hisseden tiptir. Dışa dönük hisseden tip genel olarak dış dünya ile ilgili ve alakalıdır. Çevresi ile iyi anlaşır ve uyumludur. Yol yordam bilen ve aile yaşantısını ve sosyal yaşantıyı düzenleyen tiptir (Fordham 1996: 48-49).

Dışadönük hissedenden tipin karşıtı sayılabilecek tip ise içe dönük tiptir. Çevresine karşı soğuk bir izlenim yaratan içe dönük tip uyumsuz, aşırı dürüstlerdir. İçe dönük tiplerde hissetme yoğunudur, çekingen bir duruşları olsa da dostlukları sağlamdır. Sorunları olan insanlara yakın ilgi alaka gösterirler. Duygu durumu yoğunlukları nedeniyle din, müzik, şiir başarı gösterdikleri alanlardır. Bu kişilerin intihar etmesi dışadönük kişilere oranla fazladır (Fordham, 1996: 50).

3.2.2.2.5. Karl Augustus Menninger

1893-1990 yılları arasında yaşayan Amerikalı hekim ve psikiyatrist Topeka'daki Menninger kliniğinin ve aynı adı taşıyan psikiyatri hastanesinin kurucusudur (Volant, 2005: 197).

Ünlü kitabı *Man Against Himself*, ölüm içgüdüsünün izahı ile başlar: “*Thanatos; ta en başından beri hepimizin içinde kendini yok etmeye yönelik güçlü eğilimler vardır.*” Menninger Tezini Freud'un çatışma halinde olduğunu iddia ettiği yaşam ve ölüm içgüdüleri üzerine kurar ve Freud ile aynı fikirleri paylaşarak ölüm içgüdü ve yaşam içgüdüünün karşı karşıya olduğunu ve tüm psikolojik ve biyolojik yaşam olaylarının bu çatışmaların ürünü olduğunu belirtir. Bu bakış açısı doğrultusunda “*şehitlik*”, “*malullük*”, “*alkol bağımlılığı*”, “*psikoz*”, “*iktidarsızlık*”, “*kazalar*”, “*hasta rolü yapma*” hatta gerçekten hasta olma durumlarının içsel yok edici güçlerin bir sonucu olduğunu belirtir: “*Her insanın kendi seçtiği şekilde, hızlı veya yavaş, er veya geç, eninde sonunda kendini öldürdüğü (...) bir gerçektir.*” Menninger’e göre, bütün ölümler insanın içindeki kendini yok etme gücünün sonucu olarak açıklanabilir (Marsh, 2017: 242).

İntiharın içsel ve bilinçdışı güçlerin sonucu gerçekleştiğini, ve dış etkenlerin ikincil konuma itildiği, hatta bu dış etkenlerin ortaya çıkmasında kişinin kendisinin katkıda bulunduğunu şöyle açıklar:

“*Biliyoruz ki insan her zaman kendi ortamını bir dereceye kadar kendi yaratır; dolayısıyla intihara eğilimli kişi de, intihara kaçmak için tam da aradığı şeyin ortaya çıkmasına bir nevi kendisi katkıda bulunur (...) Diğer bir deyişle, kişi bilinçdışı amaçları doğrultusunda, dış gerçeklikte kendini yok etmek için bariz bir gerekçe bulup çıkarıyorsa, bu, intiharı anlamada bilinçdışı amaçların, görünüşte basit, kaçınılmaz, dış olaylardan daha anlamlı olduğunu gösterir*” (Marsh, 2017: 242-243).

Menninger’e göre intihar özel bir ölüm şeklidir. Ona göre intihar üç “*içsel unsur*”dan oluşmaktadır; ölüm (dying), cinayet (killing), ve infaz (being killed):

“Bunlar, (1) ilkel saldırganlıktan türeyen öldürme isteği olarak somutlaşan güdüler; (2) ilkel saldırganlığın değişmesinden türeyen güdülerin, vicdanın öldürülme isteği şeklinde somutlaşması ve (3) kişinin en baştaki kendi kendisine yönelik saldırganlığının, ölme isteğinin bir kısmının daha sofistike nedenlerle el ele vermesi ve insanı kendini yok etmeye sevk eden toplam vektöryel güce eklenmesi. Ben buna inanıyorum” (Marsh, 2017: 243).

Menninger’e göre, ölüm içgüdüsünün yaşam içgüdüsüne baskın gelmesinin nedeni sevgi yokluğudur. Sevgi yokluğu nedeniyle yaşam içgüdüsü zayıflar ve ölüm içgüdüsü üstün gelir (Volant, 2005: 198).

3.2.2.3. Psikiyatrinin hakimiyetine itirazlar (antipsikiyatri hareketi)

19. yüzyılda intiharı bireysel patoloji ekseninde ele alan psikiyatriye karşılık, intiharı yalnızca bireysel bir hastalık ya da anormallik olarak ele almayan ve farklı boyutları ile de inceleyen iki yaklaşım ayırt edilebilir. Bu yaklaşımlardan ilki olan Emile Durkheim’in *İntihar*’ı (1897), intiharı bireysel değil toplumsal nedenlerini araştırması açısından intihar sosyolojisinin başlangıcını oluştururken, 20. yüzyılın ikinci yarısında, özellikle intiharı hedef almasa da, psikiyatrinin bazı temel ilke ve işe yararlığını sorgulayan *Antipsikiyatri Hareketi* başlamıştır. Antipsikiyatri Hareketi’nin en çok bilinen aktörlerinden Thomas Szasz, psikiyatrinin intihara yönelik tutumunu eleştiren görüşlerini bazı makalelerinde (1971, 1986, 1989) ve *Fatal Freedom* (1999) adlı kitabında yazmıştır (Marsh, 2017: 248).

3.2.2.3.1. Thomas Szasz

İntihara eğilimli kişilerin tedavisi hakkında genel ekolden ayrı düşen, kişilerin intihar etmelerini engellemek için ‘zorlayıcı’ yöntemlerin kullanılmasına inatla karşı çıkan ve ruhsal hastalık kavramını şiddetle eleştiren Thomas Szasz, düşünceleri, klinik bulgular ya da bilimsel literatür tarafından desteklenmediği halde, intihar ve ruhsal hastalık arasında hiçbir ilişki olmadığı görüşünü savunmuştur (Jamison, 2004: 318) 1971’de intihara eğilimli bireyin “hasta” olmadığını şu şekilde iddia etmiştir:

“Ortada olan, kanıtlanabilir bedensel bir rahatsızlığı yoktur (Olsa bile, bu intiharına ‘neden’ olmaz.): Kendini hasta gibi görmez, tıbbi yardım için başvurmaz. Kısacası Hekim, kendisi gibi bir başka insanın yaşamına zorla müdahale edişini -genellikle de ‘hasta’ sayılan kişinin açık muhalefetine rağmen- haklı çıkarmak için, hastalık ve tedavi retoriğinden yararlanır” (Marsh, 2017: 252).

Thomas Szasz'a göre kişi tedavi olmayı istiyor ve tüm tedavi araçlarının kullanımına gönüllü ise bunda itiraz edilecek bir şey yoktur. Ancak kişi hasta olmadığını düşünmüyor ve tedavi olmak istemiyorsa bu kişiye karşı zorlayıcı tedavi kesinlikle hak ve özgürlüklere müdahaledir. Szasz'a göre intiharı önleme uygulamaları zorlamanın herhangi bir türü devreye girdiği anda, bireysel bağımsızlığa, herkesin istediği anda istediği şekilde ölme isteğine engel oluşturduğundan dolayı sorun teşkil eder. Szasz (1999) *“İntihar uzun yıllar Kilisenin ve rahibin ilgilendiği bir sorun olmuştur. Bugün ise devletin ve hekimlerin işidir. Kitab-ı Mukaddes, anayasa veyatıp bize ne derse desin, kendi tercihimizi yapmak bize kalmıştır”* der (Marsh, 2017: 252).

İntihara meyilli kişilerin kurtarılma rolünü psikiyatristlerin kendilerine görev bilmelerine karşı çıkararak, intiharın diğer günlük rutinlerden çok da farklı bir eylem olmadığını, tamamen bireysel bir karar olarak görülmesini belirtip, doğal karşılanması gerektiğini savunmuştur:

“Neden psikiyatlara intihara eğilimli kişilere müdahale etmek gibi ayrıcalıklar tanıyoruz? Çünkü daha önce de belirttiğim gibi psikiyatrik bakış açısına göre intiharla tehdit eden ya da intihar eden insanlar irrasyoneldir ya da akıl hastasıdır, bu da psikiyatrların doktor rolü oynamasına ve böylelikle de diğer doktorlar gibi hayat kurtarmasına müsaade eder. Ancak intiharın evlenmek, boşanmak, kutsal tatil günlerinde çalışmak, karides yemek ya da tütün içmekten temelde farklı bir eylem olarak düşünülmesinin ne felsefi ne de deneysel dayanağı vardır. Bunlar ve insanların yaptığı başka birçok şey kişisel kararların sonucudur... Hem psikiyatr hem de hasta insanların psikiyatrik bir sorun hatta psikiyatrik bir acil durum teşkil ediyormuşçasına ele alınmasının yarattığı varoluşsal ve yasal labirentte kaybolur. Zora dayalı intiharı önleme dramında rol almayı reddedecek olursak, bu seferde psikiyatr ile intihara eğilimli hastasının, tam da birbirinin dengi olduğu, birbirine vermeye hazır ve istekli göründükleri eziyetin her ikisine de müstehak olduğu gibi bir sonucu acı biçimde kabul etmek zorunda kalıyoruz” (Jamison, 2004: 319).

1994 yılında doktor bir hastasının intihar etmesi sonucu *“sağlık hizmetlerinin olağan ve yerleşik standartlarına uygun psikiyatrik bakım ve tedavi uygulamayı”, “doğru teşhis ve tedavi etmeyi”, “manik depresyon tedavisine uygun terapiler yapmayı”* ve *“yeterli ve kurallara uygun tıbbi kayıtlar tutmayı”* ihmal etmekle suçlanmış ve mahkeme tarafından 650.000 dolar tazminat ödemesi kararlaştırılmıştır. Szasz, Amerikan Psikiyatri Derneği'nin bir üyesi olduğundan, tazminat mesul sigorta yüklenicisi tarafından ödenmiştir (Jamison, 2004: 319-320).

Szasz, hangi durumda olursa olsun, kişinin kendini öldürmesini, bireysel bir hak ve özgürlük olarak değerlendirip, etik ve politik bir duruş sergilese de, fikirleri çokça tartışıldığı halde psikiyatri camiasında kabul görmemiştir (Marsh, 2017: 254-255).

3.2.3. Felsefi yaklaşım

Tarihsel süreçte intihara yüklenen anlamlar bölümde intihar olgusunun toplumların zihninde şekillenmesine zemin hazırlayan pek çok felsefeciye yer verilmesine karşın bu bölümde Schopenhauer ve sonrasında konu ile ilgili düşünceleri olan felsefeciler ele alınmıştır.

3.2.3.1. Arthur Schopenhauer

1788-1860 yılları arasında yaşamış olan ünlü Alman Filozofu, hayatın anlamı, ölümün anlamı, ölümden sonra yaşam, acı, ıstırap ve mutluluk eksenli düşünceleri kaleme almış ve karamsar bir felsefi profil çizmiştir. Schopenhauer’a göre ölüm olmasaydı felsefe yapmak neredeyse imkânsızdır. Ona göre “*ölüm felsefenin gerçek ilham perisi ve esinleyici gücüdür*” (Schopenhauer, 2016: 50).

Schopenhauer felsefesinde hayat öncesi süreç ve ölüm sonrası varlık fikirleri Hint dinleri kaynaklı olmakla beraber hiçbir şey yokken var, varken yok olamaz fakat şekil değiştirir. Schopenhauer bu yaklaşımı sonucu, türün yokluktan yaratıldığını söyleyen ve öldükten sonra sonsuz bir hayat vaat eden ilahi dinlerin yaklaşımını eleştirir (Schopenhauer, 2016: 50-51).

Hayatta kalma isteğini yaşama iradesi ile açıklayan ve ölüm korkusuna neden olan şeyin yalnızca maddenin devamlılığını esas alan bu irade kaynaklı olduğunu öne süren Schopenhauer, ölüm korkusunun ancak akıl ile aşılabileceğini savunur. Schopenhauer’a göre ölüm korkusu hayvanlarda da vardır fakat hayvanlar öleceklerini bilmezler, ancak akıl sahibi insan öleceğini bildiği için metafizik birtakım inançlar oluşturur. Bu inanışlara göre insanın ruhu dünyaya gelişi ile yaratılır, hiçlikten gelir ve öldükten sonra da ruh yaşamaya devam edecektir. Schopenhauer bu görüşlerin, daha akılcı ve daha geniş bir bakış açısı düşünüldüğünde ortadan kaybolacağını düşünmektedir (Schopenhauer, 2016: 52-53).

Ölümün başa gelebilecek en büyük kötülük, ölüm korkusunu ise en büyük korku olarak gören genel inanışın aksine Schopenhauer, bu düşünce ve korkunun, bilgisizlik ve yanlış düşünme kaynaklı olduğunu, hatta hayata bu denli bağlılığın ‘aptalca’ olduğunu savunur. Ona göre “*...hayatın nesnel değeri hayli belirsizdir ve varoluşun var olmayışa tercih edilip edilmeyeceği en azından kuşkulu kalır. Hatta eğer tecrübe ve tefekkür söyleyeceklerini söylese var olmayış kesinlikle kazanacaktır. Eğer mezarların kapısı*

çalınsa ve ölümlere tekrar dirilmek isteyip istemedikleri sorulsa başlarını sallayacaklardır” (Schopenhauer, 2016: 53-54).

Sonsuz zamanın karşısında, insanın hayatının birkaç yılı için bu denli kaygılanmasını, korkmasını, gerek kendi hayatı, gerek sevdiklerinin hayatı tehlikeyi düştüğünde bu denli titremesini, hatta ölüm korkusu ile ilgili eserler yazılmasını ‘gülünç’ gören Schopenhauer, ancak kör ve akıl dışı olan yaşama iradesi ile yönetilen insanların bu denli ölüm korkusuna maruz kaldığını söyleyerek onları küçümser ve ölümü metanet ve cesaret ile karşılayanları yüceltir (Schopenhauer, 2016: 54-55).

Ölüm korkusunun nedenleri arasına organizmanın yok oluşunu alan Schopenhauer bu durumu da yaşama iradesinden kaynaklı düşünür ve akılla bağdaştıramaz. Ona göre ölüm anı bilincin kaybolduğu andır ve organizmanın yok olması bilincin kaybolmasını takip eden süreçte gerçekleşir. Bu nedenle ölüm sadece bilinci ilgilendiren bir durumdur. Schopenhauer bu durumu uykuya dalış anına ve bayılma anında benzetir ve bu anın kesinlikle kötü bir yanının olmadığını vurgular. Kaza sonucu ölümün, suda ya da kömür dumanı ile ölümün ve asılarak ölümün bile acısız olduğunu iddia eder (Schopenhauer, 2016: 59). Yaşamak için gösterilen tüm çabaların sonucunda gelen ölüm anını *“ağır bir kabustan kalkış anı”*na benzeten Schopenhauer, ölüm korkusuna rağmen ölümün çoğu zaman istenilen bir şey olduğunu şöyle belirtir:

“Her ne kadar her şeyden çok korkuluyorsa da ölüm gerçekten bir bela yahut felaket olamaz, hatta çoğu zaman iyi ve arzu edilen bir şey, bir dost olarak görünür. Hayatları ve çabaları için üstesinden gelinmez engeller ile karşılaşan, şifasız hastalıktan veya tesellisiz kederden mustarip herkes tabiatın rahmine geri dönüşü çoğu zaman kendilerine tabii bir çıkış yolu olarak açılan son çare olarak görürler.[...] Ancak burada bile ona ancak maddi veya manevi bir çatışmadan sonra girilir, çünkü böylesine isteyerek ve can atarak varoluşa çıktığı yere geri dönüşe karşı herkes çok çetin bir çaba içerisinde; üstelik bu tattıracağı bunca acı ve kedere karşı bu kadar az neşe veren bir varoluş olduğu halde” (Schopenhauer, 2016: 60-61).

Schopenhauer’a göre dünyadaki hiçbir şey yaşamak için çabalamaya değmez, ona göre bütün uğraşlar beyhude tüm iyi ve mutluluk verici şeyler sonludur ve bunları fark edebilen insan böyle bir hayatı sonlandırabilir (Schopenhauer, 2018b: 10-11). İnsanın dünyada yalnızca kendi hayatı üzerinde gerçek bir hakkı olduğunu savunan ve bu hayatı yaşama ya da onu sonlandırma konusunda bireyin kendisinin karar verebileceğini düşünen Schopenhauer, bireyin alacağı bu karar doğrultusunda gerek din adamlarının gerekse kanunların bu karardan dolayı kişiyi suçlu ilan etmelerine karşı çıkar. Din adamlarını, kutsal metinlerde intihar karşıtı bir kural olmadan intiharı keyfi yasaklamalarından ötürü eleştirirken, kanunlar karşısında, intihar eden kişinin suçlu ilan edilmesini ise bir kimsenin

cinayet, hırsızlık ya da gaddarca herhangi bir fiil işlemesi sonucu insanların üzerinde bıraktığı tesir ile intihar eden kişinin insanlar üzerinde bıraktığı tesirin karşılaştırmasını yaparak, kanunların intihar eden kişiyi suçlu bulmasını eleştirir. Ona göre intihar eden kişinin insanlar üzerinde bıraktığı tesir, üzüntü keder ve acıma gibi duyguların yanında kişinin cesareti için hayranlık duygusudur ve bu yüzden ona göre, insanlarda diğer suçluların bıraktığı nefret benzeri duygular oluşturmeyen intihar davranışı suç olarak görülmemelidir (Schopenhauer, 2018b: 77-79).

İntihar Schopenhauer’a göre bir suç değildir fakat bir hatadır. Ona göre *“İntihar en yüksek ahlaki hedefe erişmekten alıkoyma, çünkü o bu sefalet ve mutsuzluk dünyasından gerçek kurtuluşun yerine sadece zahiren öyle görünen bir kurtuluşu koyar”* (Schopenhauer, 2018b: 83).

Ölüm korkusunu intiharın önündeki engel olarak gören Schopenhauer’a göre *“hayatın dehşeti, ölümün dehşetini geçtiği zaman insan hayatına son verir”* (Schopenhauer, 2018a: 72). Yaşama iradesinden kaynaklı beden yok oluşu fikri sonucu oluşan ölüm korkusunun, bedensel ve ruhsal ıstırap karşılaştırılması ile şu şekilde son bulduğunu Schopenhauer şöyle açıklar:

“...ölümün dehşeti kayda değer bir direnç gösterir. Çıkış kapısında muhafız gibi durur. Bu son, sadece negatif bir şey, var oluşun aniden kesilmesi niteliğinde bir şey olsaydı, muhtemelen hayatına çoktan son vermemiş kimse kalmazdı. Fakat bu sonun içinde pozitif bir şeyde vardır, o da bedenin yok oluşudur. Beden yaşama istencinin fenomenal biçimi olduğu için de bu caydırıcı bir unsurdur.

Fakat bu muhafız ile mücadele çoğunlukla bize uzaktan görüldüğü kadar zor değildir. Bunun nedeni ruhsal ıstırapla fiziksel ıstırap arasındaki düşmanlıktır. Zira büyük veya kronik bir fiziksel acı çekiyorsak geri kalan bütün dertlere kayıtsız kalırız. Tek ilgilendiğimiz şey iyileşmek olur. Aynı şekilde, büyük bir ruhsal ıstırap da bizi fiziksel acıya duyarsız kılar. Onu küçümseriz. Hatta fiziksel olan ruhsal olana ağır bastığında, faydalı bir avuntu haline gelmiş olur. Ruhsal ıstırapa verilen bir ara. İntiharı da daha kolay hale getiren budur. Aşırı ruhsal ıstırap çeken birinin gözünde intiharla ilintili fiziksel acı bütün önemini yitirir” (Schopenhauer, 2018a: 72-73).

Cinsel Aşkın Metafiziği adlı eserinde aşk ve intihar arasındaki ilişkiye de değinen Schopenhauer’a göre bir erkek ve bir kadın arasındaki aşk, her ne kadar bireysel gibi görünse de bu aşk aslında türün iradesidir ve gelecek nesillerin oluşması için gereklidir. Karşılıksız aşkın haricinde, karşılık görüp de kavuşamamanın da intihar etmede etkili olduğunu belirten Schopenhauer bu durumu türün iradesinin gerçekleşmemesine bağlar ve *“.... kişi, belirli bir obje üzerinde yoğunlaşmış türün iradesinin sınırsız arzusunu taşıyamayacak kadar zayıf bir araç olur. İşte o zaman tek çıkar yol intihardır, hatta kimi zaman iki sevgilinin beraberce intiharıdır”* diyerek yaşama iradesinin, aşıkları,

hayatlarından vazgeçirecek kadar tutku ile birbirlerini istemelerine neden olduğunu belirtir (Schopenhauer, 2014: 84).

“İntihar bir tecrübe, insanın tabiata sorduğu ve cevaplamaya zorladığı bir soru olarak da görülebilir. Sorulan şudur: İnsanın varoluşunda ve şeylerin doğasına dair kavrayışında ölüm nasıl bir değişiklik meydana getirir? Fakat bu yapılacak beceriksizce bir tecrübedir; çünkü cevabı bekleyen bilinci ortadan kaldırır”(Schopenhauer, 2018b: 85).

3.2.3.2. Friedrich Nietzsche

1844-1900 yılları arasında Rügen'de doğan Friedrich Nietzsche, Luther'ci bir babanın oğludur. Annesi de aynı şekilde bir rahip ailesinden gelmektedir. Bonn Üniversitesinde İlahiyat ve Felsefe öğrenimi gören Nietzsche, İsviçre'nin Bale kenti üniversitesinde filoloji profesörü olmuştur (Volant, 2005: 214).

Tanrı'nın öldüğünü söyleyip, insanın yarattığı tüm kurumları reddeden ve üst insanı anlatan Nietzsche'ye göre üst insan yeryüzünün anlamıdır (Nietzsche, 2005: 11). Üst insanın erdemlerine değinen Nietzsche için erdem kişinin kendi iyisidir. O, Tanrı yasası ile ya da insan buyruğu ile oluşturulan erdemlere karşı çıkar ve tek bir erdemi salık verir. Ona göre birden fazla erdemin birbiriyle çatışması sonucu kişiler intihar etmişlerdir: *“Birçok erdemi olmak ayrıcalıktır, ama çetin bir yazgıdır; ve niceleri, erdemlerinin savaşı ve savaş alanı olmaktan bıktıkları için çöle gitmişler ve kendi canlarına kıymışlardır”* (Nietzsche, 2005: 43-44).

Nietzsche insanları öte dünyayı anlatan din adamlarına karşı uyarır ve onlara inanmamalarını öğütler. Ayrıca Nietzsche, din adamlarının vaadettiği Cennet'e inanıp da bir an önce dünyadan kurtulmayı amaç edinen insanın, bedenini hor görüp, onu cılız, iğrenç ve aç bırakmasını katı bir şekilde eleştirir (Nietzsche, 2005: 11). Nietzsche, ölümü öven, insanlara hayatın boş olduğunu telkin eden ve öte dünyayı anlatanlara karşı çıkar (Nietzsche, 2005: 59-61).

Ancak Nietzsche intihara karşı değildir. O başkalarının ölümü vaaz etmesine, yüceltmesine ve öte dünyadaki sonsuz mutluluk yalanı ile kandırılanların şehitlik uğruna kendilerini öldürmelerine karşıdır (Nietzsche, 2005: 59-61). Nietzsche, vaktinde ölmekten yanadır ve vaktinde ölmekten kastı ise, vaktinde yaşamayı bilip, sonrasında kendisi için en uygun zamanda gönüllü ölümle ölmektir (Nietzsche, 2005: 105-108). Nietzsche, iyileşemeyecek kadar hasta olma halini de gönüllü ölüm için uygun zaman olarak görür. Artık iyileşemeyecek durumda olan hastalık durumunda gönüllü ölümü tavsiye eder. Ona göre

sırf daha uzun yaşamak için ilaçlara ve doktorlara bağlı yaşamak korkaklıktır (Nietzsche, 2010: 82-83):

“Hasta toplumun bir asalağıdır. Belirli bir durumda daha da uzun yaşamak küstahlıktır. Yaşamın anlamı, yaşama hakkı kaybolduktan sonra, hekimlere ve uygulamalara korkakça bir bağlılık içinde ot gibi yaşamaya devam etmek, toplumda derin bir horgörü uyandırmalıydı. Hekimler de, bu horgörününileticileri olmalıydılar – reçete değil, her gün yeni bir dost tiksinti, hastalarına... Yeni bir sorumluluk yaratmak, hekim için, yaşamın, yükselen yaşamın en yüksek çıkarının, yozlaşan yaşamı acımasızca aşağıya ve kenara itmeyi gerektirdiği tüm durumlar için – örneğin dölleme hakkı için, doğurulma hakkı için, yaşama hakkı için... Onurlu bir biçimde yaşamak artık mümkün değilse, onurlu bir biçimde ölmek için. Gönüllü olarak seçilen ölüm, tam zamanında, neşeyle ve sevinçle, çocukların ve tanıkların ortasında gerçekleştirilen ölüm: öyle ki gerçek bir vedalaşma mümkündür henüz, veda eden henüz oradadır, ayrıca ulaşılanın ve istenilenin gerçek bir değerlendirilişi, yaşamın bir özetlenişi – tüm bunlar, Hristiyanlığın ölüm saatini dönüştürdüğü sefil ve ürpertici komedinin tam zıddını oluşturur. Hristiyanlığın, ölen kişinin zayıflığını zorunlu bir vicdan terbiyesi, ölme tarzını insan ve geçmiş hakkında bir değer-yargılaması olarak kötüye kullandığı asla unutulmamalı! – Bu noktada, önyargının tüm korkaklıklarına inat, öncelikle, nihayetinde aynı zamanda ‘doğal olmayan’ bir ölüm, bir intihar olan sözümona doğal ölümün doğru yani fizyolojik değerini belirlemek gerekir. Kişi asla kendisinden başkasıyla birlikte gitmez ölüme. Ancak en aşağılık koşullarda bir ölümdür bu, gönülsüzce bir ölüm, yanlış zamanda korkakça bir ölümdür. Yaşam sevgisinden ötürü –, başka türlü istemeli ölümü, özgürce, bilinçli, rastlantıya yer bırakmadan, bir baskın gibi ani değil... Son olarak, kötümser beylere ve öteki dekadanalara bir tavsiye. Doğurulmayı engellemek, elimizde değil: ama bu hatayı – çünkü bazen hatadır – telafi etmek elimizde. Kişi kendini lağvederse, en saygıdeğer işi yapmış olur: bununla, adeta yaşamayı hak eder... toplumun, o da bir şey mi! yaşamın ta kendisinin feragat, kansızlık ve başka erdemler içindeki herhangi bir ‘yaşam’dan daha fazla çıkarı vardır bunda – kişi, ötekileri kendi görüntüsünden kurtarmıştır, yaşamı bir itirazdan kurtarmıştır” (Nietzsche, 2010: 82-83).

3.2.3.3. Albert Camus

1942 yılında yayımlanan *Sisifos Söyleni* adlı denemesinde, varoluşçu Albert Camus, felsefenin gerçekten önemli tek sorunun ‘intihar’ olduğunu belirterek “Yaşamın yaşanmaya değip değmediği konusunda bir yargıya varmak felsefenin temel sorusuna yanıt vermektir”der (Camus, 2017: 21). Yaşamın yaşanmaya değer olup olmadığı sorusuna verilecek yanıttan başka, hayatta ve evrene dair her türlü şey hakkında yapılan akıl yürütmeler ‘oyun’dan ibarettir (Camus, 2017: 21). Çünkü bu sorunun ardından gelecek olan yanıt sonucu yaşamaya devam edilecektir ya da intihar edilecektir. Albert Camus, felsefenin en önemli sorunu olarak gördüğü yaşamın yaşamaya değip değmediği hakkında yargıya varmanın, başka her tür konu hakkında akıl yürütmelerden öncelikli olduğunu şu şekilde anlatmıştır:

“Hiç kimsenin varlıkbilimsel bir kanıt uğruna öldüğünü görmedim. Önemli bir bilimsel gerçeğe varmış olan Galilei, bu gerçek yaşamını tehlikeye sokar sokmaz büyük bir rahatlıkla dönüverdi ondan. Bir bakıma iyi de etti. Uğrunda yıkılıp ölmeye değmezdi bu gerçek. Dünya mı Güneş’in çevresinde döner, Güneş mi Dünya’nın çevresinde hiç mi hiç önemi yok bunun. Kısacası, değersiz bir sorun bu. Buna karşılık, yaşamın yaşanmaya değmediği düşüncesine vardıkları için ölen nice insanlar görüyorum. Çelişkin bir biçimde, kendileri için bir yaşama nedeni olan (yaşama nedeni denilen şey aynı zamanda çok güzel bir ölme

nedenidir de) düşünceler ya da düşler uğrunda ölüme giden başka insanlar görüyorum. Böylece de ivedilikle yanıtlanması gereken sorunun yaşamın anlamı olduğu yargısına varıyorum” (Camus, 2017: 21-22).

İntiharın, toplumsal bir olay olarak ele alınmasından dem vuran Camus, intiharla bireysel düşünce arasında ilişki kurmaktadır. Camus’a göre bireyi intihara götüren süreç her şey yolunda tekdüze giderken, ya da herhangi bir anda yaşanan bir olay sonrası oluşan farkındalık ve sorgulama süreci ile başlar:

“Böyle bir edim, yüreğin sessizliğinde, tıpkı büyük bir yapıt gibi hazırlanır. İnsan kendi de bilmez bunu. Bir akşam tetiğe basar ya da kendini suları bırakır. Bir gün bana intihar etmiş bir emlak yöneticisinden söz ederken, beş yıl önce kızını yitirdiğini, o zamandan beri çok değiştiğini, bu olayın onu ‘için için yediğini’ söylemişlerdi. Bundan daha uygun bir sözcük bulunamaz. Düşünmeye başlamak, için için yenmeye başlamaktır. Bu başlangıçlarda toplumun fazla bir etkisi yoktur. Kurt insanın yüreğindedir” (Camus, 2017: 22-23).

Camus’a göre hayatın bir oyalamacadan ve saçmalıktan ibaret olduğunu fark etmek “uyumsuzluk duygusu” ve “insanla yaşamı, oyuncu ile dekoru arasındaki kopmadır” ve bu uyumsuzluk duygusunu yaşayan kişiler “uyumsuz”dur. Camus için henüz dünyanın saçmalığını ve anlamsızlığını fark edememiş insanlar “sağlam insanlar”dır ve “bu sağlam insanların arasında bile kendi intiharını düşünmemiş bir kimseye rastlanamayacağını” iddia eden Camus yaptığı akıl yürütmeler sonunda hayatın saçma ve anlamsızlığını anlamış bir uyumsuzun hayatından vazgeçmesinin anlaşılabilir olduğunu belirtmiştir (Camus, 2017: 24). Ancak Camus, Sisifos Söyleni’nde, intihar etmenin uyumsuz için çözüm olup olmadığını tartışmıştır. Camus’a göre hayatın yaşama değip değmediği ile ilgili sorulara verilecek cevaplar aslında, “kendi kendisiyle uzlaşmaya hazır” insanların:

“Tüm çelişkiler ve belirsizlikler karşısında hayata devam etme isteğinde tüm düşkünlüklerinden daha güçlü bir şey vardır. Bedenin yargısı, aklın yargısından hiç de aşağı değildir. Beden yok oluş karşısında geriler. Düşünme alışkanlığını edinmeden yaşamaya alışırız. Bizi ölüme her gün biraz daha yaklaştıran bu koşuda bedenin bu önlenemez önceliği sürüp gider” (Camus, 2017: 24-26).

Camus intihar edebilmenin karşısında, bedenin isteklerinin, hayata bağlılığının bir etken olarak durduğunu belirtir. Aklın hayatın anlamsızlığı karşısında çözümsüz kalmasına rağmen beden hayatta kalmak ister.

Uyumsuzluğun ilk belirtisinin aniden gelen bir “hiçlik duygusu” ile başladığını belirten Camus hiçliği “boşluğun çok şeyler anlattığı, günlük devinimler zincirinin koptuğu, yüreğin kendisini yeniden düğümlenecek halkayı arayıp bir türlü bulamadığı, şu garip tinsel durum” olarak tanımlar. Her gün aynı şeyleri, günlük hayatın rutinlerini

kolaylıkla monoton şekilde sorgulamadan yapan birey günün birinde “şaşkınlık kokan bıkkınlık içinde” bulur kendini ve “Neden” sorusunu sorarak “bilincin devinimini başlatır. Onu uyandırır, gerisine yol açar. Gerisi, bilinçsiz olarak yeniden zincire dönüş ya da kesin uyanıştır. Uyanışın ardından da sonuç gelir zamanla; intihar ya da iyileşme” (Camus, 2017: 31).

Camus, gerçeklik ve kesinliği irdelemiştir. Ona göre dünya ve evren anlaşılmazdır. Bilim, evren ile ilgili ne kadar açıklama yapmaya kalkarsa kalsın hep bir bilinmezlik olacaktır. Camus, varlığından kuşku duymadığı benliği için bile “tanımlanamaz” vurgusu yapmıştır. Evrenin hiçbir zaman tam olarak anlaşılamayacak olmasının yanında, kendi benliği de asla anlaşılamayacaktır. “Benim olan bu yürek bile hep tanımlanamaz kalacak benim için. Varoluşum konusunda vardığım bu kesinlikle, bu güven vermeye çalıştığım öz arasındaki çukur hiçbir zaman olmayacak. Kendi kendime yabancı kalacağım hep. Mantıkta olduğu gibi tinbilimde de gerçekler vardır, ama gerçek yoktur” (Camus, 2017: 37). Camus’un uyumsuzunda us da her şeyin boş olması gibi boştur “ancak usun ötesinde de hiçbir şey yoktur” (Camus, 2017: 52).

Camus’a göre “dikkatli bir bilinç de artık umuda yer yoktur” (Camus, 2017: 59). Tanrı kavramı ölümden sonra yaşam için umut taşıdığından ve usa aykırılığından dolayı yok sayılır. Ona göre Tanrı umutsuz insanların hayatı anlamlandırmak için yarattığı bir olgudur. Umut, özlem ve hayata anlam katma çabaları uyumsuz için anlamsızdır. Yaşamak için anlam gerekliliği Camus için ortadan kalkmış “...tersine yaşam anlamdan ne kadar yoksun olursa o kadar iyi yaşanacağı...” yargısına varmıştır (Camus, 2017: 67). Yaşama bir anlam yükleme, herhangi bir şeyi yaşamın anlamı haline getirme (din, para, statü vb.) hayatı o yönde yaşama ve kendini hayatın anlamına köle yapma ve özgürlüğünden, uyumsuzluğundan vazgeçmek anlamına gelmektedir (Camus, 2017: 71-72). Camus için “uyumsuzu yaşatmak her şeyden önce ona bakmaktır” (Camus, 2017: 68). Uyumsuz düşünce ortaya çıktıktan sonra, uyumsuzun, hayatta kalmak, hayatın tüm anlamsızlığına rağmen, yaşadığı deneyimlerle hayatına devam etmesi bir başkaldırıdır: “Bu başkaldırı yaşama değerini verir. Bir yaşamın tüm uzunluğunca yayılmış olarak, büyüklüğünü yeniden yerine getirir. Gözleri bağlanmamış bir insan için kendisini aşan bir gerçekle çarpışan anlayışın görünümü kadar güzel bir görünüm yoktur. İnsan gururunun gösterisi erişilmez bir şey” (Camus, 2017: 68).

İntihar ve uyumsuz arasındaki ilişkiyi, uyumsuzun bir sonraki sıçramayı, yani başkaldırışı gerçekleştirememiş ve başkaldırının tam tersi olarak gördüğü boyun eğme

davranışı olan intiharla sonuçlandırması olarak açıklayan Camus intiharı bir “yanılma” olarak niteler:

“Bilinç ve başkaldırı, bu yadsımlar vazgeçişin karşıtıdır. Tersine, insan yüreğinde indirgenmez ve tutkulu olan ne varsa hepsi bunları yaşamıyla canlandırır. Uzlaşmamış olarak ölmek söz konusudur. Gönüllü olarak değil, uzlaşmamış olarak ölmek söz konusudur. İntihar bir yanılmadır. Uyumsuz insanın tüm yapabileceği, her şeyi tüketmektir. Kendi kendini de tüketmektir. Uyumsuz onun son noktasına varmış gerilimi, bir yalnız çabayla sürekli olarak sürdürdüğü gerilimdir, çünkü bu bilinçte ve bu günü gününe başkaldırıda biricik gerçeğini ortaya koyduğunu bilir. bu gerçekten de meydan okumadır” (Camus, 2017: 68-69).

Bilincini ve özgürlüğünü Tanrı’nın varlığı fikrine vermiş ve bu sayede, olan bitenin nedenini tanrıya vererek sorumluluktan kurtulan insan için, Tanrı’nın varlığı bir tür mutluluk kaynağıdır. Ancak, uyumsuz için Tanrı’nın varlığı fikri aklının ve özgürlüğünün yok sayılması anlamına geldiğinden uyumsuz için mutluluk anları deneyimlerdir. *“Dünyanın uyumsuzluğunu sürdürmekte metafizik bir mutluluk vardır. Fetih ya da oyun, sayısı belirsiz aşk, uyumsuz başkaldırı, kişinin daha baştan yenik düştüğü bir savaş alanında onuruna sunduğu saygılar bunlar” (Camus, 2017: 111).*

“Başlıca uyumsuz sevinç yaratımdır” (Camus, 2017: 111). Oluşturmak, yaratmak anlamsız dünyaya başkaldırıdır. Camus hayatta kalma gerekçelerinden hatta ‘neredeyse’ anlamsız dünyaya anlam veren en önemli olgu olarak görür sanatı: *“sanat ve yalnız sanat” der Nietzsche, ‘gerçeğin elinden ölmemizi önleyecek bir şey varsa o da sanattır’ (Camus, 2017: 111).* Yaratmak ortaya çıkmış bilincin yok olmaması ve bu bilinçlilik sürecinde yaşananların aktarılması için olmazsa olmazdır, *“yaratmak iki kez yaşamaktır” (Camus, 2017: 112).* Evrenin tüm saçmalığına ve anlamsızlığına karşılık yaşam, insanın başkaldırı ve onurla elinde tutması, deneyimlerle bilinçliliğinin devamının sağlanması gereken bir olgudur ve intihar ile sınırlandırılmamalıdır. *“Evrenimi düşsel görüntülerden kurtarmak, onu yalnız varlığını yadsıyamadığım tenin gerçekleri ile doldurmak istiyorum. Uyumsuz yapıtlar yaratabilir, bir başka tutum seçmektense yaratıcı tutumu seçebilirim. Ama bir uyumsuz tutum olduğu gibi kalmak için nedensizliğinin bilincini sürdürmelidir” (Camus, 2017: 119).*

3.2.3.4. Simon Critchley

1960 doğumlu İngiliz felsefeci Simon Critchley intihar olgusunu ele aldığı *İntihar Üzerine Notlar* adlı çalışmasında, intihar olgusunu akademik bir mesele olarak

görmediğini (Critchley, 2016: 19) belirtip “*intihara karşı olduğunu, birinin hayatına son vermesinin sorumsuz ve bencilce, hatta utanç verici ve korkakça olduğunu; insanın ne olursa olsun yaşama dört elle sarılması gerektiğini bağıra çağıra ilan edenler korosuna katılmaya da niyetim yok*” (Critchley, 2016: 11-12) diyerek, intiharın ne hukuki, ne ahlaki açıdan suç olarak değerlendirilemeyeceğini belirtip, intiharı, intihar edenin ya da intihar edebilecek noktaya gelenlerin gözünden incelemeyi tercih etmiştir (Critchley, 2016: 12).

Kişinin intihar edebilme kapasitesinin, insanı insan yapan unsurlardan olduğunu düşünen Critchley, intiharı kimi disiplinlerin tek yönlü (dinsel, psikolojik, fizyolojik, ahlaki, hukuksal vb. açılardan) inceledikleri şekillerde değil çok yönlü incelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. İntihar ile ilgili en fazla yargıda bulunan din kurumlarından, psikolojik yaklaşımların ortaya çıkmasından önce intiharı suç olarak görüp cezalandıran hukuk sistemlerinden ve intiharın hukuki açıdan suç olarak görülemeyecek duruma getirilmesinde büyük rol oynayan psikolojik ve tıbbi yaklaşımlardan yakınlıkla, intihar davranışı için “*özgür bir edim olarak düşünmeye müsaade eden bir alan açmak*” (Critchley, 2016: 15) istediğini belirterek, intihar eden kişilere yaklaşımın bu kurumlar tarafından kısıtlanacağından dem vurur:

“Birileri, bir dost, bir aile üyesi, hatta kendimizle özdeşleştirdiğimiz bir ünlü-(herhangi bir zaman diliminde benzer bir etki yaratan hikayeleriyle özdeşlik kurabileceğimizden şüphe duysam da) Robin Williams ve Philip Seymour Hoffman’ın yakın zamanlardaki ölümlerine verilen karmaşık tepkileri düşünün-hayatına son verdiğinde alışlageldik üzere iki şekilde tepki veririz. Ya usulca aptallık ettiklerini, bencilce ve sorumsuzca davrandıklarını düşünürüz ya da eylemlerinin kontrolleri dışında kalan bazı etmenlerin (ağır depresyon, kronik bağımlılık vb.) sonucu olduğuna karar veririz. Yani eğer kendilerini hür iradeleriyle öldürdülerse içten içe onları suçlarız; ama eylemlerinin depresyon gibi dizginlenemeyecek davranışsal etmenlerin kaçınılmaz bir sonucu olduğunu söylediğimizde ise hür irade kavramı masadan kalkar, özgürlüklerini rafa kaldırmış oluruz” (Critchley, 2016: 14-15).

Dinlerdeki, özellikle Hristiyanlık inancında intiharın yasaklanmasının eleştirisini yapan ve bu konuda özellikle David Hume’dan etkilenen, Critchley’e göre, Tanrı’nın insan hayatına müdahale etmesi, kişiyi iradesizleştirip “*Tanrı’nın malı*” haline getirir. Aynı şekilde hayatın Tanrı’nın armağanı olduğu inancından yola çıkarak intiharın yasaklanmasını irdeler. Armağanın verildikten sonra, verilen kişiye ait olduğundan yola çıkarak, armağan ile ilgili söz hakkının artık armağanın yeni sahibinin olduğunu belirtir. Kişi o armağan ile istediğini yapabilir artık, ister satar, ister bir başkasına armağan eder, isterse armağanı veren kişiye iade edebilir. Armağanı armağan yapan şey onun reddedilebilirliğidir. O armağan reddedilemiyorsa bu tamamen kişinin dışında bir gücün o

kişiyi zorla kabul ettirmesidir. “Eğer hayat bir armağansa, o halde verildiği kişi üzerinde hiçbir bağlayıcılığının olmaması gerekir” (Critchley, 2016: 41).

Critchley’e göre, inançtaki, Tanrı’nın sevgi doluluğu tartışma konusudur. Ona göre Tanrı herkese, tüm evrene sevgi dolu ise, yoğun acılarından ötürü, yaşamasının işkence haline gelen birisine hayatta kalma zorunluluğu yaşatması, bu yoğun sevgi ile bağdaştırılmaz. Tanrı’nın, sevgisini, acı çeken kişinin acılarından kurtulmasına yardımcı olacak şeyi yapmasına izin verecek şekilde genişletmesi gerekmektedir. Çünkü sevgi dolu bir Tanrı, insanın en temel güdüsü olan yaşama güdüsünden bile vazgeçecek derecede bir acı ile kimsenin yaşamasını zorlamaz. Sevgi, karşılıksız olmalı ve tıpkı armağan gibi, gerektiği zaman sevilen, kendini sevene, onu sevmediğini söyleyebilmeli. “Eğer Tanrı herkesi seviyorsa, kadın, erkek, hayvan demeksizin bu sevgiyi reddetmemize, hayatımızın ve ölümümüzün kontrolünü elimize almamıza izin vermelidir” (Critchley, 2016: 42).

Critchley intihar karşıtı olanların öne sürdüğü yaşamın kutsallığı konusunda ise, yaşam kutsalsa öldürmenin her türlüşüne karşı çıkılması gerektiğini söyleyerek bu kişilerin çelişkili düşüncelerini sorgulanmıştır. Yaşam kutsalsa, yemek için dahi olsa hayvanlar öldürülemez, idam cezaları yaşamın kutsallığı ile asla örtüşemez, nefsi müdafaa için bile olsa bir canının hayatına son verilemez. Ancak tüm bu durumlar yaşamın kutsallığına inananların sorgulamadığı olaylar iken, aynı kişiler için, acılar içinde kıvranan birinin intiharı yaşamın kutsallığına leke süren bir olgudur. Ve sonuç olarak yaşamın kutsallığı bireysel özgürlüğün önünü tıkamaktadır. “Doğruyu söylemek gerekirse hayatın kutsallığına dair inancın iç yüzü, çok kullanılmaktan ötürü olsa gerek, epeyce partal, çirkin tabiatlı ve tahammülsüzdür” (Critchley, 2016: 46).

İntiharın, dinler tarafından ya da yasalar tarafından yasaklanmasını mantık kuralları çerçevesinde sorgulamasının yanında toplumsal ödevler kapsamında da sorgulayan Critchley’e göre, topluma ve bizi sevenlere ve sevdiklerimize karşı da ödevlerimiz vardır. Hiç tanımadığımız birinin intiharının bile kişilerin ruhlarında olumsuz anlamda derin etkilere neden olabildiğini belirten Critchley, bireyin yakın çevresinin çok daha fazla acı çekeceğini belirtmektedir. Ancak bu durum bile kişinin yoğun acılar ve keder altında zorla yaşamaya mahkum edilmesi için yeterli bir neden değildir. İntihar sonrası çevrenin yaşayacağı acı ve keder intihar öncesi bireyin yaşadığı acı ve keder ile eşitlenmiş durumdadır. Ayrıca kişinin herhangi bir savaş, terör saldırısı, ya da idam cezası ile öldürülemeyecek olduğunun garantisini veremeyen bir toplum, kişinin yaşamını her şeye rağmen devam ettirmesi yönünde bir ödev ile bireyi bağlayamaz (Critchley, 2016: 53-54).

Tüm dinsel, hukuki ve toplumsal yasaların yanında ve tüm çekilen acılar sonucu kişinin kendini öldürmesi kararının akıl, mantık çerçevesinde ele alınıp alınamayacağını tartışan Critchley, hayattaki durum ne kadar kötü olursa olsun ölüm sonrası ne ile karşılaşılacağı bilinmediğinden ötürü ölüm kararı akla uygun değildir. Ona göre:

“Bir kişinin kendi yaşamını sona erdirmeye kararı nasıl akla uygun olabilir? Akla uygun olması için önce hayatta kalma gerekçelerini gözden geçirmem ve ardından da ölümü seçme gerekçelerime karşı bunların değerini belirlemem gerekir. Ama ölüm ya da ölü olma asla tam anlamı ile deneyimleyemeyeceğim bir şey olduğuna göre, bu konunun mevcut durumumdan daha tercih edilebilir olduğuna dair mantıklı bir değerlendirmeyi nasıl yapabilirim ki? Aslında bakarsanız yapamam.[...]Ne var ki Tam da intiharın ussallık temelinde meşrulaştırılması noktasında aklın ölüme dikkatli bakamayacağı ve bu konuda hiçbir mantıklı değerlendirme yapamayacağı gerçeğiyle yüzleşmek gerekir Ölümler düşünüp konuşamaz” (Critchley, 2016: 56).

3.3. Edebiyatta, Sinemada ve Medyada İntihar Teması

Yapılan pek çok araştırma edebiyatta, sinemada ve medyada intihar olgusunun kitlelere sunum şeklinin, benzer intiharları tetikleyici faktörler içerisinde yer aldığını göstermektedir. Bu bölümde konu ile ilgili yapılan araştırmalara yer verilmiştir.

3.3.1. Werther sendromu

1774 yılında yayımlanan Goethe'nin yazdığı *Genç Werther'in Acıları* isimli kitabı yayımlandığı dönem ve sonrasında yalnızca Almanya'da değil pek çok Avrupa ülkesinde okurlarını etkilemiş bir eserdir. Werther adlı bir gencin arkadaşı Wilhelm'e yazdığı mektuplardan oluşan roman, Werther'in bir köyde karşılaşmış aşık olduğu Lotte ile yaşadıklarını ve sonunda intihar ederek ölmesini konu edinmiştir. Goethe'nin anlatımının etkisi sonucu pek çok genç, Werther'in kıyafetlerine benzer şekilde giyinmeye hatta intihar etmeye başlamıştır. İntiharın gerçekleştiği mekanlarda *Genç Werther'in Acıları* kitabının bulunması sonucu kitabın yeni basımında bu etkinin azaltılmasına yönelik düzenlemeler yapılsa da, sonunda kitap birçok ülkede yasaklanır (Kızılpınar ve ark., 2019: 365).

Genç Werther'in Acıları kitabının yarattığı şekilde etki yaratan Beşir Fuat'ın intiharı, İstanbul'da benzer bir salgın halinde intiharlara neden olmuştur (Onan, 2015).

1852-1887 yılları arasında yaşamış olan Türk edebiyatındaki ilk denemeci, ilk Türk materyalist, ilk biyografici, ilk eleştirmen gibi sıfatları olan Tanzimat Dönemi Aydını pozitivist Beşir Fuat, intihar etmeyi sık sık düşündüğünü Ahmet Mithat Efendi'ye yazdığı mektuplarda belirtmiştir (Önel, 2015).

Beşir Fuat ölümünden sonra günlerce gazetelerde gündemde kalacak olan intiharını, bilek damarlarını ustura ile keserek gerçekleştirmiş ve bu esnada son bir gayretle yaşadıklarını kaleme almıştır:

“Ameliyatımı icra ettim, hiçbir ağrı duymadım. Kan aktıkça biraz sızlıyor. Kanım akarken baldızım aşağıya indi. ‘Yazı yazıyorum, kapıyı kapadım’ diyerek geriye savdım. Bereket versin içeri girmede. Bundan tatlı bir ölüm tasavvur edemiyorum. Kan aksın diye hiddetle kolumu kaldırdım. Baygınlık gelmeye başladı...” (Önel, 2015).

Beşir Fuat'ın intiharı sonucu intihar vakalarının salgın haline gelmesi üzerine, bir süre sonra intiharlardan ve intihar edenlerden söz etmek yasaklandı (Arslan ve ark., 2018: 41).

1981'de Alman televizyon kanalında yayınlanan *Bir Öğrencinin Ölümü* adlı dizide bir gencin kendini trenin altına atıp parçalanarak ölmesinin ardından birçok kişi kendini trenin altına atarak intihar etmiştir (Arslan ve ark., 2018: 42).

Tüm bu intihar vakalarında görüldüğü gibi, intihar kümelenmeleri, belli bölgelerde, belli zamanlarda görülmeye başlayan, intihar davranışına doğrudan ya da dolaylı şekilde maruz kalanların intiharları sonucu oluşur. İntihar davranışına uzaktan ya da yakından tanık olanların, tanık olunan intihar sonucu intihar etmesi ‘*intihar bulaşı*’ ya da ‘*taklit intihar*’ olarak isimlendirilmektedir. Bu durumu, ilk olarak 1974'de sosyolog David Philip Werther *Etkisi* adı ile açıklamıştır (Kızılpınar ve ark., 2019: 365).

İntiharın taklit yolu ile bulaşıcı etkisi nedeniyle sinema, edebiyat ve basında birçok ülkede bir takım sansür ve yasaklama getirilmeye başlanmıştır. İlk yasağın öncelikle sinema ve roman alanında meydana gelmesini Balcı (2012) şu şekilde örneklendirilmiştir:

“İlk göze çarpan örnek Mussolini dönemi İtalya’sında yaşanan benzer sansür vakalarıdır. Bu dönemde gerçek intihar vakaları bir tarafa (ki bunların medyada yayımlanması Eylül 1932 itibariyle yasaktı), sinema ve roman gibi kurgusal örneklerde de intihar yasaklanan bir eylem biçimi olmuştur. Örneğin Avusturyalı yazar Joe Lederer’in Musik der Nacht (Gecenin Müziği) isimli kısıromanı intihar ile sona erdiğinden basılmasına izin verilmez. Bu yasak yazarın romanın sonunu yeniden yazmasının ve intihar vakasını çıkarmasının ardından kaldırılır. Elbette problemli olan sadece sonun intiharla bitmesi değildir. Agatha Christie’nin The Ten Little Niggers (On Küçük Zenci) adlı romanı da içinde geçen iki intihar vakası nedeniyle yasaklanır. İtalya bu konuda yalnız değildir ve 1930’lar Rusya’sı da benzer bir görüntü sunar. Bu dönemde intihar haberlere ve kamusal tartışmalara konu olmaktan tuhaf bir şekilde uzaklaşır. Farklı bir biçimde de olsa Nazi Almanyası ilginç bir örnek karşımıza çıkar. Üçüncü Reich Yahudi kamplarındaki intiharlar konusunda çok katıdır ve başarısız suikast girişimleri en katı cezalarla cezalandırmıştır. Yine toplama kamplarında elektrikli tellere ulaşarak intihar etmeye çalışanlar da bu eylemlerini gerçekleştiremeden Nazi subayları tarafından vurularak öldürülmüştür. Elbette Nazi subaylarının derdi intihar eden değildi ve bu cezalandırma işlemi intihar eden kişiden çok geride kalanlara böyle bir girişimde bulunmama mesajını iletmek üzere devreye sokulan bir stratejiydi. Bu yönüyle söz konusu yasak basında ve kurgusal metinlerde intihar vakasının neşredilmesine ilişkin yasağa önemli ölçüde benzemektedir. Amaç

intiharın bir eylem biçimi olarak örnek alınmasının ve tekrar edilmesinin önüne geçmektir” (Güler ve Şen Altın, 2013: 112).

ABD ve İngiltere’de de intiharın taklit edilme yolu ile yaygınlaştığı görüşü ile basında çıkan intihar haberlerinin yasaklanması önerilmiş ancak daha sonra tamamen yasaklanması yerine daha az duygusal içerikli ve toplum üzerinde olumsuz etki sağlamayacak şekilde kısa bir ölüm haberi verilmesi önerilmeye başlanmıştır (Güler ve Şen Altın, 2013: 123).

Ülkemizde de 1931 yılında intihar haberleri matbuat kanununun 38’inci maddesi olan: *“intihar vakalarını mahallinin en büyük zabitanı memurundan mezuniyet almaksızın neşretmek memnurdur. Mezuniyet alınarak neşri halinde dahi intihar edenlerin ve intihara teşebbüs eyleyenlerin resimleri basılmaz. Bu madde hükmüne muhalif hareket edenler bir haftadan bir seneye kadar hapis ve yirmi beş liradan iki yüz liraya kadar para cezasına mahkûm olurlar”* maddesi ile yasaklanırken 1950 yılında 5680 sayılı basın kanunu ile bu madde yürürlükten kaldırılmıştır (Güler ve Şen Altın, 2013: 124). 2004 yılında ise Basın Kanunu 22. Madde olan *“Cinsel saldırı, cinayet ve intihar olayları hakkında, haber vermenin sınırlarını aşan ve okuyucuyu bu tür fiillere özendirilebilecek nitelikte olan yazı ve resim yayımlayanlar bir milyar liradan yirmi milyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır. Bu ceza bölgesel süreli yayınlarda iki milyar liradan, yaygın süreli yayınlarda on milyar liradan az olamaz”* şeklinde yürürlüğe girmiştir (Gençöz, 2016: 2).

3.4. Tunceli’nin Sosyolojik Yapısı, Alevilik İnancı ve Felsefesi

Toplumların hayata, ölüme ve intihara yönelik bakış açıları incelenirken bu toplumların tarihleri, felsefeleri, inançları, değerleri ve yaşam koşulları muhakkak değerlendirilmelidir.

Gerek genel siyasi görüşü ve dini inanış biçimleri ile gerek etnik kimlik ve kültürel yaşamı ile ve eğitimdeki başarısıyla ve gerekse de kimi çevrelerce *“katliama uğramış”* olarak görülen, kimi çevreler tarafından ise *“isyan eden”* şeklinde nitelenen ve ülke gündeminde her daim varlığını hissettiren Türkiye’nin en marjinal şehri sayılabilecek ilidir Tunceli. Tunceli ilinde yaşayan ve aslen Tuncelili olan vatandaşların hayata, ölüme ve intihara yönelik bakış açılarının araştırıldığı bu tezde, Tuncelililerin görüşlerinin daha iyi anlaşılabilmesi açısından Tunceli’nin kısaca coğrafi özelliklerinden, tarihinden, etnik kimlik, genel inanç, felsefe ve kültüründen bahsedilmesi faydalı olacaktır.

Tunceli'nin Fiziki Coğrafyası bu bölgede yaşayan insanların tarihsel, kültürel ve siyasi kimliklerini araştıraraklar için göz önünde bulundurulması gereken önemli bir faktördür. Dağların, akarsuların adeta sınırlarını belirlediği Tunceli, tarihsel süreçte devletlerin ve imparatorlukların sınırında kalmış, dağların ve akarsuların kale gibi bölgeyi kuşatmasından ötürü kapalılığını korumuş ve çevresindeki medeniyetler açısından 'öteki' haline gelerek marjinalleştirilmiştir. Dersimin marjinalliği, kültürden dinsel yapıya ve insanların doğa ile ilişkisine varana kadar kendini belli eden bir farklılıktır (Aksoy, 2009: 55-124).

Dersim'in, medeniyetlerin, imparatorlukların sınırında kalması bu bölgeyi aslında kendi içinde merkezileştirmiştir. Dersim gerek dini açıdan, gerekse toplumsal ve siyasal anlamda otonom bir yer özelliği göstermiştir (Aksoy, 2009: 86-87). Bu durumun en belirgin örneği Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı olan Dersim'in, devlete vergi ve asker verme konusunda direnmesi ve Osmanlı Devleti'nin de asırlar boyunca bu bölgeyi kendi haline bırakmış olmasıdır (Taş, 2015: 96).

Osmanlı devletinden sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti için Dersim "*cehalet, geri kalmışlık, isyankar, feodal ağalık düzeni, kürtlük vb.*" niteliklere sahip sorunlu bir bölgedir. Yeni kurulan Türkiye cumhuriyeti devleti, merkezi bir ulus-devlet oluşturma çabası içinde kanunları uygulama yolu olarak askeri tedbirlere başvurmuş, bu nedenle devlet ile Dersim karşı karşıya gelmiştir. Bölgeye havadan ve karadan yapılan operasyonlar sonucu, 2 Kasım 1939 tarih, 2470/11184 sayı ile hem Reisicumhur Katipliğine, hem de Başvekalet yüksek katına ibraz edilen bir belgeye göre operasyonlar sonucu 13806 kişi öldürülmüş, 11818 kişi batı illerine sürgün edilmiştir (Arslan, 2016: 722).

Günümüzde şehrin isminin ne olması gerektiği ile ilgili farklı görüşler ve tartışmalar olmakla birlikte, şehir tarihsel süreç içerisinde farklı isimlerle anılmıştır; İşuva, Dailani, Daranalıs, Daranisse, Daranalık, Derxene gibi isimlerle adlandırılan şehrin (Bulut, 2009: 84), 1935 yılında, Tunceli İskan Kanunu ile ismi değiştirilene kadar en son kullanılan ismi Dersim'dir (Arslan, 2016: 722).

Dersim isminin anlamı üzerine farklı görüşler mevcuttur. Kelimenin Farsça olduğu düşünüldüğünde der-kapı, sim-gümüş yani 'gümüşkapı' anlamı çıkarken, sözcüğün "*Darsim*"den dönüştüğünü ve Zazaca bir kelime olabileceğini varsayan görüşler de mevcuttur. Bu şekilde Zazaca bir ise kelime anlamı itibariyle dar-ağaç sim-gümüş yani 'gümüş ağaç' anlamı çıkmaktadır. Ayrıca Dersim isminin bir aşiret ismi olabileceği şeklinde düşüncelerde mevcuttur (Bulut, 2009: 84-85).

Kıyıda köşede kalmışlığı ile ötekileşen, tarihsel süreç içerisinde çeşitli acılar yaşayan Dersim bölgesinde dini inanç, bölge ve aşiret yapısına bağlı olarak değişiklikler göstermektedir. Aksoy bu durumu “*Dersim’in geçmişte daha çok yarı göçebe aşiretlere dayanan toplumsal yapısıyla ilişkili olan sözlü dini, yörenin iç merkezileşmesini engelleyen coğrafi yapısına paralel olarak, ne merkezi bir dinsel lidere, ne de her yönü ile kesin olarak standartlaştırılmış ritüel ya da inançlara sahip olabilmıştır*” şeklinde açıklamıştır (Aksoy, 2009: 117)

Tunceli’de yaşayan vatandaşların büyük bir kısmını Alevilik inancını benimseyen Kürtler oluşturmaktadır. Dersim’deki Alevilik inancı Anadolu Aleviliği’nden farklılıklar barındırmaktadır. Dersimlilerin yaşadığı Alevilik daha doğacı ve karmaşıktır. Pertek, Hozat, Çemişgezek ilçelerinde daha çok Hristiyanlığın etkileri görülürken, iç kesimlerde Zerdüştlüğün etkileri gözlenen Kızılbaşlık etkilidir (Munzuroğlu, 2012: 28). “*Aslında Dersim Aleviliği, doğa tapınmacı eski orijin inançlarla; insan merkezci, tek tanrılı dinlerin etkisindeki tasavvufi inancın mücadele alanıdır*” (Munzuroğlu, 2012: 124).

Aleviliğin İslamiyet’in bir mezhebi olarak görüldüğü yaklaşımlar olduğu gibi İslamiyet’teki Tanrı inancı ile Alevilikteki Tanrı inancının farklı olduğunu söyleyen ve Müslümanlık ile Aleviliği birbirinden ayrı tutan yaklaşımlar da bulunmaktadır. Müslümanlık ve Aleviliği birbirinden ayrı tutan yaklaşıma göre Müslümanlığın Tanrısı Musevilğin Tanrısı ile benzerlik gösterip, dünyevi işleri düzenleyici ve daha katı bir tanrıdır. Aleviliğin Tanrısı ise Hristiyanların Tanrısı ile benzerlik göstererek dünyevi işlere daha az müdahale eden bir tanrıdır (Aydın, 2008: 53).

Alevilik, Antik Yunan’daki felsefi akımlardan Yeni Platonculuğun, Hallac-ı Mansur’dan İbn-i Arabiye uzanan çok sayıda ve güçlü filozoflar tarafından geliştirilmesi sonucu ortaya çıkan felsefi bir yapıya sahiptir. Yunanca monofizizm (varlık birliği), İbni Arabi tarafından geliştirilerek *Vahdet-i Vücut* şeklinde İslam felsefesi içindeki yerini almıştır. Bu anlayışa göre Evren Tanrıdır. Tanrı ve Evren arasında bir ayrılık yoktur (Aydın, 2008: 54):

“*Tanrı ot olarak görünür, böcek olarak görünür, yıldız olarak görünür, insan olarak görünür. Her şey Tanrı’dır. Her şey tanrısallığın görünümüdür. Demek ki yaratan ve yaratılan (halik ve mahluk) yoktur, sadece Tanrısallık vardır. Bu inanç, insanlar için gerek yaşarken gerek ölüm ötesini tasarımlarken büyük bir avuntudur. Yaşarken insanı bunaltan yalnızlık duygusu ortadan kalkar, ölüm tasarımı ise tümüyle yok olur. [Nitekim Alevilerde ölüm ‘hakka yürümek’ olarak görülür –EA]. Ölüm yoktur, biçimden kurtulup tüm öze dönme vardır*” (Aydın, 2008: 55).

Alevilik inancına göre insan topraktan değil, Tanrı'nın nurundan yaratılmıştır ve bu nedenle, insan kendini aştıkça tanrılaşır. *Enel Hak* (Ben Tanrı'yım) inancı, Tanrı'nın küçültülmesi değil, aksine kişinin kendini yok etmesi yalnız Tanrı'nın olduğunu kabul etmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle Alevilikte insan, Tanrı ile daha özgür bir ilişki kurarak Tanrı'yı eleştirebilir, ona itiraz edebilir ve soru sorabilir. Bu özelliği ile Tanrı'ya mutlak itaat ile görevlendirilmiş Sünni Müslümanlıktan belirgin şekilde ayrılmaktadır (Aydın, 2008: 55-56).

Alevi felsefesinde belirgin bir şekilde yaratıcı ve yaratan ayrımı bulunmayıp Tanrı, insan ve doğa birliği temelinde şekillenen bir anlayış bulunmaktadır. Alevilik felsefesinde *“İnsanın Tanrı oluşu görüşünü daha geliştirip materyalizme doğru ileri götüren, Tanrıyı insanın yarattığı bir varlık olarak düşünen görüşlere de rastlıyor ve bu sayede Aleviliğin dogmatizmle uzlaştırılamayacağı bir yana, materyalizme açık bir inanç yatağı olduğu”* görülmektedir (Aydın, 2008: 63).

Alevilikteki *Enel Hak* ve *Vahdet-i Vücut* anlayışları, kulluk anlayışının şekillenmesinde büyük etkenlerdir. İslamiyet'in Sünni ve Şii mezheplerinde kulluk anlayışı Tanrı'ya mutlak itaat, Tanrı'nın emirlerini sorgusuz sualsiz yerine getirme ve imtihan dünyası karşısında *“hikmetinden sual olunmaz”* şeklindeki yaklaşımların etkisi ile şekillenirken, Alevilikte kulluk anlayışı şöyledir:

“Alevilikte insan Tanrı ilişkisinin, ruh göçü anlamında geçişkenliği, keza olgunlaşıp (insan-ı kamil) Tanrıyla özdeşleşme (Enel Hak) anlayışını içermesi bir yana, insanın Tanrı karşısındaki duruşu da tek yanlı bir tabiyet değildir. Nitekim Alevi teolojisinde insan, vicdanına sığdırmadığı durumlarda Tanrıya itiraz eder; onunla ilişkisi tek yanlı bir emir komuta ilişkisi değil sevgi ve ikna ilişkisi olduğundan, kafasına yatmadığı durumlarda onu eleştirir, dahası onunla ironik diyaloglar kurar. Tanrı kavrayışı sevgi ve haklara saygı temelinde belirlendiğinden, bu itiraz nedeniyle onun kendisini yakabileceği kahredebileceği gibi korkulara itibar etmez.[...] klasik anlamda bir kulluk ilişkisi, Alevi teolojisinde söz konusu değildir. Bu kavrayışı nedeniyledir ki Alevi inancı, Tanrı ile ilişkisini de kulluk ilişkisinin reddeder; Tanrı ile ilişkisini, eşitler arasında birinci bağlamında kurar” (Aydın, 2008: 84-85).

Alevilik inancı, yaşanan bölgelere, etkilenilen kültürlere göre farklı inanç ve ibadetleri içerisinde barındırır. Tüm bu inanç sistemi içerisinde en çok değişkenlik gösteren inançlardan biri de ahiret inancıdır. Aleviliğe ait kültürel kaynaklar, Alevi önderleri ile yapılan söyleşiler ve sosyolojik araştırmalar Alevilikte ahiret inancının, materyalist bir bakış açısı ile İslami bakış açısı arasında çeşitli kombinasyonlar oluşturduğunu göstermektedir (Güngör ve Aksoy, 2012: 250-251).

Alevilikte ölüm sonrası hayat ile ilgili inançlar arasında *“Ölümden sonra insan ruhunun yeniden başka bir kalıba girerek yaşaması”* olarak tanımlanan *tenasüh* fikrini

benimseyen ve ahireti tamamen reddeden materyalist bakış açısının yanında, bu inancın tamamen zıddı olarak, tenasühün olmadığına ve ölüm sonrası hayata İslami perspektiften bakarak, yalnızca ahiretin olduğuna inananlar da bulunmaktadır. Ayrıca bu birbirinden tamamen zıt iki inancın haricinde ise arada kalan, tenasühe ve ahiret inancına Türk ve İslam kültürünü yorumlayarak birlikte inananlar ve ölüm sonrası hayata geleneksel bir şekilde yaklaşp, tenasühün gerçek manasını da bilmeden hem tenasühe hem de ahirete birlikte inananlar da bulunmaktadır (Güngör ve Aksoy, 2012: 250-251).

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1. Hayatın Anlamlılığı Üzerine Algılar

Albert Camus’a göre hayat saçma ve anlamsızdır ve ona göre “*yaşamın yaşamaya deyip değmediği konusunda bir yargıya varmak felsefenin temel sorusuna yanıt vermektir*” (Camus, 2017: 21).

Adler ise “*yaşamın anlamı nedir?*” sorusunun sorulduğu kişilerin çoğunun bu soruya cevap veremeyeceklerini, çünkü kendilerinin bu sorunun cevabını daha önce düşünmediklerini, ancak baş etmesi zor bir problem karşısında bu soruyu kendilerine sorduklarını belirtmiştir. Ona göre dünyadaki insan sayısı kadar hayatın anlamına ilişkin görüş vardır ve bu görüşlerin hepsi az çok yanlıştır. Çünkü ona göre hiç kimsenin yaşam anlamı kusursuz değildir (Adler, 2004b: 78).

Katılımcılara, hayatın anlamı üzerine düşüncelerini öğrenebilmek için “*Hayatın anlamı ile ilgili düşünceleriniz nelerdir? Sizce hayat anlamlı mıdır? Sizin için hayatın anlamı nedir ya da nelerdir?*” sorusu sorulmuştur. Katılımcılardan 14 tanesi hayatı anlamlı bulurken bir erkek katılımcı hayatın hiçbir anlamı olmadığını düşündüğünü söylemiştir. Bazı katılımcıların soru için verdiği cevaplar aşağıda verilmiştir:

“*Hayatımızı, yaşadıklarımızı, yani ne olursa olsun, düzgün bir şekilde, yani ne olursa olsun, anlamlı bir şekilde taşırsak çok büyük bir anlamı var. Ama yok hani bedenimize bile zarar verirsek hiçbir anlamı kalmıyor. Bu biraz dini yönüne de bakıyor*” (K1, 2020).

K1, dinin de bir şekilde hayatı anlamlandırıldığını düşündüğünü belirtmiştir.

“*Yaşamak güzel, çocuk olduğu zaman çok farklı. Yani seni bağlayan çocuktur hayata. Mesela benim uşak korkum var, çocuğum için o korkuyu üstünden atıyorum. Ben yani hayatımı tamamen çocuklara adamışım. Ben çocuklarım için yaşıyorum sanki*” (K2, 2020).

“*Yaşadığımız hayatın anlamı var. Ergenlik döneminde çok sorguladım ben niye geldim bu dünyaya? Gerçekten bizim için anlamlı mı? Aslında baktığımda çok bir anlamı yok ama çocuklarım olduktan sonra gerçekten benim için anlamlı hale geldi. Çocuklarım hayatın anlamı*” (K5, 2020).

“*Bu çok uzun bir konu. Yani hayat kıymetli bir şey olmalı. Gelmiş bir kere. Hani bir alternatifini bilmediğimiz bir şey, bir yerde bulunuyoruz. Yaşıyoruz, nefes alıp veriyoruz, etraftaki güzellikleri görüyoruz, sevgiyi yaşıyoruz, deneyimlerimiz oluyor, merak ediyoruz, gelecekte ne var acaba? Öteki denilen şeyin ne olduğunu bilmiyoruz. Bunların hepsi anlamlı, güzellikler anlamlı en başta, acılar anlamlı kendince, acı çektikçe bazı şeylerin kıymeti anlaşılıyor*” (K7, 2020).

K7, bilinmezliklerin, g z ll klerin, sevginin, acıların hayatı anlamlandıran pek çok şey içerisinde olduğunu belirtmiştir.

“Anlamı vardır. Yaşamın kendisi bir amaçtır aslında, yaşamak her canlının amacı yani. İçgüdüsel bir şey” (E3, 2020).

“İnsan, hayatını anlamlandırmaya  alır her zaman, her dönem hayatın anlamı aynı kalmaz. Bir bütün değildir hayatın anlamı. Tek de değildir, net de değildir. Hayatın anlamsızlı ı da bazen insanın hayatının anlamı olabilir. Benim için hayatın anlamı bir puzzle gibi parçalardan oluşmaktadır. Mümkün olduğu kadar, o parçalar küçük de olsa hayata insanlara dokunabiliyorsa, de i tirebiliyorsa, rengimi, sesimi fark ettirebiliyorsa hayatın bir anlamı oluyor” (E6, 2020).

“Yaşamın anlamı vardır tabii ki. Eğer anlamı yoksa bizim bu kadar yaşamaya çalışmamız, böyle yaşamak için mücadele etmemiz, çalışmamız  ırpınmamız niye ki? Mutlaka bir anlamı vardır yani bence. Sevdik in insanlara karşı ya da toplumdaki insanlara ya da sadece insanlara da değil doğadaki bütün canlılara karşı herhalde sorumlulu umuz var diye düşünüyorum. Bunların hepsi bunun içindedir bence. Çok anlam yüklenebilir tabii, benim s yledik im genel bir  er eve. Benim için yaşamın amacı herkes mutlu olsun, y kledik im en belirgin anlam o” (E7, 2020).

E7, dünyaya karşı sorumlulukların hayatın anlamı olduğunu belirtmiştir.

“Ya adık ımız hayatın bir anlamı bence var. Neden var? Çünkü bir insan hiçbir zaman boş boş öyle rutin bir hayatın içerisinde kendisini görmek istemiyor. Anlamlar genel anlamlar değil benim açımdan. Günlük, ulaşılabilir hedefler üzerine kurdu um şeyler anlamlar. Çevremde temas ettiğim her şeyin anlam açısından bende bir karşılığı var. Mesela   rencimin de var, e imin de var,  ocu umun da var ama hepsinin hiyerarşisi farklı düzlemde. İ imin de var çünkü hani onların bir değeri yoksa, olumlu ya da olumsuz, o zaman ruhsuz canlılar oluruz herhalde. Niye biz ilişkiye giriyoruz? Niye hayat diye bir şey var? Niye varız? Niye mutluluğu veya mutsuzlu u yaşıyoruz? Bu mutluluk, mutsuzluk, duygusal bütün tepkilerimizin herhalde altında yatan şey düşüncelerimizi yorumlama biçimimiz, duygularımıza yol açan etkile imlerimizdir herhalde. Bunların hepsi anlam kategorisinde değerlendirilebilir” (E8, 2020).

Hayatın anlamsız olduğunu düşünen tek katılımcı, bu anlamsızlı ın nedenini *“Hiçbir anlamı yok, yani sıradan bir hayat. Tüm canlılar gibi do uyorsun, bu senin elinde değil zaten. Hani ya ıyorsun, yaşam sürecini tamamlıyorsun, ölüyorsun doğadaki bütün canlılar gibi. Bu senin elinde olan bir şey değil. Sen belirlemiyorsun yani. Sıradan, doğadaki canlılardan biriyim. Do dum, yaşıyorum,  lecek im” (E5, 2020)*  eklinde ifade etmiştir.

Katılımcıların hayatlarını anlamlandıran değerler içerisinde ilk sırayı ailem, çocuklarım ve sevdiklerim cevabı alırken, toplumsal sorumluluklar, geleceğe ve bilinmezliklere yönelik meraklar ve hedefler de hayatı anlamlandıran değerler içerisinde yer almıştır.

 en’in (2008) Bursa’da yapmış olduğu çalışmada da katılımcılar yaşamın anlamı ve kendilerini yaşama ba layan, mutlu eden değerlere benzer cevaplar vermişlerdir. Ancak

Şen'in çalışmasında katılımcıların yarısı yaşamı bir zorunluluk olarak görürken Tunceli ilinde yapılan bu çalışmada katılımcılardan hiçbiri yaşamı bir zorunluluk olarak görmemektedir. Ancak katılımcı sayısının artırılması cevap çeşitliliğini arttırabilir.

4.2. Ölümü Düşünme Sıklığı ve Ölümü Hatırlatan Olaylar

İnsan bilinciyle algıladığı ve eylemleri ile dahil olduğu yaşamı sürekli anlamaya ve anlamlandırmaya çalışmıştır. Çevreye ve geleceğe dair tüm merak duygusunun, anlama çabasının varlığını sürdürmek olduğu için olduğu söylenebilir. Amacı varlığını sürdürmek olan insan için yok oluş, yani varlığın sonlu oluşu kabul edilmesi zor bir olgudur (Sezer ve Saya, 2009: 151).

Ölümü düşünme sıklığı ile kaygı düzeyi arasında doğru bir orantı olduğu gibi kaygı düzeyinin artması ile çevreye uyum sağlama ile ters bir orantı vardır. Aşırı, ölçüsüz, patolojik şekilde ortaya çıkan ölüm düşüncesi, kişinin davranışlarını değiştirebilecek ölçüde psikolojisini olumsuz etkileyebilmektedir. Bu nedenle insanın psikolojik anlamda dengesini koruyabilmesi açısından ölüm düşüncesinin belli sınırlar içerisinde tutulması önemlidir (Kalaoğlu Öztürk, 2010: 3).

Katılımcıların hayatlarında ölüm düşüncesinin ne kadar yer kapladığı ve hangi olayların kendilerine ölümü hatırlattığının değerlendirilmesinin yapılabilmesi için “*Ne sıklıkla ölümü düşünüyorsunuz? Ne tür olaylar size ölümü hatırlatır?*” sorusu sorulmuştur.

Katılımcılardan 3 tanesi “*hiç düşünmüyorum*”, 9 katılımcı “*çok sık düşünmüyorum*” 3 katılımcı ise “*çok sıklıkla düşünüyorum*” cevabını vermiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu cenazelerin kendilerine ölümü hatırlattığını belirtmiştir. Bazı katılımcıların soru için verdiği cevaplar aşağıda verilmiştir:

“Ölümü cenazelere gittiğim zaman düşünüyorum. Hani empati kuruyorum. Birisi kardeşini kaybetmişse empati kuruyorum. Ölümün olduğu yani ailesini kaybetmişse böyle empati kurarım, o yüzden aslında cenazelere gitmeyi hiç sevmem” (K2, 2020).

K2, ölümün kendinde oluşturduğu hoşnutsuzluk duygusunu paylaşmıştır.

“Ölümü çok sık düşünmem, lohusa sendromunu yaşadığımız dönemler olur ya hani o süreçte çok yoğun hormonlar değişiyor. Umutsuzluk, yorgunluk, bitkinlik o zamanlar aklıma geldi ama çok yoğunlaştığım bir konu değil” (K4, 2020).

K4 umutsuzluğun yorgunluğun ve bitkinliğin yaşandığı lohusa sendromu döneminde ölüm düşüncesinin aklına geldiğini, onun harici çok sık ölümü düşünmediğini belirtmiştir.

“Çok sık düşünmem. Genelde trafikte iken dikkatsiz davranmam sonucu ölüm aklıma gelir” (E4, 2020).

E4 ölüme yaklaştığı bir an olarak gördüğü trafikte dikkatsizlik yaptığı anlarda ölümün aklına geldiğini belirtmiştir.

“Bu zamana kadar ölümle ilgili ciddi anlamda çok fazla şeyim olmadı. Ama bazen insanlar böyle çözemediği, travmatik yaşantılar yaşarlar veya aşırısı sıkıştıklarını hissettikleri anlar olur. O zamanlar şöyle dediğimi hatırlıyorum: ‘keşke ölseydim de kurtulsaydım’ dediğimi hatırlıyorum ama hiçbir altyapısal temeli yoktu. Sadece o anlık şeylerdi. Öyle bir düşünce yoktu, ölme düşüncesi sadece sorunlardan kaçma düşüncesi. Cenazelerde falan da gelir aklıma ölüm. Babam vefat ettiğinde, bir arkadaşım vefat ettiğinde ya da ölümle dolaylı olarak temas ettiğim durumlarda. Genellikle ölüm olgusuna karşı bir şeyim var ama bunun doğanın bir parçası olduğunu kafamda çok içselleştirmişim ki birisinin daha yüklü verdiği tepkiyi ben daha az veriyorum, daha rasyonel davranmaya çalışıyorum. Ama belki burnumun dibinde, Allah göstermesin, böyle bir olay olsa tepkim daha fazla olabilir ama daha realist davranıyorum. Mesela, şöyle birisi var morgda, cesedin tanınması gerekiyor tamam mı? İşte başıma geldi kimse ilismiyor, ben gidiyorum, oradan bakıyorum: ‘bu o’ diyorum. Anlatabildim mi? Şeyim yok yani, olması gerekiyorsa olmuştur. Bu, duygusuzluk anlamında değil. Mesela, babam yıkanacak, yıkarım yani. Benden başka yoktu ve ben yıkadım yani anlatabildim mi? Ama bu, hani babamın geçmişi ile kurduğum, babamla kurduğum ilişkinin tarihsel mirasının yok sayılması falan değil. Ölüm bana hep şöyle geliyor, yani benim daha çok yaşadığım şeyden sonra, rüyalarda, günlük yaşamda yaşadığım travmatik şeyleri çok çevreme yansıtmam, eşime yansıtmam, aileme yansıtmam, sevdiklerime yansıtmam” (E8, 2020).

“Ölüm hayatın çok yakın bir parçası, çok sıklıkla aklımdadır. Kendi ölümümü ‘ben de bir gün öleceğim’ şeklinde değil de, tabii ki öleceğim ama, öyle çok kendi ölümüne ilişkin kontrolsüz duygularım yok. Yani onun doğal yaşamın bir parçası olarak var olduğunu biliyorum ve bir gün yaşayacağımı biliyorum” (K7, 2020).

K7 ölümün, yaşamın doğal bir parçası olarak aklında olduğunu ancak kaygı yaratacak kadar yoğun bir ölüm düşüncesi olmadığını ifade etmiştir.

“Katıldığım bir cenaze töreni, okuduğum, izlediğim bir ölüm haberi sahnesi, yakalanan bir balık, kuruyan bir ağaç, doğan bir canlı, kısacası hayatın her anı ölümü bana hatırlatır. Yaşam ve ölüm birbirini tamamlayan süreçlerdir paranın iki yüzü gibi. Ölüm bir yok oluş değildir. Bence ölüm bir dönüşümdür, değişim, başka bir şekilde geri gelme, geriye kalmadır hayata. Mozart hala yaşıyor, Goethe hala yaşıyor, Tolstoy hala yaşıyor yazdıklarıyla söyledikleriyle, yaratıklarıyla. Ayrıca gömüldükleri toprakta gezinen böcekler, açan çiçekte yaşıyorlar. Biz yaşayan insanlar, o ölümlerin çocuklarıyız. Bu nedenle ölüm bir yok oluş değildir. Tüm ölümler doğanın, yaşamın içinde, bizimle birlikte yaşıyorlar” (E6, 2020).

Katılımcıların tamamının ölümü doğal hayatın bir parçası olarak gördüğü ve bir kabullenişin içerisinde olduğu gözlemlenmiştir. Kaygıya neden olacak ölçüde ölümü düşünme sıklığı hiçbir katılımcı da yoktur.

Katılımcıların inanç olarak, Alevi, deist, ateist kategorilerinden hangisi içerisinde kendilerini görmeksizin yalnızca bir katılımcı Cennet ve Cehenneme inandığını belirtmiş olup diğer tüm katılımcılar Cennet ve Cehenneme inanmadığını, kimi katılımcılar ise Cennet ve Cehennemin bu dünyada olduğunu ve insanın içinde olduğunu belirtmişlerdir. Dini argümanlara göre ölümden sonra yok oluşa inananların, öbür aleme inanmayanlara göre daha yoğun bir ölüm korkusu ve kaygısı yaşadıklarına yönelik yargının (Yeşilyurt ve Taşdelen, 2012: 57) aksine, Cennet ve Cehennem inancı olmayan Tuncelili katılımcıların, ölümü olağan karşılayıp, kaygı düzeyinde ölümü düşünmedikleri gözlemlenmiştir.

Cicirelli (2001) yapmış olduğu ölümün anlamı ve ölüm korkusu arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada, ölümün anlamı olarak görülen “öbür dünya” ve “yokoluş” kavramlarının, hem genç, hem de yaşlı yetişkinlerde ölüm korkusu ile güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koyarken, Tanhan ve Arı (2006), Cicirelli’nin çalışmasının aksi sonuçlara ulaşarak (Yeğenoğlu, 2015: 26) Tunceli ilinde yapılan bu çalışmaya benzer bir sonuç ortaya koymuşlar ve ölüme verilen anlam ile ölüm kaygısı arasında belirli bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Tunceli’de yapılan bu çalışmada ölümden sonra hayat için, ölümle yok oluş, ya da öldükten sonra dünyada gerek enerji, gerek toprak oluş ile birlikte toprağa karışan minerallerin hayata farklı formlarda katılımları ile hayata devam düşünceleri ile birlikte bir ölüm kaygısı olmadığı görülmüştür. Ancak ölüm kaygısı ile ilgili daha fazla sayıda katılımcıyla gerçekleştirilebilecek bir araştırmada farklı sonuçlar elde edilebilir. Özellikle tedavisi olmayan ölümcül hastalıkları olan bireylerle yapılacak bir araştırma ölüm kaygısı ile ilgili daha sağlıklı sonuçlar verebilir.

4.3. İntihar-Günah-Ceza İlişkisine Bakış

Tarihsel süreç içerisinde kimi toplumlarda intihar edenlerin ölümden sonraki yaşamda kötü durumda olacağı, cezalandırılacağı inancının olması gibi, semavi dinlerde de kutsal kitaplarında bariz şekilde intihar yasaklanmasa da, kutsal kitaplarda bulunan bazı cümlelerin din alimleri tarafından yorumlanması ile günah olarak değerlendirildiği intihar davranışının günah olup olmaması ile ilgili tartışmalar özellikle Rönesans ile hız kazanarak günümüze kadar devam etmiştir. İslam dünyasında intihar Kur'an-ı Kerim'in Nisa suresi 29. Ayeti, Bakara suresi 195. ayetinin yorumlanması ve Muhammed peygamberin sözü olduğu bazı İslam alimleri tarafından kabul edilen “*Her kim kendini bir demir parçası ile öldürürse demiri elinde, onu karnına saplar bir halde cehennem ateşinde daimi olarak*

kalacaktır. Her kim zehir içerek kendini öldürürse o kimse de zehrini cehennem ateşinde ebedi ve daimi kalarak içecektir. Her kim kendini yüksekte atarak öldürürse o da ebedi ve daimi olarak cehennem ateşine düşecektir” hadisine dayanarak günah kabul edilmektedir. Ayrıca Muhammed peygamberin savaşta yaralarının acısına dayanamayıp kendini öldüren bir sahabe'nin de cenaze namazını kılmadığı rivayet edilmektedir (Bayraktar, 2018: 58-60).

Rönesans ile birlikte felsefî açıdan sorgulanan intiharın günah olup olmadığı sorunsalı günümüzde, İslam dünyasında, özellikle intiharın psikopatolojik durumları göz önüne alınarak sorgulanmaktadır. Bayraktar (2018), *İntiharın Fıkhi: Psikopatolojik Boyutları ve Vaka Sunumu* adlı çalışmasında intihar eden bireyin yaşadığı yoğun duygusal çıkmazlar sonucu zihnin (korteks) devre dışı kalması ile fitratına aykırı davranarak, hür iradesi dışında kendini öldürdüğü ve bu nedenle hür iradesi dışında bir karar sonrası cezalandırılmayacağını savunmaktadır. Dini hükümlerin, irade sahibi, aklını kullanabilen, yaptığı eylemin sonuçlarını ölçüp tartabilen insanlar için olduğunu belirten Bayraktar, davranışlarının sonucunu göremeyecek kadar yoğun ve şiddetli duygusal çıkmazlardaki birinin kendini öldürmesi sonucu Allah'ın cehennemde azap çekeceğini iddia etmenin bilerek ya da bilmeyerek Allah'a zulüm isnat etmek olduğunu belirtmektedir (Bayraktar, 2018: 65).

Katılımcıların, intiharın dini boyutu ile ilgili düşüncelerini öğrenebilmek üzere *“İntihar etmenin günah olduğunu ve intihar eden kişinin Tanrı tarafından cezalandırılacağını düşünüyor musunuz?”* sorusu sorulmak için hazırlanmıştır. Ancak katılımcılardan yalnızca K1'in cennet ve cehennem inancı olduğundan dolayı soru bu şekli ile yalnızca K1'e sorulabilmiştir. Diğer katılımcılara ise *“Cennet ve cehennem inancınız olsaydı intiharı günah ve öteki dünyada cezalandırılması gereken bir davranış olarak değerlendirebilir miydiniz?”* şeklinde sorulmuştur. Bazı katılımcıların soru için verdiği cevaplar aşağıda verilmiştir:

“Bana göre çok günah topluma zararı var çünkü. Ama Allah'ın onu cezalandırıp cezalandırmayacağını bilmiyorum” (K1, 2020).

“Cennete cehenneme inanmıyorum ama intihar etmek günahıdır. Ama Allah cezalandırır mı bilmiyorum” (K2, 2020).

“Cennet ve cehenneme inanmıyorum. Cennetin ve cehennemin de burada olduğunu düşünüyorum. İntihar etmenin de günah olabileceğini düşünmüyorum. Kendi bedenim üzerinde söz sahibi olduğumu düşündüğüm için, hani bunu günah olarak hiç düşünmedim. Tanrıya inanıyorum ama intihar etti diye cennet cehennem de olsaydı insanları cezalandırmazdı bence” (K4, 2020).

“Cennet cehennem inancım yok. Var olduğunu kesin bilmediğim ‘kesin’ olmayan bir şey olduğu için inanmıyorum. Ruha da inanmıyorum. Tanrıya inanıyorum ama eskilerin anlattığı gibi Tanrı bunu cezalandırır deseler ben inanmıyorum, cezalandırmazdı. Kişinin kendi kararı” (K5, 2020).

“Cennet ve cehennem inancım yok. Ama olsaydı da intihar etmenin günah olduğunu düşünmezdim. Ama yanlış bir davranış olduğunu düşünüyorum. Allah'a inanıyorum ama intihar edene ceza vereceğine inanmıyorum. Sonuçta bir sıkıntıdan dolayı ya da bir sorundan dolayı intihar ettiğini yani bu hayatın onun için yaşanmaz olduğunu kendince, Tanrı görüyordur. Ama bu davranışı ben bir kurtuluş olarak doğru görmüyorum. Ama Allah'ın da cezalandırılacağını düşünmüyorum, kişinin kendi tercihidir sonuçta” (K6, 2020).

“Cennete, cehenneme hani öteki dünya anlamında inanmıyorum ama bir açıklamada getiremiyorum. Vardır-yoktur diyemem, bilmiyorum. Öteki dünyadaki cennet cehennem olarak bilmiyorum ama bu dünyada cennet-cehennem var. Ruhun varlığını bilmiyorum ama bir enerji olduğuna inanıyorum. Dönem dönem, bazen ‘herhalde ötesi yok’ diyorum, ölüm olduğu anda bitiyor galiba her şey. ‘Bitiyor, daha ötesi yok’ duygusu dönem dönem geliyor ama dönem dönem de ‘devamlılığı var bu enerjinin, bir şeyler var bilmediğim, bir şeyler var’ duygusu geliyor. Bunların hiçbirini açıklayamam çünkü cevabını bilmiyorum. Yani bu bir ruh mudur? Enerji midir? Reenkarnasyon mudur? İnsanlığın devamı mıdır? ya da canlılığın ya da Tanrı'nın kendisi midir? ya da Hz Muhammed midir? Ali midir? İsa mıdır? Ben miyim? Bilmiyorum. İntiharın günahlılığı konusu.. Şimdi orada günah olgusu çok geniş bir kavramdır. Ne günahtır? Kendi canına kıymak iyi bir şey değildir onu baştan söyleyeyim. Keşke kıymasa. Ama bir insanı kendi canına kıyma noktasına getiren ve ‘artık yaşamamalıyım’ düşüncesini olgunlaştıran bir durum varsa ve buna karar verdiğyse bir noktada da saygı duymak gerekir diyorum. Bu teşvik edici bir şey değil tabii ki, iyi bir şey de değil. Ama o insan öyle hissettiyse, çok dış etkenler değil de, kendisi ile ilgili ise, çok zor bir soru, cezalandırılma konusunda hiçbir yorum yapamam ama ben Tanrı olsaydım ben cezalandırmazdım. Bu birazda Alevilikle ilgili ‘Ali benim, Ali Tanrı, Tanrı içimizde, her hücremiz birer birer Tanrı’ duygusu ‘En-el Hak2 duygusu. Ben kimseyi cezalandırmam ki, insan kendini cezalandırır en fazla. Belki hayatına kıymak onun cezasıdır bilemiyorum ki. Ben cezalandırmazdım ya” (K7, 2020).

“Ben bu zamana kadar Cennet ve Cehenneme hep inanıyordum. Ama son yıllara baktım, yaşananlara baktım, insanlara bu dünyada hukuku ya da adaleti getiremezsek öteki dünyada, buna hani ne denir ona şimdi, inanan biri için cennet-cehennem var, inanıyorsan vardır. Ama ben şu an İlahi adalete inanıyorum ama kuşkuvarım var. Umarım kişiler yaptıkları şeylerden dolayı cezasını bulacak. İntihar etmek dinen günah. Orada der ki: ‘Allah'ın verdiği canı Allah'tan başka kimse almasın’ der. Ama şöyle bir şey var, insanın bir kararı bile olsa, o kararı belirleyen tonlarca farklı etmen var. Bazen bu etmenler söz konusu olduğunda insan intiharı bir seçim olarak düşünebiliyor. Mesela aşırı şekilde borçlanmış, ekonomik sıkıntısı olan bir insanı düşünelim. Hani biz onu devlet olarak, toplum olarak rahatlatamıyorsak, o mekanizmaları kuramıyorsak ve bu adam da hani yıllardır bu durumla mücadele ediyorsa ve bundan da çıkamıyorsa, belki bunu bir yöntem olarak seçmiş olması bize saçma gelebilir, ama kişi bunu seçmiştir. Veya ruhsal anlamda rahatsızlığı olan birisini düşün, bir şizofreni düşün, aşırı olarak bir şizofren kendisinin takip edildiğini, öldürüleceğini düşünür, o kişi tarafından öldürülmemesi gerektiğini düşünür ama kendi canına son veriyor veya bir risk anında kendisine bir şey yapıyor. İşte biz tedavi sürecinde başarılı olabilseydik bu kişi bu düşüncelerinden kurtulmuş olacaktı. Bu benim işim değil. Şimdi ben bu adama ‘günahtır!’ nasıl diyeyim. Ben intihar eden kişinin Tanrı ile bu sorgulamayı, rasyonel bir düşünme biçimi varsa, Tanrı ile bu sorgulamayı yaptığını düşünürüm. Tanrı'nın cezalandırılacağını zannetmiyorum” (E8, 2020).

E8, Tanrı'nın da kişinin yaşadığı çıkmazlar ya da ruhsal rahatsızlıklar sonucu intihar ettiğini görüp kişiyi cezalandırmayacağını düşündüğünü belirtmiştir.

Katılımcılardan, Cennet ve Cehenneme inansın inanmasın 3 kişi intiharı günah olarak nitelendirse de Tanrı'nın cezalandırmayacağını ya da bu konuda bir fikirleri olmadığını belirtmişlerdir. Katılımcıların günah kavramını, İslamdaki cehennem ile cezalandırılacak davranışlar içinde ele almadığı, günahı kötü bir davranış, yapılmaması

gereken bir davranış, ancak cehennem ile de cezalandırılmayacak bir davranış olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Katılımcılar cennet-cehennem olsa da olmasa da intiharın kişisel toplumsal ya da psikolojik nedenlerle, kişiye acı veren süreçler sonucu gerçekleştiğini ve bireysel, kişinin kendi bedeni ile ilgili almış olduğu bir karar olduğundan intiharı cezalandırılmayacak bir edim olarak düşünmektedirler.

Yıldız (2008) yapmış olduğu çalışmasında, kadınların erkeklere oranla, intihar edenlerin ölümden sonra cezalandırılacağına dair inancının orantısız olarak fazla olduğu ve ilkökul mezunu kişilerin diğer eğitim durumundaki kişilere göre ölümden sonra cezalandırılma konusunda daha inançlı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çalışmamızda kadın-erkek ya da eğitim durumu farketmeksizin hiçbir katılımcı intihar nedeni ile ölümden sonra böyle bir cezalandırılma olacağını düşünmemektedir. Tunceli ilinde yapılan bu çalışmada bu durum literatürle farklılık göstermektedir. Ancak bu bulgunun ileri araştırmalarla ve çoklu örneklem ile desteklenmesi yararlı olacaktır.

4.4. İntihar Edenin Yakınlarının Yaşadığı Duygu Durumları

İntihara uzaktan ya da yakından tanıklık etmek bireylerde karmaşık duygular yaşanmasına neden olmaktadır. İntihar edene yakınlık derecesine göre hislerin şiddeti artmakta, korku, üzüntü, suçluluk, merak, kızgınlık ve kimi zaman çevreden utanç gibi duygular bireyi çepeçevre sarmaktadır (URL-1, 2020).

Katılımcılardan kaçının bir yakını intihar sonucu kaybettiğini öğrenebilmek ve bu kaybın ardından hissettiklerini değerlendirebilmek için kendilerine “*Ailenizde ya da yakın çevrenizde intihar vakası yaşandı mı? Bu intihar vakası sonrası neler hissettiniz?*” sorusu sorulmuştur. Katılımcılardan 7 tanesi ailesinde ya da yakın çevresinde intihar eden kimsenin olmadığını belirtirken, 8 katılımcı bir yakını intihar nedeni ile kaybettiğini belirtmiştir. Katılımcılardan ailesi ya da yakın çevresinden intihar nedeni ile ölümlere tanık olanların anlattıkları aşağıdadır:

“Yakınım intihar etti hocam, amcaoğlu. Hiçbir şey hissedemedim çocuk yaşlardaydım, 13 yaşındaydım, amcaoğlu da 12 yaşındaydı. Yani 12 yaşındaki bir çocuğun nedenini yıllar sonra çok araştırdım. O da şöyle bir şey, hani çocuk böyle kendine bir özgüven, her şeyi ben yaparım, ederim, bilirim. Aile de işte hani “biraz küçüksün, bunları yapamazsın, bunların üstesinden gelemezsin” deyince demek ki öyle mi bilinçaltı oldu bilemiyorum ki. 3 erkek kardeşi 2 ablası vardı. Köy hayatı yaşıyoruz ve normalde çiftçiler. Babanın lokantası vardı. Astı kendini çocuk ve savcı geldiği zaman böyle bir vakanın, ipin kuruluş şeklinden bile olamaz diye. Aile araştırıldı, soruşturuldu cinayet de olabilir diye. Ama hiçbir şey bulunamadı. Sadece çocuğun o zamanki psikolojisi demek ki” (K1, 2020).

“Halamın gelini intihar etti. 44-45 yaşlarındaydı. Durumu çok iyi olan, dışarıdan çok mutlu görünen biri idi. Asıyor kendisini. Hiçbir not bırakmadı. Bunu onun kullandığı depresyon ilaçlarına bağladılar. Ben onu aylarca çok düşündüm, hani ‘neden?’ Bize göre hiç derdi yok, bize göre çok mutlu bir hayatı var, çocukları çok güzel yetişmiş, eşi çok iyi. Dışarıdan böyle görünüyor ama o kadının kendi kafasında ne vardı acaba diye düşündüm yani. Üzüldüm, çocuklar adına çok üzüldüm, geride bıraktığı eşi ve çocuklarına çok üzüldüm. Bazen intihar edene ‘yazık’ falan diyemiyorsun, geride bıraktığına diyorsun ‘çok yazık’, yaşadığı travma, çocuğu düşündüm yani sadece o an” (K2, 2020).

“Çocukluk arkadaşlarımdan bir tanesi ama çok yakın değildik. Şok oldum, korktum. Çok uzaktan görmüştük, ağaçta sallanıyordu. Ben o zaman ortaokuldaydım. Çok uzun zaman yalnız kalmaktan korktum, onu hatırlıyorum. Birebir yakından görmedim, uzaktan gördüm ama çok etkilenmişim” (K4, 2020).

“10 yıl önce uzaktan bir akrabamız intihar etmişti. Ben Almanya’daydım, o Hollanda’daydı. 33-34 yaşlarındaydı, serbest çalışıyordu, bekardı. Ekonomik sıkıntılardan dolayı intihar etmiş, hatta mektup bırakmış. Kendisi için hayatın bir anlamı kalmadığını yazmış, parasal sıkıntılarından bahsetmiş. Kendini asarak intihar etmiş. Çok üzüldüm, bir iki kez karşılaşmıştık, sohbet etmiştik. Ama onun kendi kararı, ona da saygı duymak gerekiyor. İnsanlar ona çok kızdığında ben öyle söylemişim. Çevresi çok üzüldü, kızdı bizden yardım istemedi diye. Bilmiyorlarmış bu kadar psikolojik durumunun kötü olduğunu. Ailesi Türkiye’deymiş” (K5, 2020).

“Arkadaşım intihar etti, mesai arkadaşımızdı, bizde memurdu, samimiydim, komşuluk da yapmıştık. Kötü oldum ama hani sonuçta o arkadaşımın bazı psikolojik rahatsızlıklarının olduğunu tahmin ediyordum. Psikiyatriye falan da gidip geliyordu. Hani normalde sürekli ‘ben hastayım, oram ağrıyor, buram ağrıyor’ diyordu. İşte artık en son baş ağrılarından bahsediyordu. Burada tomografi çekildi, Elazığ’a gitti, hiçbir yerde bir şey çıkmıyor ama ‘niye benim başım ağrıyor, o zaman benim başımda bir şey var’ ve kadın kendi evinin içinde intihar etti. 2 tane oğlu vardı. Arkadaşım 50’ye yakın ya da 50 yaş üstüydü tam olarak bilmiyorum. Çok iyi bir insandı aynı zamanda, öyle bir yapısı da vardı. Mesela, biz beraber dolmuşa binersek hemen herkesin yol parasını vermeye çalışırdı, bir fakir gördüğü zaman hemen yardım etmeye çalışırdı, bir şeyler yapmaya çalışırdı, fırına gideriz ekmek almaya bırakmazdı biz ödeyelim parasını, kendi vermeye çalışırdı. Mesela düğün olur, para toplanır, herkes 10 lira verirken o 30 lira verirdi. Bazen neşeliydi, çoğu zaman da içine kapanıktı. Kendini astı” (K6, 2020).

“Konu komşuda intihar olayları oldu, üzüldüm. Borcundan dolayı, geçim sıkıntısından dolayı olduğunu biliyoruz. Ama öyle çok detaya girmedik, üzülüp geçtik” (E2, 2020).

“Dedem ile bir arkadaşım. Dedem hastaydı. Sorular sordum (dedem için söylüyorum), sorulması gereken tüm soruları sordum, ‘neden? Bizden bir yardım talebinde bulundu mu? Bize geldi mi? geldi de biz mi fark etmedik? Gelmedi mi?’ böyle sorular sordum. Arkadaşım bana yakın bir arkadaştı, kafa dengi bir arkadaştı, birbirimize yakındık. Evlendi, iki tane kız çocuğu oldu, eşiyle sıkıntıları oldu biraz. Özgür biriydi, sonra kafaya sıkı. Burada oldu, evliliği kaldıramıyordu, çok farklıydı, kurumsallaşmayı sevmiyordu, özgür ruhlu. Bir noktaya kadar götürebildi artık o noktadan sonra kafayı sıkı” (E6, 2020).

“En son bir tane öğrencimiz vardı bizim. Bir iki gün önce ben onunla görüşmüştüm. O odama gelmişti benim, iki gün sonra da intihar etti. Bunu duyduğum an ilk tepkim şey olmuştu, ‘hayatta çok mutluydu, hayatı çok severek algılıyordu, bu çocuk neden intihar etti? ya neydi ki sorunu?’. Eşine not bırakmış galiba ama ben bilmiyorum içeriğini. Alkol çok alıyor, aşırı alkol alıyor. Alkolü bilirsin, daha bir cesaret verir. Silahı alıyor, çeker mi çekmez mi muhabbetine tak diye kendini vuruyor. Niye yanlışlıkla olmadığımı düşünüyoruz biliyor musun? Çünkü, önce böyle tonlarca girişimi olmuş” (E8, 2020).

İntihar eden bireyin yakını olan katılımcıların yaşadığı duygu durumları ağırlıklı olarak merak ve üzüntü duyguları olurken, kimi katılımcılar az da olsa korku, saygı ve sorumluluk gibi hislere kapılmışlardır.

Literatürde katılımcılara sorulan bu soru ile ilgili yapılmış bir çalışmaya rastlanamadığı için sorumuzla ilgili kıyaslama yapılamamıştır.

4.5. İntihar Nedenleri Doğrultusunda İntihara Toplumsal Bakış Açısının Değişmesi

İntihar, tarihsel süreçte kimi zaman lanetlenen, kimi zaman teşvik edilen bir davranış olagelmıştır. Kimi toplumlarda tedavi edilemez hastalıklar ve dayanılmaz sıkıntılar intihar için yeterli sebepler sayılmışken, özellikle tek tanrılı dinlerde hastalıklar ve sıkıntılı durumlar, Tanrı'dan gelen, sabredilmesi gereken durumlar olarak görülmüş ve hiçbir neden intihar için yeterli görülmemiştir. Günümüzde ötenazi hakkının yasalarla verildiği bazı ülkeler olduğu gibi, Eski Yunan'da da intihar edebilmek için gerekli nedenler senatoya sunulur ve izin belgesi alınırdı. Yönergesi açıktı: *“Her kim daha fazla yaşamak istemiyorsa gerekçelerini senatoya bildirecek ve izin aldıktan sonra hayatı terk edebilecektir. Eğer varlığın sana kötülük ediyorsa öl; yazgı üzüncüler getirdiyse baldıran iç, keder boynunu büktü ise hayatı terk et. Dinleyelim mutsuz adamın bahtsızlığını, dindirsin yarasını sorgucu ve bezgileri bir son bulsun”* (Alvarez, 1992: 60).

Antik Yunan'da hastalık ve acılardan kurtulmak ya da yaşlılık nedeni ile intihar etmek olağan karşılanan intiharlardır. İntihar eden soylunun intihar nedeni ise, hastalıklı bir beden içinde görünmekten kaçınma, yaşlılığın getirdiği titreme ve bunama gibi durumlardan kurtulma isteğidir. Hastalıklı, aciz bir yaşam, bireyin soyluluğu ile bağdaşmamaktadır. Döneminin filozofları tarafından çokça tartışılan hastalık, yaşlılık dönemi intiharları, filozofların övgü dolu sözleri ve destek veren düşünceleri ile eğitilmiş soylular arasında yaygınlaşmıştır (Türkmen, 2015: 500).

Moscicki'ye (1995) göre genç ya da yaşlı fark etmeksizin, ciddi bir hastalık durumu intihar riskini artırmakta, ancak yaşlılarda meydana gelen ciddi rahatsızlıklar bireylerde bir çıkış yolu olarak intiharı seçme riskini daha da arttırmaktadır TÜİK 2011 verilerine göre intihar nedenleri incelendiğinde hastalıkların ilk sırada geldiği görülmektedir (Yeğenoğlu, 2015: 5).

Ötenazinin yasal olmadığı ülkemizde hasta bireylerin intiharlarına yönelik toplumsal bakış açısını değerlendirebilmek adına *“Sizce intihar etmek için geçerli mazeretler var mıdır? Tedavisi olmayan hastalıklara sahip ve yoğun acılar içerisindeki bireylerin intiharları ile ilgili ne düşünüyorsunuz?”* sorusu katılımcılara sorulmuştur.

Katılımcılardan %40'ı yoğun acılar içerisindeki hastalık ve yaşlılık döneminde dahi olsa intihara karşı olduklarını, %60'ı ise bu dönemde intiharın anlaşılabilir olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 4.5. Çaresiz acılar içerisindeki bireylerin intiharlarına bakış

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8
Karşıyım	X	X				X		X		X				X	
Karşı değilim			X	X	X		X		X		X	X	X		X

Bazı katılımcıların soru için verdiği cevaplar aşağıda verilmiştir:

“Yok hocam, vallahi hiçbir şekilde, hangi vaziyette de olsa, ne olursa olsun intiharı hiç doğru bulmuyorum. Allah'tan gelen ölümlerinde ötesindeki ölümler acizliktir diyorum hocam. Her şeyin bir çaresi var hocam ya. Kolu kopuyor, bacağı kopuyor, o şeyi çekiyor ama yine de bir yaşama gücü var. Bak benim eşim beyin ameliyatı oldu 2001'de, kendimizden örnek verelim hocam. Nasıl anlatayım... Adam da öyle bir güç vardı ki 'ben çocuklarımın başında duracağım!' %100 ölür denilen ya da %100 kör olur %100 felç kalır denilen bir insanda içindeki o çocuk sevgisi. İşte diyorum ya, hiç adam onları düşünmedi, hiç. 'Çocuğumu seveceğim, işime gideceğim' ya da 'ailemin başında duracağım' şeklinde. Biz o şeyi atlattık. Bir yıl hiç görmedi hocam. Kendimiz tedaviye götürdük kendimiz getirdik. Şu anda iyi çok şükür, aileden, annemizden, babamızdan bize verilen o güç desteği çok önemli hocam” (K1, 2020).

“Hayır olamaz 90 yaşında da olsa, 100 yaşında da olsa bekleyecek. Niye hayatına son versin ki, yaşayabildiği kadar yaşasın acılar içerisinde de olsa. Mesela empati yaparak söyleyeyim. Benim ailemden biri yatağa bağlı olur ya, işte 'fişi çekin' derlerse çekmem yani, gittiği yere kadar gitsin” (K2, 2020).

“İnsanların Ötenazi hakları var dışarıda bazı ülkelerde. Çok acı çekiyorlarsa, çok mutsuzlarsa, yaşamın bir anlamı kalmadığını düşünüyorlarsa evet, bu noktada kabul edilebilir, daha normal karşılanabilir” (K4, 2004).

“Evet olabilir, hastalıkların son evreleri olabilir yani. İnsanların, hekim olduğum için daha çok bildiğim bir şey, çok ağır hastalıkların sonlarına yaklaşan insanların, daha fazla eziyet çekmemek için son noktayı koyma arzuları bence çok anlaşılabilir bir şey. Doğru sınırlar içerisinde ise ötenaziye çok karşı değilim. Yani bir de akıllı kişilerse o da apayrı bir konu sayfalar dolusu, karşıyım diyemem” (K7, 2020)

“Bu bana şey gibi geliyor, hani bir soru çözüyorsun ama yanlış yoldan çözmüşsün, ben sana doğruyu göstereceğim. Hani hepimiz öleceğiz, işte o yanlış yoldan yapacak. Ona, benim soruyu çözmesine yardım etmem lazım” (E3, 2020).

“Benim açımdan biri kendi yaşamına son veriyor ise zaten dediğim gibi bunalımdadır. Zihinsel, psikolojik zaten rahatsız ve hastadır benim gözümde. Yaşlı ve hasta ise hani adam acılar içerisinde, yaşam artık onun için bir anlam ifade etmiyordur, hani kalkıp lavaboya bile gidemiyordur, su bile içemiyordur edebilir. Etme hakkı da vardır, Bunları da kendi içinde sınıflandırabiliriz. 75 yaşında, öz bakımını yapamayan, artık hayattan bir beklentisi olmayan, acı çeken ama zihinsel olarak sağlıklı bir birey, hayatına son vermek istiyorsa bunu izin verilmeli. Ama 18 yaşındaki bir birey son vermek istiyorsa bu döndürülebilir, psikiyatriye yönlendirilebilir, ikna edilebilir. Ama 18 yaşında bireyde, 75 yaşında söylediğim birey gibi aynı koşullarda ise, o da intihar edebilir. Zihinsel, sinirsel hastalıklar tedavi edilebiliyor, geçici. Yani çok kötü olup psikiyatriye gidip ilacını kullanan ve hayatına devam eden insanlar var ve o düşünceden vazgeçiyor. Demek ki tedavi edilebiliyor” (E5, 2020).

“Kişinin kendi tercihi olarak görüyorum, hiçbir mazereti falan şey yapmıyorum. Hayat kendisinin. Belki kutsal kitaplar falan o hayatı Tanrı'nın verdiğini falan söylüyorlardır, Tanrı'nın verdiği hayatı Tanrı'nın alacağını söylüyordur. O noktada kişinin kendi tercihidir ölümü seçmesi. Tanrı, bir de şunu söylüyor ‘öyle ya da böyle bu hayatı yaşayacaksın, bu hayatı alacaksam ben alacağım’ diyor değil mi Tanrı? Benim bildiğim o. Bir insanın kendi hayatını sonlandırması kabul edilebilir. Hiçbir mazeret sunulmasına gerek yok. Bir başka insana zarar vermediği sürece bir insan kendi hayatını sonlandırabilmelidir” (E6, 2020).

Şen'in (2008) Bursa ilinde yaptığı çalışmadaki bulguları ile benzer bulgular elde edilen Tunceli ilinde yapılan bu çalışmada intiharın hak olduğunu, kişisel tercih olduğunu belirten katılımcılar tedavisiz hastalıklar durumunda da intihara ılımlı yaklaşmışlar, intiharı bir hak olarak görmeyen katılımcılar ise hastalık halinde de intiharı kesinlikle reddetmişlerdir.

4.6. Cesaret ve Korkaklık Boyutunda İntihara Bakış

“...Ne demiş adamın biri ‘İntihar, umutsuzluk ile cesaretin kesiştiği yerde gerçekleşir’” (Güner, 1997: 107).

Kimi toplumlarda, bazı hallerde ölümü tercih etmemek korkaklık sayılırken, bu hallerde kendini öldürmek, cesaret örneği olarak gösterilip ölümü övülürdü. Marcus Porcius Cato'nun ölümü pek çok şair, filozof yazar vb. tarafından övülerek cesaret timsali gösterilmiştir. Filozof, hatip ve Romalı Senatör Marcus Tilius Cicero'ya göre kişinin hayatta kalmayı tercih etmesi ya da ölümü tercih etmesi, karakterinin bir sonucudur. Aynı şartlar altındaki bir insan, kendini öldürmek zorunda kalırken, bir başkası yaşamaya devam etmek zorundadır. *“Afrika'da Sezar'a teslim olanlar ile Cato aynı durumda değiller miydi? [...] Ama, doğanın inanılmaz bir ruh sağlamlığı verdiği ve onun da bunu, kendini asla yalanlamamış olan bir kararlılıkla çoğalttığı Cato için, tiranın yüzünü görmektense ölmek, karakterinin gereğiymi”* diyen Cicero'ya göre ölümden korkulmamalıdır, çünkü ölüm bir kötülük değil hatta iyiliktir (Volant, 2005: 63).

İntiharı cesaret, dostluk, kendinin sevgisi ve adalet bağlamında yorumlayan Aristo'ya göre cesaret ile korkaklık, kendine aşırı güven ile güvensizlik ortasındaki noktadır. Aristo'ya göre, yoksul birinin yoksulluğa dayanamadığı için kendini öldürmesi, aşk acısı ya da herhangi başka bir acı için kişinin intihar etmesi cesaret değil, tersine bu acılara katlanamamaktan kaynaklı korkaklıktır (Volant, 2005: 38).

Nietzsche'ye göre ise artık iyileşemeyecek kadar hasta olanların, sırf biraz daha yaşayabilmek için ilaçlara ve doktorlara bağlı kalarak yaşaması korkaklıktır (Nietzsche, 2010: 82-83).

Toplumdan topluma değişen, içinde bulunulan şartlara göre hayatta kalmanın korkaklık ya da cesaret sayıldığı, kimi zamansa, kendini öldürmenin korkaklık ya da cesaret olarak görüldüğü gönüllü ölümün, günümüz toplumuna göre cesaret ve korkaklık bağlamında düşüncelerinin değerlendirilmesinin yapılabilmesi için “*İntiharı cesaret ve korkaklık boyutunda nasıl değerlendirebilirsiniz?*” sorusu sorulmuştur.

3 katılımcı intiharı *korkaklık* olarak nitelerken, 3 katılımcı intiharı cesaret gerektiren bir edim olarak gördüğünü belirtmiştir. 7 katılımcı intiharın sebebine göre cesaretle ya da korkakça yapılmış bir edim olarak görülebileceğini belirtmiştir. 1 katılımcı ise intiharın cesaret ve korkaklık olarak değerlendirilemeyeceğini, tamamen delilik durumunda gerçekleştirilebileceğini düşündüğünü belirtmiştir. Bazı katılımcıların soru için verdiği cevaplar aşağıda verilmiştir:

“Acizliktir hocam. Her şey içinde var, bu bir korkaklıktır, bu bir yüzleşmedir. Yani, insanın yaşadığı süreç içerisinde her şeyi yaşaması bence doğaldır, ne ile karşılaşacağını, ne yaşayacağını bilemiyorsun ki hocam. Bana göre korkaklıkla alınan bir karardır. Cesareti kendinde bulmuş olsa çıkar insanların karşısına hani ‘ben bunu yaptım, ne yapacağım?’ der. O yüzden ben her zaman korkaklık ve acizlik olarak görüyorum ve hiç kimseye tavsiye etmiyorum yani ölümden intiharı. Bak boğulma vakası var, kazalar var, farklı ölümler var, ama Allah'tan gelmeyen ölüm intihar” (K1, 2020).

“Korkaklıktır tabii, hem korkaklık hem cesarettir aslında. Çünkü bunu yapabilmek de bence bir güç. Hani herkes de o cesaret olmayabilir. Yaşamına son vermek çok ciddi bir karar, ama sorunlarından kaçmak için yapıyorsa korkaklıktır. ‘Sorunların üstesinden gelemedim ben, en kolayını seçeyim’ demek de korkaklık olur tabii. Üstesinden gelememe enerjisini hissetmek korkaklıktır” (K4, 2020).

“Bazen cesaret olarak düşünüyorum, yani ‘insan nasıl yapar?’. Bazen de hayattan, sorunlardan kaçmak korkaklık. Hani o sorunların üstesinden gelebilirsin. Hastaysan hastalığının tedavisini ol. Ne bileyim, beyinde tümör varsa ya da kansersen onu yaşamak gerektiği şekilde yaşayıp öyle ölümesi gerektiğini düşünüyorum. O kadar insan nasıl yaşıyor, nasıl çekiyorsa öyle yaşamak lazım olduğunu düşünüyorum. İnsan kendi canına kıyamaz, öyle diyoruz bazen ‘ölelim, kurtulalım’. Ama mesela en ufak bir tahlilimiz yüksek çıkıyor ‘acaba bir şeyim var mı?’ gece uykumuz gelmiyor düşünmekten. Eee demek ki ölmekten korkuyoruz yani. Kimse ölmek istemez. O kadar çok ağır kanser hastaları görüyoruz. O zaman onlar kendilerini öldürebilirler. Niye öldürmüyorlar? Bekliyoruz... Her zaman bir umut bekliyorsun yani, ‘acaba iyileşir miyim? Belki iyileşirim’ bir umutla yaşıyorsun. Sonuçta dünyada yaşamak zaten bir umuttur” (K6, 2020).

“Kişilere göre değiştirilebilir bir cevap olabilir. Cesarettir doğru, ama bu ağır acılar çeken ve tedavisi olmayan hastalar için alınan bir karar olduğunda cesarettir. Diğer sebepler için de aslında ‘korkaklıktır’ diyemeyiz. Tükeniştir, başa çıkamamadır, depresyondur, umutsuzluktur. Çok korkakça bir davranış değil bence intihar etmek” (K7, 2020).

“İnsanların sebebine göre değişir. Sıradan basit bir şeyse nedeni, korkaklıktır. Ama intiharı ile topluma faydalı olacaksa, birilerinin önünü açacaksa, bir şeyleri toplum için başarmak adına yapılan bir intihar ise cesarettir” (E7, 2020).

“İntihar etmek isteyen bir kişi, her şeyi, kitabı, defteri kapatmıştır. Açık bir borcu vardır ödemesi gereken hayata dair bir borcu vardır, ama bir türlü ödeyemiyordur. Kitabı defteri kapatarak yakmıştır hayatını. Burada cesaretle görebilirsin, korkaklıkta görebilirsin, kurtuluşa hangi anlamı verdiyse. Şimdi sıradan birisine baksan ‘ya kardeşim niye intihar ediyorsun? Mücadele et, sorunları aşarsın, korkak mısın sen de?’ diyebilirsin. Ama sorun o kişiye benim atfettiğim anlam değil ki... O kişi neden intihar etti? Bu kararı neden verdi? Korkaklıktan dolayı mı verdi, cesareten dolayı mı verdi bunu bilemem. Ama şunu çok iyi biliyorum, her şeyin hesabını kitabını yapmıştır, defteri kapatıp yakmıştır ve dışarıda büyük bir açığı vardır, o açığı kapatacak enerjisi de yoktur” (E8, 2020).

“Hiç o pencereden bakmıyorum. Hani ‘aaa çok cesurumdur ben intihar edeyim’. Dediğim gibi bu zaten psikolojik bir süreçtir ve seni hani intihara götürür, intihara meyilli kişi de zaten sürekli dener yani. İntihar çünkü kafasındadır. İntiharın sebebi psikolojiktir, ruhsaldır, sinirseldir ya da çok ciddi travmalardır. Yani sinir krizlerinde geçirilebilir, çok sağlıklıdır hani, anlık sinir krizi geçirip de yapabilir. Sağlıklı, hiçbir sıkıntısı, sorunu olmayan bir birey intihar etmez. Sıkıntısı, sorunu varsa zaten bunlar seni bunalıma iter. Bunalıma girdiğinde de zaten sinirsel, ruhsal denge bozulur. Ruhsal denge bozulduğunda da ötesi ya gider tedavini olursun, ilacını kullanırsın ya da artık seni nereye sürüklerse” (E5, 2020).

Her tür sorunun üstesinden gelinebileceğini ve hayatın her anının yaşamaya değer olduğunu düşünen katılımcılar, intiharı sorunlardan kaçış olarak düşünüp ‘korkaklık’ olarak nitelerken, diğer katılımcılar, hayata son vermenin zorluğuna, yaşama içgüdüsünün ağır basması haline dahi direnip, nedeni ne olursa hayata son verebilmeyi ‘cesaret’ olarak nitelemiş nelerdir. Literatür taramasında intiharı korkaklık ve cesaret bağlamında irdeleyen bir çalışma bulunamadığından, karşılaştırma yapılamamıştır.

4.7. İntihar-Rasyonel Düşünce-Delilik Arasındaki İlişki

17. yüzyıl ortalarına kadar kimi toplumlarda intihar edenler mahkemelerce yargılanırdı. Toplumsal görevlerden kaçış ve krala ihanet suçlamaları ile suçlu bulunarak kişi öldü ise ailesi, ölmedi ise kendi de dahil edilerek ailesi ile birlikte cezalandırılırdı. 17. yüzyıl ortalarında intihara toplumsal, hukuksal ve tıbbi bakış açılarının değişmesi ile birlikte İngiltere’de mahkemelerce verilen delilik (non compos mentis) nedeni ile intihar hükmü %10’dan az iken 1690’lara kadar bu oran %30’a yükselmiş, 1710’da ise %40’a varmıştır. 1800’den itibaren ise tüm intihar vakalarının aklı denge bozukluğundan kaynaklandığı düşünülmüştür (Jamison, 2004: 30-31).

İntiharın ne derecede delilik, ne derecede akliselim bir şekilde gerçekleştirilebileceğine dair katılımcıların görüşlerini öğrenmek için sorulan *“İntihar ile delilik arasındaki ilişki nedir? Sizce intihar akliselim şekilde gerçekleştirilebilecek bir*

eylem midir?” sorusu sorulmuştur. Katılımcılardan 11'i intiharın tamamen delilik anında gerçekleştirildiği düşünürken, 2 katılımcı hem delilik hem cinnet anında hem de akliselim şeklinde intihar edilebileceğini, 2 katılımcı ise intiharın tamamen akliselim ve planlı bir şekilde gerçekleştirildiğini düşündüğünü belirtmiştir. Bazı katılımcıların soru için verdiği cevaplar aşağıda verilmiştir:

“İnsan zaten çok sağlıklı olmadığı zaman böyle bir şey yapar, çok akliselim bir ruh hali ile ‘ben öleceğim’ falan demiyorlardır. Ben intiharların hiçbir zaman sakın bir ruh hali ile, sakın bir kafa ile yapıldığını düşünmüyorum. Mutlaka içinde, hani dışarıda ne kadar iyi bir profil çizerse çizsin, içinde çok büyük şeyler vardır, patlamalar vardır” (K4, 2020).

“Cinnet delilik durumudur. Ama bunu gerçekleştirebilmek için çok akli başında, adım adım gidebilmek gerekiyor. Yani o deli durumuna gelmek lazım. ‘Fıttırdım, bıktım, yeter artık’ diyecek duruma gelecek, ama akıllıca plan yapacak” (K5, 2020).

“Çok hasta ise, zaten ölüme yakınsa, eziyet çekiyorsa akli başında şekilde ölmeyi isteyebilir. Muhtemelen öyledir. Delilikle de yapılan intiharlar mutlaka çoktur. Psikiyatrik hastalıkların intiharları, ondan sonra karşı tarafla başa çıkamayıp o cinnet getirme dedikleri şey ile intihar edenler, ya da en saçma bulacağım intihar etme nedeni ile hani karşısındakine ceza vermek için kendini öldürmek, o delilik olabilir” (K7, 2020).

“Kişiden kişiye değişebilir. Bazıları o noktaya cesareti olmadığı için farklı şekilde gitmeye çalışabilir. Ama öyle ya da böyle artık ulaşımdadır. Çünkü önemli bir karardır. O kararı bence anlık almıyordur. Altyapısını hazırlıyordur epey bir zaman, ne kadar süre düşünüyorlardır bilmiyorum. Ama ortalama 5-6 ay falan düşünüyorlardır. Bence her şeyi düşünüyorlardır. ‘Ne olacak? Benim hakkımda ne konuşulacak? Hangi tarzda yapayım? Hangi gün öleyim? Hangi ay öleyim? Anlamlı bir tarih mi seçeyim? Ne giyeyim?’ bunları bence düşünüyorlardır, planlıdır. Anlık olarak da vardır ama planlıdır. Ben küçükken köye gittiğimizde, yan tarafımızda bir tane teyzemiz vardı. Her gün kendini asmaya çalışırdı, her gün. Ama hiçbir zaman da ölmezdi. Sonra ne oldu ben de bilmiyorum. İstisnalar vardır tabii ama akli başındadır intihar edenler” (E6, 2020).

“Akli başında insanda çok çabuk intihar eder, yani etmiştir de. Delilik halinde de edebilir, cinnet halinde de edebilir” (E8, 2020).

Günümüzde, tedavi edilmesi gereken bir toplumsal hastalık olarak görülen intihar davranışı için katılımcıların çoğu intiharın delilik ya da cinnet anında gerçekleştirildiğini düşündüklerini belirtmişlerdir. %13.33’ü delilik ya da cinnet anında olabileceğini, ancak çaresi olmayan hastalıklar da düşünülerek alınabilecek bir karardan dolayı akli başında da olabileceğini belirtmişlerdir. %13.33’ü ise planlı bir şekilde, akli başında iken gerçekleştirileceğini düşündüklerini belirtmişlerdir. Katılımcılarımızın verdiği yanıtlar Şen’in (2008) bulguları ile benzerdir. Şen, çalışmasında katılımcıların genelinin intiharın, bir tür delilik ve cinnet halinde gerçekleştirildiğini düşündükleri, nispeten daha az

katılımcının ise planlı ve akli başında şekilde gerçekleştirildiğini düşündükleri bulgusunu elde etmiştir.

4.8. İntihar Düşünceleri ve Teşebbüsleri

İntihar düşüncesi, intiharla ya da intihar girişimi ile sonuçlanmazsa bile bireyin aklına zaman zaman intihar etme düşüncesi geldiğinde, hayatına son vermek üzere bazı girişimlerde bulunabileceğine dair ipucu vermesi durumudur (Poyraz, 2014: 14).

Erden'e (2006) göre intihar girişimi ölümle sonuçlanmayan ancak kişinin hayatını sonlandırmaya yönelik yaptığı tüm eylemleri içermektedir. İstemli şekilde gerçekleştirilen kendini öldürmeye yönelik kişinin kendine zarar vermesi, zehirlemesi ve benzeri ölümcül olmayan tüm davranışlar intihar girişiminin içindedir. Kişinin intihar girişiminde bulunmasının nedeni gerek maddi sıkıntılar, gerekse ruhsal sıkıntılar olabilir. İntihar girişiminde bulunmadaki amaç gerçekten ölme isteği, tehdit ya da dikkat çekme dahi olsa, sosyal hayattaki iletişim eksikliğinin işareti olarak görülmektedir (Poyraz, 2014: 13).

Katılımcılara “Hayatınızın herhangi bir döneminde intihar etmeyi düşündünüz mü? Düşündü iseniz gerekçesi neydi? Hangi yöntemle intihar etmeyi düşündünüz? Hiç intihar girişiminde bulundunuz mu?” sorusu sorulmuştur. Tüm katılımcılardan “intihar teşebbüsünde hiç bulunmadım” cevabı alınmıştır. 6 katılımcı hayatlarının bazı dönemlerinde intihar etmeyi düşündüklerini, 9 katılımcı ise intihar etmeyi hiç düşünmediklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 4.8. İntihar etmeyi en az bir defa düşünenler ve düşünmeyenler

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8
Evet		X		X					X		X		X		X
Hayır	X		X		X	X	X	X		X		X		X	

Bazı katılımcıların soru için verdiği cevaplar aşağıda verilmiştir:

“Çocukken, 8 yaşındaydım. Köyde yaşlı bir adamın elmalarını, armutlarını bahçeden alır çalardık. Kız kardeşim var, o daha küçüktü, 4 yaşlarında falan. İşte o bahçenin sahibi, kız kardeşimi dövdü. Yani biz çocuğuz, ben de çocuğum. Yani ben de sinirlendim o anda tepki veremedim, hani niye dövdü bir elma için kardeşimi?’ ‘Niye dövdü?’ düşüncesiyle adamın tarlasını yaktım. Kurumuştı zaten, Ağustos ayıydı. Gittim kibriti çaktım, yaktım. Sonra eve giderken, tabii kuzenlerimin hepsi görüyor, gülüyoruz biz tabii çocuğuz. Sonra eve giderken dedim ki ailem bunu duyarsa ben ne yapacağım yani hani beni döverler. İşte bu düşünce ile gittim köyde bir tane küçük dere var, o dereye girdim, dedim ‘intihar edeceğim’. Hani kendimi öldüreyim de dere de boyu mu aşmıyor yani. Öyle bir anım var. Bakın anlatırken gülüyorum yani. Sonra eve gittim

tabii, kardeşim beni götürdü eve 'sudan çık' falan dedi. Benim bir yaş büyüğüm. Eve gittim tabii ben korkarak. Ailemin karşısına geçtim. Babam dedi ki 'tarlayı kim yaktı?' bilmiyorlar kesin benim yaptığımı. Dedim ki ben yaktım, her şeyi göze alırsın ya, dedim 'ben yaktım'. Dedi 'niye yaktın?'. Dedim 'böyle böyle.. Ben kardeşimi koruyamadım, orada kardeşimi dövdüğü zaman' dedim 'ben de gittim, yaktım' dedim. Sonra dedi ki 'kızımın canı sağ olsun'. Öyle bir anım var" (K2, 2020).

K2, gülererek, 8 yaşındayken, şaka ile karışık yaşanmış, korku kaynaklı kendini öldürme düşüncesini anlatmıştır. Hatta devreye girerek ufak bir girişim sayılabilecek davranışta bile bulunmuştur. Fakat bunun çocukluktan kaynaklandığını, hayatının herhangi bir döneminde asla böyle bir şey düşünmediğini, teşebbüste bulunmadığını belirtmiştir.

"Lohusalık döneminde, benim çok zor geçmişti, çok ağır geçmişti. Sezaryen sıkıntıları vardı. Bebeğim çok huzursuz bir bebektir, uyumayan bir bebek, de hani böyle çok yoğun değil ama aklıma gelmedi mi? geldi. Çünkü bir anda her şey üstüme üstüme geliyor. Zaten o hormonal değişimler falan çok ağır bir süreçti evet. Ama hani böyle dediğim gibi çok ciddi manada yoğunlaşmadım 'ben intihar edeceğim' falan diye değil. 'Ölsem de kurtulsam' dediğim olmuştur. Ama herhangi bir yöntem düşünmedim. Çünkü çok ayrıntılı düşünmedim. Çok ayrıntılı düşünmüş olsaydım belki bir yöntem geliştirdim. Şimdi sorsanız 'hangi yöntemle intihar etmek istersiniz?' diye herhalde 'gazla' derim. Çünkü hiç acısız ölüyorsun. Herhalde acısız bir yöntem tercih ederdim diye düşünüyorum. Bir yerden falan atlamazdım mesela, suya atlamak gibi bir cesaretim yok. Kendi kendime sakın bir şekilde ölmeyi tercih ederdim herhalde" (K4, 2020).

"Ben öyle aklımdan geçirmiş olsam bile sadece aklımdan geçmiştir. Evliyken, bazen ufak tefek tartışmalardan dolayı düşündüm. Yoksa borcumdan, harcımdan, ihanetten öyle bir şey düşünmedim. Eşimle tartışmalar sonucu aklımdan geçirdiğim diyeyim oldu" (E2, 2020).

"Düşündüm. Evlenmeden önce bir süre işsizdim, o dönemde ve daha sonra çocuğumun sağlık sorunlarından dolayı intihar etmeyi düşündüm" (E4, 2020).

"Çok düşündüm, zaman zaman düşündüm. Birçok gerekçe olabilir... Kaçmak mıdır? İtiraz mıdır? Kendinden, birçok şeyden, hayattan, sistemden, yani çok şeyi düşünüyorsun ama düşündükten sonra diyorsun ki, olacaksa mücadele edeceğsem, farklı şekilde yaşayarak, yani sen her zaman hayatı kutsuyorsun, 'ne olursa olsun yaşanmalı' diyorsun, hayatın bir anlamı olması gerektiğini söylüyorsun. Ölüm ile de hayatı anlamlandırabilirsin. Bu benim tercihim olmadı şu ana kadar. Daha sonra ne olur bilmiyorum. Olur mu, olmaz mı? Farklı yöntemler falan düşündüm. Ama bana en iyisi sıkılaşmak. Yakın zamanda, yani yakın zamanda diyorsam bir yıl içerisinde düşündüm öyle söyleyeyim. Çeşitli nedenlerden tıkandığımı hissediyorsam, bu tikanıklığı aşamadığımı, gücümün yetmediğini düşünüyorsam ya da insanlara zarar verdiğimi düşünüyorsam, en doğrusunun o olduğunu düşünürüm. Ama sonra bazı şeyler geliyor, biri bana yumruk atıyor, ondan dolayı kalıyorum. Düşünce anlamında teşebbüste çok bulundum. Ama gerçek anlamda teşebbüste bulunmadım" (E6, 2020).

"Aslında bir defa oldu, düşündüm. Ama hep saçma olduğunu da şey yaptım yani. İntihar etme ile kurtulabileceğime dair düşünceler çok geldi. Daha doğrusu 'şu formata girersem kesin intihar ederim' dediğim anlar oldu. Yani intihar bir kurtuluşmuş gibi, ama o formata hiç girmedim. Ergenlik dönemi sorunlarıydı, yani çözemiyordum. Aile içi psikolojik, psikotraumatik yaşantılarımız olmuştu. O yaşantılar üst üste bindi. Hani, gençtik daha, hayatın hani ne denir? Kendi ellerimizde olduğu yeni dönemler. Duygularımızın, düşüncelerimizin farkına yeni yeni varıyorduk, kontrole edebiliyorduk o dönemde. Ama sonra hiç olmadı. Ben biraz bunun kalıtsal, öğrenilmiş şeylerle de alakalı olduğunu da düşünüyorum yakınlıkların intihar eğilimine. Hiç bir yöntem düşünmedim. Ölüm fikri aklıma geldi yani" (E8, 2020).

İntiharın düşünüldüğü zamanlar ve nedenler; ergenlik çağındaki sorunlar sırasında, lohusalık döneminde, işsizlik döneminde, yakınlarının tedavisiz hastalıkları sebebiyle, ve hayatın anlamsız geldiği dönemler olarak sınıflandırılabilir.

Tunceli’de yapılan bu çalışmada, Şen’in (2008) Bursa’da yapmış olduğu çalışma ile benzer bulgular elde edilmiştir.

4.9. İntihara Meyilli Bireylere Yönelik Tutumlar

Alptekin ve ark.’na (2006) göre intihar girişimleri, çevrede bir değişiklik isteğinin saldırganlığın, baş edilemeyen acıların, sıkıntıların dışa vurulması ve farklı bir şekilde yardım isteme yoludur. Özgüven ve ark. (2003) intihar girişiminde bulunan bireylerin önemli bir kısmının ölmek istemediklerini, bu girişimin bir yardım çağrısı olduğunu belirtmektedirler. Koruyucu ruh sağlığı hizmetleri dahilinde yapılan bir çalışmada da benzer şekilde intihar girişimlerinin, baş edilemeyen sorunlar karşısında bir yardım arayışı olarak gerçekleştiği belirtilmiştir (Yavuz, 2013: 15).

Yaşam koşullarında ani değişikliklere ve duygusal zorlanmalara neden olan, bir tür altüst oluş ve sınırlı bir denge bozukluğunu ifade etmede kullanılan kriz kavramı için Caplan (1964), oluş ve gelişimine ilişkin 4 ayrı dönem tanımlamaktadır. Birinci dönemde karşılaşılan sorunlara karşı, duygusal anlamda dengeyi kurabilmek için her zaman kullanılan baş etme yöntemlerini kullanan birey, alışlagelmiş yöntemlerin başarısızlığı sonucu ikinci döneme girer. İkinci dönemde sorunlar karşısında gerginlik artar ve yetersizlik duyguları ortaya çıkar. Birey bu dönemde deneme yanılma yollarına başvurur. Sorunu çözme konusunda başarısızlığın devam ettiği üçüncü dönemde birey tüm iç ve dış kaynakları sorunu çözmek için kullanır. Kimi zaman sorunlar bu aşamada çözülebilir. Birey artık ulaşılmaz hedeflerinden vazgeçer ve kendini soruna göre yeniden ayarlar. Sorunun çözülememesi ve gerginliğin artması ile dördüncü aşama olan, depresyon, gerginlik ve intiharların yaşandığı aşamaya geçilir (Alptekin ve Ark., 2014: 50-51).

Caplan’ın krizin 3. döneminde belirttiği 4. aşamaya geçmeden önce kullanılan iç ve dış kaynakların yeterliliğinin intiharı önlemede hayati bir önemi bulunmaktadır. Bu nedenle katılımcılara, intihara meyilli bireylerle ne tür bir iletişim kurulabileceğine, kişiye nasıl yardımcı olunabileceğine dair farkındalıklarını değerlendirebilmek üzere “*Ailenizden ya da çevrenizden herhangi birisinin intihara meyilli olduğunu fark ederseniz tepkiniz ne olurdu?*” sorusu sorulmuştur. Genel olarak yakınları ya da yakınlarımız ile iletişime

geçerim, doktora yönlendiririm, vazgeçirmeye çalışırım cevapları alınmıştır. Bazı katılımcıların soru için verdiği cevaplar aşağıda verilmiştir:

“Aileye ya da aileden daha ileri gelenlere söylerim, çünkü mesela bazı şeyleri aileye de söyleyemiyorsun, altında farklı bir şeyler arıyorlar. Mesela, ‘çocuğuma böyle bir dalga mı vuruyor?’ gibi. O yüzden, ailenin ileri gelen büyüklerine konuyu açarım. Ama en başta önce o kişiyle konuşmaya çalışırım. Anladığım kadarı ile konuşurum daha sonra yakın çevresine söylerim. Derim ‘ben böyle böyle anladım ama yanlış da sezinlemiş olabilirim, sen de bir takip et’. Bu bir tür süreçtir hocam. Öyle bir şey yaparım hocam. Tavsiyelerde bulunurum; ‘tatile götürün, olmadı köye götürün, köyde toprakta gezsin’, elektriği enerjiyi toprak alıyor. Şimdi hiperaktif çocukları doktora götürüyorlar. Bizim eskiden tarlaya salarlardı. Yani hiperaktif diye kimse bir şey bilmiyordu. Baktılar çocuk çok yaramaz, hırçın. Nohut ekerdik, biz biçer, o gezerdi, hem de yalınayak. Bakıyordun çocuğa iyi geliyordu. Biz bunları yaşadık kendi ailemizde hocam. Çevrede de bakıyorduk aynı şey” (K1, 2020).

“Nedenlerini öğrenmek isterim, yardım edilebilecekse yardım etmek isterim. Ben yapamıyorsam, yardım edebilecek kişilere yönlendiririm. Benim yakınım ise kesinlikle alır götürürüm psikologlara, psikiyatristlere, arkadaşlarına, annesine, babasına, kardeşine götürürüm. Yani ne gerekiyorsa yapmak isterim, bütün yolları denerim. İntihar üzerine kitaplar, makaleler okumaya başlarım. Nasıl yardım edebileceğime dair. Çünkü bu konuda bir şey bilmiyorum. Yani özellikle de çok yakınımса bu konuda kendimi geliştirmem şart” (K5, 2020).

“Elimden bir şey geliyorsa, öncelikle sorunları ne? Ne için böyle bir şeyi düşünüyor? Konuşurum, yardımcı olmaya çalışırım, doktora götürülmesi gerekiyorsa doktora götürürüm ya da yakınlarına söylerim ‘yardımcı olun, sahip çıkın’ derim. Elimden bir şey geliyorsa yardımcı olmaya çalışırım” (K6, 2020).

“Çok ürkerdim, çok korkardım, huzursuz olurdum, hep takip etmek, kontrol etmek isterdim, yanında olmak isterdim, düzeltmeye çalışmak isterdim” (K7, 2020).

“Yaşadığım şeyler oldu. Direkt ulaştım onlara, psikiyatri servisine yönlendirdim, arkadaşlarına, birinci derecede yakınlarına haber verdim, okuduğum bildiğim bazı şeylerden hareket ederek basit rehberlik faaliyetleri yürüttüm onlara. Yani en yakınındaki arkadaşını aradım ‘bak, bunun yanında dur bir gün’ falan dedim. Çünkü bunlar kriz anları ya, kriz anlarında verilen kararların hani şeyi olur işte. Kendim aradım bir şey var mı diye. Sorun neyse yardımcı olmaya çalıştım ve bu anlamda başarılı oldum. Sonrasında hep profesyonel alana yönlendirdim” (E8, 2020).

Katılımcıların vermiş olduğu cevaplar doğrultusunda, intihara meyilli olan birine yaklaşımlar öncelikle bireysel anlamda konuşma, ikna ve sorunların çözümü için yardımcı olmaya çalışma, sonrasında ise yakın çevreye durumun bildirilmesi ve en sonunda psikolojik destek alabilmesi için yönlendirme şeklinde olmuştur. Katılımcılarımızın verdiği cevaplar, Şen’nin (2008) Bursa da yapmış olduğu çalışmada alınan cevaplarla benzerdir.

4.10. İntiharı Önlemede Psikiyatri ve Psikolojiye Toplumsal Bakış

18. ve 19. yüzyıllarda intihar olgusunun delilik kaynaklı olduğu görüşünün yaygınlaşması ve tedavi edilebilmesi için psikiyatrinin hakimiyetine girişi gerek felsefeciler,

gerekse sosyologlar tarafından zaman zaman eleştirilse de, intihar günümüzde çoğunlukla yatırılarak tedavi ya da ilaç ile tedavi şeklinde psikiyatristler tarafından önlenmeye çalışılmaktadır. Tuncelililerin psikiyatristlere ve psikologlara intiharı engellemede ne derece itibar ettiklerini öğrenebilmek ve bakış açılarını değerlendirebilmek için “ *İntihara meyilli bir insanın, psikiyatristlerden ya da psikologlardan yardım almalarını doğru buluyor musunuz?*” sorusu sorulmuştur. Katılımcılardan 10 tanesi doğru bulduğunu söylerken, 5 katılımcı doğru bulmadığını söylemiştir. Ancak doğru bulduğunu söyleyen 10 katılımcıdan bir tanesi ilaçla tedaviye karşı olduğunu belirtmiştir. Katılımcılardan doğru bulanlar işin erbapları olarak gördükleri için psikiyatristlerden ve psikologlardan yardım almaları gerektiğini belirtmişlerdir.

Tablo 4.10. İntiharı önlemede tıbbi destek almaya dair görüşler

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8
Doğru buluyorum			X		X	X	X	X		X	X	X		X	X
Doğru bulmuyorum	X	X		X					X				X		

Bazı katılımcıların soru için verdiği cevaplar aşağıda verilmiştir:

“Doğru buluyorum, evet yetkin ellerden yardım almalılar” (K7, 2020).

“O insanlar ne için var? Bize yardım etmek için var. Nasıl ki grip olduğumuzda kulak, burun, boğazcuya yada pratisyene gidiyorsak, bu işin de tıbbi anlamda eğitimini alan bunlar yani, meslek erbapları bunlar, gitmek lazım” (E8, 2020).

İntihara meyilli kişilerin, psikiyatrist ve psikologlardan yardım alınmasını doğru bulmayanların gerekçeleri ise genel olarak çarenin aileden, doğadan ve kişilerin kendilerini tanımlarından geleceği yönünde olmuştur.

“Doğru bulmuyorum hocam. Çünkü ben böyle bir şey söyleyeyim psikiyatristlerin, bu benim kendi görüşümdür, belki başkasını kızdıracak cümleler olmasın, şöyle bir şey söyleyeyim: Ailemde yaşadık hocam. Eşim ameliyat olurken adam iki ay ameliyat olmayı bekledi. Bu süreçte biz en az nereden bakarsan Türkiye’de kaç tane beyin cerrahı varsa hepsini araştırdık. Hani dedi ki bir doktorla kalmayalım. En son karar verdik, İstanbul’da 2 ayın içinde ameliyat olacak. Adam şunu söyledi ‘işte benim ruh sağlığım iyi değil, kurbanlık koyun gibi kafamın kesilmesini bekliyorum.’ Ben baktım bu adam çok kötü. Çünkü düşünüyor. Bunu ben ne yaptım hocam doktora söyledim, dedim ki ‘hani bunlarda bir de benim babam sağlıklı olduğu için bu konularda bilgim var, diyorlar ki bu ağır ameliyatlarda psikologlar gözüyle şöyle böyle ameliyata girmesi daha iyi olur diye düşündüm’. Doktor da ‘çok biliyorsan kendin yap, kendin ameliyata gir’. Yani bunu bana söyleyen bir doktor. Şimdi adam ‘öleceksin, öleceksin, öleceksin’ düşünüyor, ameliyattan çıktı yaşadığına inanmadı. İki ay üç ay sonra bir psikiyatriye götürmeye karar verdik. Kendi kardeşiyle beraber Elazığ’da, isim vermeyeceğim hastanenin hocam, gittik. İki tane psikiyatrist dediler çok iyi. Ben de psikiyatriden çok psikologu daha çok tercih ederdim. En azından konuşarak halledeceğimizi düşünüyorum.

İlaçtan yana hiç şeyim yok. Biz gittik kapıyı çaldık. İçeride bağırma sesi var ama hani kavga mı ne anlayamadım. Bir daha çaldım yok. 10 dakika bekledim yok. Yarım saati geçti. Derken kapıyı çaldım duymadı, sonra kapıyı açtım. 2 tane psikiyatrist doktorlar kavga ediyorlar karşılıklı. Bir tişört yüzünden kavga ediyorlar, inanamazsın. Belki bu biraz derler 'yok bu biraz doktorlara karşı falan'. Şunu söyledim 'ya hocam kusura bakmayın kavganızı böldüm ya da muhabbetinizi böldüm' öyle bir baktılar, 'bir hastam var dedim '2 ay önce ameliyat oldu, ameliyattan sonra da farklı birçok bir şey oldu, hani ne yapabilirim?'. Bir ilaç verdi hocam, çıktım getirdim eve. Ben ilacı verdikten sonra hiç, adam ölü gibi yatıyor sadece. Bu benim için ikinci bir ameliyat gibi oldu. İlacı kestim hocam, yürüyüşe götürdüm, köye götürdüm, konuşma ile pikniklerde ne bileyim anlatamam en çok huzurumu köyde buldum yani. Ben ilaç mılac vermedim. Herşey doğada. O yüzden psikiyatriye gidenlerin de ben çok aile ile doğa ile daha çok buluşmalarını isterim. Yani tabii ki destek alırsız, benim doktorlarımıza herhangi bir şeyim yok. Ben sadece yaşadığım o sürece anlattım" (K1, 2020).

"Hiç doğru değil hocam, bana çok ters bir şey psikiyatriye gitmek. Belki çok istisna başarılı olabilirler ama bence samimiyet önemli. Hiç tanımadığınız birisine gidip derdinizi anlatıyorsunuz, ilaç yazıp gönderiyorlar. Bana çok saçma geliyor böyle işler. Hani karşı tarafı konuşup ikna edememişsiniz, ilaç yazıp yolluyorsunuz. Etkili olduğu kişiler oluyordur tabii dereceye göre değişir. Çok ileri safhada ise, işte onları sadece ilaçlarla uyutarak, uyuşturarak, sersemletme, sakinleştirme, sürekli 7/24 saat uyuma. Uyuyarak değil ki, mücadele ederek. Hayat zaten kendisi mücadeledir. Bizim karşımıza ne çıkacağı hiç belli değil. Şimdi doktor bana o ilaçları vererek beni durdurabilir. Yarın benim karşıma ne gelecek, karşıma ne çıkacak, ne yaşayacağım. Beni niye durdursun ki bu ilaçlarla. Cenazem varsa, ben cenazede ağlamak istiyorum. Düğüne gittiğim zaman eğlenmek istiyorum. Anı yerine göre yaşamaktır. Engel olmasın, gidip iğne vurmasınlar cenazelerde kendisine zarar vermesin, delirmesin diye. Aslında iğne vurarak o insanı delirtiyorsunuz, bastırıyorsunuz çünkü duygularını. Bırakın bağırsın, ağlasın, onu yaşasın yani, o acıyı yaşasın. Benim öyle bir şeyim oldu mesela, amcamın kızı yıllar önce iki üniversite okudu. Artık o üniversitede ne oldu, ne yaşadıysa, ikinci üniversiteyi bıraktı, okumadı. psikolojisi bozuldu. İstanbul'da yaşıyor yıllarca, sonra işte ailesi buraya getirdi ama bildiğin şey, ruh ve sinir hastalıklarında aylarca yatmış, her tarafında sigaralar söndürmüş, ciddi yaşamış yani. Bize ilk getirdiklerinde, böyle çocuk gibi elini tutarak gezdiriyorlar. Çünkü her an hep intihar girişiminde bulunuyor amcamın kızı. Dedim benimle kalabilir, çok seviyorum da amcamın kızını. Çocukluğumuz beraber geçmiş, sonra ayrıldık. Yıllarca orada yaşadı. Geldi bizde kaldı hiç konuşmuyor, hiç konuşmazdı yani. Ben ona hiç böyle, herkes ona deli gibi bakıyor, ben hiç ona öyle bakmadım. Dedim 'sen benim için aynısın, sen bir an bir travmaya girmiş çıkmışsın, ama sen benim gözümde aynı eskisi gibisin'. Hiç konuşmuyor cevap vermiyordu. Sonra bir gün dedim 'sen kalksana, bulaşıkları yıka, ben süpürge yapayım da bir gidip gezelim' falan böyle şey yaptım. Hep böyle normal davrandım. Bu konuşmaya başladı, gülmeye başladı. Bu Tunceli'de beni tanıyan herkes bunu biliyor. O kadar ciddi bir rahatsızlık getiren bir insanı, kendi doktoru beni aradı 'nasıl düzelttin'. İlaçları bıraktı ve şimdi maşallah çok iyi. Aradan 4 yıl geçti ve onu görmeye gittim ben İstanbul'a. Çok iyi yani, çalışıyor. Yani koca bir yılın kısa bir özetini size söyledim, ama her anlamda, her konuda yanındaydım yani. Herkes bana soruyor sen nasıl yaptın? Ben diyorum 'ben ona hasta gözüyle bakmadım ki hiç. Kız bana konuşurken bunu dedi 'ilk defa biri bana farklı davrandı'. Yani gerçekten hasta gözüyle bakmadım hocam" (K2, 2020).

"Ben psikiyatristlerin ya da psikologların bu konuda çok yetersiz olduklarını düşünüyorum. İnsanın beyninde bittiğine inanıyorum. Kendim de psikiyatri ile görüştim. Lohusalık dönemini biraz ağır geçirdim, hatta en son geçenlerde kızım yemek yemiyor falan, çok cinnete geldim. Gittim psikiyatrist ile görüştün ama onun bana söylediği şeylerin benim bildiğim şeyler olduğunu düşünüyorum. Beni ikna edemedi mesela. Yine bir süre sonra ben kendim daha sağlıklı düşünmeye başladım. Hani ilaç da işin hangi boyutu bilmiyorum çünkü hiç ilaç kullanmadım. Hani ilaçla ne kadar ikna edilebilir, ilaçla ne kadar yönlendirilebilir bir insan bilmiyorum. Kendi adıma söylüyorum, o ruh hali, o sıkıntı ile gitmiştim. Ama bana faydası olmadı. Bana söylediği şeyler zaten benim bildiğim, bir türlü uygulamadığım şeylerdi. Beynine hükmedecek insan sensin diye düşünüyorum. Karşı tarafın ne kadar etkinliği olur bilmiyorum. Yani ben yaşayamadım, beni ikna etme sürecini" (K4, 2020).

"Yok doğru bulmuyorum onu. Tamamen böyle profesyonel desteklerin falan doğru olmadığını, büyük bir kısmının tamamen ticaret, kar amaçlı olduğunu, sağlıklı olmadığını, sorun çözülecekse beyinde başlayıp beyinde bittiğini, seni bu noktaya getirenin kendin olduğunu, bir sorun varsa, bir problem varsa bunu ancak ve ancak sen kendin halledebilirsin diye düşünüyorum. O yüzden dışarıdan gelen destekler hiçbir şey ifade etmiyor, içerdeki ses, içerdeki düşünce kendisi. Akıl hastaneleri ilaçlar falan hepsi geçici, yanılıcı

şeyler. Sağlıklı çözümler olmadığını düşünüyorum. Olacak ise biraz daha farklı çözümler gerekiyor. Kendi doğasına dönmesi gerekiyor. Biz kendimize yabancılaşmışız. Yabancılaştığımızdan dolayı bunlarla kendimize farklı bir kimlik kazandırıyoruz. Var olan şeyi unutmaya çalışıyoruz. Bu da yeterli olmuyor. Kısım, dönemseller olarak belki bir şeyleri hafifletiyor ya da gözümüzü karartıyor, köleleştiriyor bizi. O yüzden bütün tabelaları falan indirmek lazım. Ne kadar para kazanıyorlar!” (E6, 2020).

Sadece intiharı önlemede değil, pek çok ruhsal rahatsızlığın tedavisinde psikiyatrinin hakimiyetine karşıt görüşler mevcuttur. 1971 yılında doğan ve 28 yaşında intihar ederek hayatına son veren Sarah Kane’in yazmış olduğu *Psikozda* 4.48 de intiharların ve psikolojik rahatsızlıkların önlenmesinde psikiyatrinin hakimiyetine başkaldıran, pek çok açıdan irdelenmiş bir tiyatro oyunudur:

“Oyun ayrıca egemen benlik ve intihar formülasyonlarını eleştiren ve alaşağı eden bir metin olarak da okunabilir; bu eleştiri, psikiyatrinin kimi zaman sunduğu züğürt tesellisi niteliğindeki uygulamaların bir tasviri; acı çeken insanların, psikiyatri kurumlarındaki bazı uygulamaların etkileri ve psikiyatrik söylem tarafından nasıl biçimlendirildiği üzerinden yapılmaktadır. (Başkarakter yaşadıklarının yalnızca ‘hastalık’ üzerinden açıklanabileceği anlayışını reddeder.). Oyun, hüküm süren psikiyatrik ve psikolojik söylemlerde benliği tekil, şeffaf ve otonom olarak çizen söylemsel biçimlenmeleri yıkan, onun yerine parçalanmış, olumsal, hatta yanıltıcı bir benlik koyan bir metin olarak da okunabilir. Öte yandan metin, oyun aracılığı ile intiharı, gizlice yapılan/kişiyeye özel bir eylem olmaktan çıkarıp okuyucuyu veya izleyiciyi eyleme tanık olmaya davet etmesi açısından da söylemleri sarsar” (Marsh, 2017: 268).

Depresyonda olan bir kadının, tüm klinik uygulamalara rağmen intiharı ile sonuçlanan eserde başkarakterin son sözleri şu şekildedir:

“Uğruna öleceğim bu hayati ihtiyaç sevmek,
Önemsemeyen biri için öleceğim,
Bilmeyen biri için öleceğim,
Beni kırıyorsun,
Konuş konuş konuş,
On dakikalık başarısızlık halkası
Çevir yüzünü benden
Ayakta son duruşum
Hiç kimse konuşmuyor
Onayla Beni
Şahit ol bana
Gör beni
Sev beni,
Son teslimiyetim
Son mağlubiyetim
Tavuk hala dans ediyor tavuk durmayacak
Senin beni düşündüğünü düşünüyorum
Senin beni düşünmeni sağlamam gibi
Son süreç
Son Nokta
Annenle ilgilen şimdi
Annenle ilgilen
Kar siyah yağıyor
Beni ölümümde tutuyorsun
Hiç bir zaman bırakma

*Ölüm için arzu duymuyorum
Hiç İntiharı Denemedim
Kayboluşumu seyret
Seyret kayboluşumu
Seyret beni
Seyret beni
Seyret hiçbir zaman tanışamadığım şey
Yüzü Aklımın altına yapışmış kendim” (Kane, 2016: 56-58).*

Tiyatro oyunundaki başkarakter sevgiye, görülmeye, onaylanmaya, kendini bulmaya olan ihtiyaçlarını gideremediği ölüme gitmiş, Psikiyatrinin samimiyeysizliğini, yetersizliğini gözler önüne sermeye çalışarak, asıl çözümü sevgide, toplumsal kabul ve onaylanmada, kendini gerçekleştirmediğini anlatmak istemiştir. Katılımcılarımızın %33’ü Sarah Kane’i destekler nitelikte cevaplar vererek psikiyatrinin yetersiz ve samimiyeysiz olduğunu belirterek, ailenin, toplumsal kabulün, doğanın, psikolojik rahatsızlıklarda ve intihara yatkın olunan dönemlerde daha işlevsel olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir.

Antidepresan kullanımı gerek ülkemizde ve gerekse dünyada oldukça artan bir durumdadır ve antidepresan pazarı sürekli büyüyen bir pazar olma özelliği göstermektedir (Köroğlu Çamur, 2020: 67). Antidepresan kullanımının artışı ve gerekliliğini sorgulayan bir araştırma olarak Aydın ve Ark. (2013) yaptıkları bir araştırmaya göre aile hekimleri ve pratisyen hekimler, psikiyatristlerden %37 oranında daha fazla antidepresan reçete etmiş, 2000 yılında bu oran %55’e çıkmıştır. Psikiyatri ve nöroloji uzmanlarından daha çok, aile hekimleri ve pratisyen hekimler tarafından reçete edilen antidepresan ilaçlar gereksiz kullanım durumlarını akıllara getirmektedir (Köroğlu Çamur, 2020: 70).

2015-2018 yılları arasında TÜİK verilerine göre Türkiye’de intihar oranları azalmış görülmektedir. Bu durum antidepresanların intihar vakalarında azalmaya neden olabileceğini düşündürse de 1974’ten 2018’e kadar nüfusla orantılandığında, intihar vakaları iki katından fazla artış göstermiştir (Köroğlu Çamur, 2020: 71-72). Katılımcıların bazıları psikiyatristleri ve psikologları yetersiz, samimiyeysiz bulduklarını ve sektörün kar amaçlı çalıştığını düşündüklerini ifade edip, intihara meyilli kişilere yardımcı olamayacağını düşündüklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların yarısından fazlası ise konunun uzmanı olarak gördükleri psikiyatristlerin desteğinin şart olduğunu belirtmişlerdir. Ancak yapılacak yeni çalışmalarda katılımcı sayısının artırılması ile toplumun psikiyatriye karşı tutumu daha net anlaşılabilir.

4.11. İntihar Eden Bireylerin Topluma Etkisi

Toplumlar, intihar eden bireylere tarihsel süreç içerisinde farklılaşan tutumlarla yaklaşmışlardır. Kimi kabileler intihar edenlerden korkmuş iken, kimi toplumlar intihar eden kişiyi yüceltmişlerdir. Kimi toplumlar intihar eden kişinin toplumsal görevlerden kaçtığını düşünürken, kimi toplumlar intiharı Tanrı'ya karşı işlenmiş bir günah olarak düşünmüşlerdir. Tunceli ilinde yaşayanların, intihar eden bireylere yönelik düşünce ve tutumlarını öğrenebilmek için “*İntihar eden kişinin topluma zarar verdiğini (psikolojik açıdan insanları karamsarlığa sürüklemeleri, toplumsal görevlerden kaçış ya da Tanrı'ya isyan etmede örnek olması vb.) düşünüyor musunuz? İntihar eden kişi sizce kötü bir örnek midir?*” sorusu sorulmuştur. 11 katılımcı, intihar eden bireylerin toplumu karamsarlığa sürüklediklerini ve kötü örnek olduklarını belirtmiştir. 3 katılımcı, intihar eden bireylerin kötü örnek olmadığını, bu 3 katılımcıdan 2'si ayrıca bu intiharların toplumu kendine getirecek etkisi bulunduğunu ve iyi bir örnek olduğunu ifade etmişlerdir. 1 katılımcı ise toplumun menfaatleri için yapılan intiharları iyi bir örnek olarak görürken, bireysel sebeplerle yapılan intiharları kötü bir örnek olarak gördüğünü belirtmiştir.

Bazı katılımcıların soru için verdiği cevaplar aşağıda verilmiştir:

“Evet örnek oluyor, hem de çok kötü etkiliyor. Hem de çok böyle, topluma, aileye yani örnek. O zaman başı sıkışan diyecek ‘ben intihar edeyim’. Ya bilinçli ya da bilinçsiz kurtuluş zannediyorlar, değil! Toplumda zincirleme gibi, o ona, o ona. Herkes aynı şekilde yapabilir” (K1, 2020).

“Toplumu ileri götürecek intiharlar iyi örnek olur. Ama diğer türlü, sadece kendini düşünerek intihar ettiğin zaman ‘ben artık sıkıldım bu hayattan, ben intihar ediyorum’ o bencillik. Madem öyle intihar etme! O zor koşullarda geri kalanlara yardımcı olmaya çalış! Yani nasıl ki birisi o gelen baskıları göğüslemek için ‘ben intihar ediyorum’ diyor, ben buna olumlu bakıyorum diyorum ya, diğer tarafta da o bireysel ‘ben bıktım artık bu hayattan, ölmek istiyorum’ şeklindeki şeyler tamamen zıt şeyler. Çok bencilce düşünüyor. Sadece yaşarken bazı şeyleri yaptığın zaman bencil olmuyorsun, burada da bu intiharı düşünen bencil, orada kötü örnek. Ama toplumsal açıdan bir şeyi yapan biri kötü örnek değildir” (E7, 2020).

“Siyasi bir nedenle yapılıyorsa intihar, ben bunun sıkıntılı bir süreç olduğunu düşünüyorum. Mesela ölüm oruçları, sen hayatı değiştirmek için mücadele etmeye çalışmışsın ya da çalışmamışsın, başaramamışsın, kendini öldürerek bunu yapmaya çalışıyorsun. Bu çok saçma! Ölümle siyasi bir şeye ulaşmayı doğru bulmuyorum. Ben sadece bu değil bütün intiharları doğru bulmuyorum” (E8, 2020).

Katılımcılardan K5 ve E6, diğer katılımcıların düşüncelerinden farklı olarak, intihar eden bireyin topluma kötü örnek olmadığını, aksine toplumu kendine getirebilecek tokatlar olduğunu belirtmişlerdir.

“Bence o kişiye toplum zarar vermiştir, önce bir o açıdan bakmak lazım, değil mi? Bence topluma zarar mı veriyor? Tam tersi de olabilir. Toplum önce kendine bir bakar, çevresi ile ilgilenir. Benim tanıdığım, akrabam niye buna karar vermiş, ben kendimi iyileştirmeliyim. İnsanlardan, çevremden, ailemden uzaklaşmışım. Kişi olarak akrabama karşı, komşumla iletişimim yok. Ya da neden intihar ettiğini, neden ben fark etmedim. Ya da o duruma gelmiş, psikolojik rahatsızlık mı demek lazım, o duruma gelmiş belki yardımcı olabilirdim. Zarar vermekten çok, bu aşamada çözüm yolları ile ilgilenebiliriz. Bir tokat gibi vurur, kendimize gelebiliriz. Hollanda’da ki arkadaşımın intiharından sonra kuzenleri birbirine kenetlendiler. ‘Problemlerimiz nedir? Sık sık bir araya gelelim. Neden böyle bir şey yaşadı? Biz birbirimizi çok seviyorduk’ diyerek kendilerini sorguladılar. Akrabalık ilişkileri çok iyi olan bir aile, onlar benim çok dikkatimi çekmişti. Onlar öyle hep bir arada durup, belli bayramda seyranda, tatillerde hep bir araya gelirler. Çok önemli yani bu Avrupa gibi bir yerde bu değerleri devam ettirmeye çalışıyorlar. Onlar o olaydan sonra birbirlerine çok kenetlendiler. Böyle bir çözüm olabilir aslında. İnsanlar kendilerini saldırdılar, işe güce dalyorlar. Gerçekten kendilerini toparladılar. Şimdi daha çok ailelerine zaman ayırıyorlar, kardeşine, anne babasına zaman ayırıyorlar, yaşlıları arayıp hâl hatır soruyorlar” (K5, 2020).

“Yok, kötü örnek değildir. Çünkü şunu söylüyorum, belki o noktaya gelmesinde toplumsal çok şey vardır. Öyle ya da böyle, bir insanın intihar etmesi topluma kötü örnek değildir. Hatta bence güzel bir örnektir. Yani çünkü, biz öyle ya da böyle hiçbir şekilde sorular falan sormuyoruz. Öyle ya da böyle bu hayatı savunuyoruz. Ama bu hayatı değiştirmek adına hiçbir şey yapmıyoruz. O noktada belki bunlar kahramanlar, bizi tokatlayanlardır. ‘Bakın işte, görün artık, fark edin’ diye, ister toplu olsun, ister bireysel olsun bize atılan tokattır. O yüzden biraz daha kendimize bakmak gerekiyor insanlık olarak. Bir insan bu şekilde gidiyorsa, o zaman biz kendimize bakacağız. Ben şöyle düşünmüyorum; bize karamsarlığı, ya da mutsuzluğu, ya da kötü örnek olacak şekilde düşünmüyorum. Şeydir ya, kahraman” (E6, 2020).

Tunceli ilinde katılımcılar intiharı, toplumsal görevlerden kaçış ya da Tanrı’ya isyan vb. olarak nitelememişler ancak çoğu katılımcı intiharı, karamsarlık yaratan bir eylem olarak belirtmişlerdir. Kimi katılımcılar ise intiharların, toplumu iyileştirici bir gücü olabileceğine vurgu yapmışlardır. Literatür taramasında, sorulan bu soruyu kapsayacak içerikte bir çalışma bulunamadığından, karşılaştırma yapılamamıştır.

4.12. Farklılaştırılmış Benimseme

Sayı’ya (1998) göre intiharı düşünen birinin kafasında yaşam ve ölüm düşünceleri birlikte bulunurken ve ufak bir uyarın kişinin ölümüne sebep olurken, tam tersi bir uyarın hayatını kurtarabilir (Çoban, 2004: 13). Werther etkisi adı ile bilinen, etkilenilmiş kişi ve karakterlerin intiharları ile birlikte salgın halinde görülen intiharların benzeri olarak gerçekleşen intiharları ya da medyada çıkan haberler sonrası intihar oranlarında artış görülmesinin nedenlerini açıklamaya yönelik ortaya çıkan farklılaştırılmış benimseme kuramına göre, insanlar olgu ve olayları bir haber ile ilişkilendirildiği ölçüde etkilenme ve davranışa dönüştürme durumları daha fazla hale gelmektedir. Stack’e (2003) göre ünlülerin öykülerini konu alan çalışmalar taklit etkisi göstermede 14 kez daha başarılıdır. Özellikle gerçek bir intihar öyküsü, kurgusal karakterlerde yer alan intiharların taklitlerinden 4.03 kez daha fazla taklit etkisi göstermektedir (Çoban, 2004: 13-14).

Katılımcılara, kurgusal karakterlerin ya da gerçek kişilerin intiharlarının toplum üzerinde ne tür bir etki yaratabileceğini düşündüklerini öğrenmeye yönelik “Sizce dizilerde, filmlerde ya da romanlarda işlenen sevilen bir karakterin intihar etmesi temasının işlenmesi, ya da toplum tarafından sevilen birinin (sanatçı, futbolcu, siyasetçi, yazar vb.) intihar etmesi kişilerin, aynı ya da benzer koşullar altında intihar etmesini kolaylaştıran örnek davranışlar mıdır?” sorusu sorulmuştur. Katılımcılardan 14’ü intihar içerikli yayınların örnek teşkil edebileceğini ifade ederken bir katılımcı bu yayınların örnek teşkil etmeyeceğini ifade etmiştir.

Tablo 4.12. Yazılı ve görsel yayınların intihara etkisi üzerine algılar

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8
Örnektir	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X	X	X
Örnek değildir											X				

Bazı katılımcıların soru için verdiği cevaplar aşağıda verilmiştir:

“Bence zaten filmler, televizyon, internet çıktıktan sonra insanlar, tek cümle söyleyeyim, hem bedenlen, hem ruhen, zaten internet ve televizyon bozdu. Çok büyük örnektir yani” (K1, 2020).

“Bu tür şeyler konuşulurken medyada olsun, gündeme geldikçe 3. sayfa haberlerinde olsun, okuduğun zaman tabii ki teşvik edici şeyleri vardır. Kişiye göre değişir yani. Eğer o insan empati yaparak ‘aynı benim hayatım, benim yaşadığım şeyler’ diyorsa, veya kendini ona yakın hissediyorsa yani kendisi gibi görüyorsa, ‘o benim gibi bir insan, benim yaşadığım şeyler’ kişiyi görüyor, intihar ediyor. meyli olabilir, etkilidir yani. Bu tarz şeyler gösterilmemelidir” (K2, 2020).

“Mesela, ‘Fatmagül’ün Suçu Ne?’ vardı. Orada da bu tarz sahneler vardı. Sadece intihar değil tecavüz de örnek alınabilir” (K3, 2020).

“Etkileyebilir evet. Yani bazı yaş dönemlerinde bazı psikiyatrik sorunlu olduğu ve zayıflık dönemlerinde ya da ölüme yakın insanların uçurumun kenarında hissettikleri dönemlerde böyle bir örnek ile karşılaşıyorsa, cesaretlerini artırabilecek şeylerdir” (K7, 2020).

“Kolaylaştırır. İdollerini severiz. İdollerin yaptıklarını taklit etmeyi severiz. Onlar gibi giyinir, onlar gibi konuşur, onlar gibi ölmek de isteyebiliriz. O yüzden tetikleyebilir, artırabilir” (E6, 2020).

“Olabilir, yani olmaz diye bir şey yok. Özellikle belli yaş guruplarında, ergenlik yaşlarında, belli dönemlerde insanlar rol modellere daha fazla uyma eğilimindedirler. Mesela, biz şunu söyleyebiliyoruz: Arkadaş çevresi veya çevremizde birilerinin sigara içmesi, bizim için kolaylaştırıcı bir etken olabilir değil mi sigaraya başlamak için? İntiharda da böyle şeyler olabilir” (E8, 2020).

Medyanın intihar üzerine etkilerinin araştırıldığı Amerika'daki bir çalışmalarda intiharların incelenmesi ile medyada çıkan intihar haberlerinin taklit intiharları arttırdığı

yönünde bu bulgulara ulaşılmıştır. Derek Humphry'nin *Final Exit* adlı eserinin yayımlandığı yıl da New York'ta nefessiz kalarak intihar eden bireylerin sayısı 8'den 33'e çıkarak %313 artmıştır. Bu intiharların %27'sinde olay yerinde kitabın bir kopyası bulunmuştur. Tousignant ve arkadaşlarının popüler bir gazetecinin intiharının ardından yaptıkları çalışmada, gazetecinin intiharı sonrası intiharların en az yüzde 14'ünün hikaye ile kısmen de olsa ilişkili olduğu ve intiharların %90'ında gazetecinin intihar metodunun aynısı yani kendini asma yöntemi kullanıldığı belirlenmiştir (Çoban, 2004: 15).

Esra Huri Bulduk *Türkiye'de İntihar Olgusunun Çözümlemesi 'Batman' Örneği* adlı yüksek lisans tezi çalışmasında, medyanın intihar olaylarına etkisi araştırılmış, katılımcıların %74'ünün medyada çıkan haberlerin intihar üzerinde etkili olduğunu düşündüğü belirtilmiştir (Bulduk, 2008: 57). Katılımcılarımızın vermiş olduğu cevaplar, Bulduk'un yapmış olduğu çalışmada aldığı cevaplarla örtüşmektedir.

4.13. Eğitim Durumu ve İntihar İlişkisi

T. Gaines ve L. Richmond'un 1980 yılında orduda, acemi birliğinde yaptıkları araştırma sonucuna göre, eğitim durumu ile intihar arasında herhangi bir ilişki bulunamazken Koç ve Albayrak 1990 yılı verileri ile yaptıkları çalışmada eğitim düzeyi arttıkça intihar oranlarının arttığı sonucuna ulaşmışlardır (Sungur, 1998: 61).

Katılımcılara yöneltilen “Eğitim durumu ile intihar arasında bir ilişki olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna 6 katılımcı eğitim durumu arttıkça intihar etme davranışı artar cevabı verirken, 9 katılımcı intihar ile eğitim durumunun bağlantısı olamayacağını düşündüklerini belirtmiştir. Eğitim durumu arttıkça intihar etme olasılığının artabileceğini belirten katılımcılardan biri lise, biri önlisans, üçü lisans ve biri doktora mezunudur. Bazı katılımcıların soru için verdiği cevaplar aşağıda verilmiştir:

“Eğitimli insanlar daha duygusal, içine kapanık, o yüzden daha çok intihar eder” (E2, 2020).

“Evet düşünüyorum. Hayatı sorguluyorsan, hayata dair sorular soruyorsan, bir şekilde düşünüyorsan, bir şeyleri dert ediniyorsan bu seni bunalıma götürebilir, açmazlara götürebilir. Eğer dünyanın büyükse, bu açıdan bakıyorsan sıkıntıların yaşanması normal. Ama dardar bir dünyanın varsa, bakış açın daha azsa, bu cahili ben okuma anlamında kastetmiyorum, sorgulama açısından söylüyorum, sorgulayan insanın sıkıntılar yaşaması, altında kalabilmesi normal. Küçük bir dünyanın varsa o küçük küçük dünyanda sorunların daha küçük olduğundan dolayı o noktaya gitmeyebilirsin. Baktığımda doğaya yakın, doğa ile iç içe, belki de kırsal olarak söylüyorum, istatistik var mıdır yok mudur bilmiyorum, o noktada sadece onunla ilgili değil belki başka nedenlerden dolayı bence intihar olayları, intihar vakaları bence daha azdır farklı nedenlerden... Toplumsal baskı, inanç yapısı, toprağı yakınlık, doğa ile iç içe olmak... Ama yaşadığımız bu

modern hayatta kent hayatında insanların daha çok bireyselleşmelerinden dolayı, açmazların daha çoğaldığını görüyoruz. İnsanın yabancılaşmasının daha hat safhada olduğunu, birer makine olduğunu... Bu noktada insanların intihar etmesi köyde yaşayan köylüye göre bence daha fazladır” (E6, 2020).

“Eğitim düzeyi arttıkça insanın bazı bağları, eleştirel algıları arttıkça bazı bağları koptukça hassaslaşıyor, hassaslaşan insanda daha fazla intihar eğilimi gösteriyor bence” (E8, 2020).

İntiharın eğitim düzeyi artışı sonucu bireysellik, yalnızlaşma ve yabancılaşma sonucu olabileceğini düşünenlerin aksine geri kalan katılımcılar intihar davranışının eğitim düzeyinin yükselmesi ya da düşmesi ile ilgili olmadığını belirtmişlerdir.

TÜİK verilerine göre Türkiye’de 2000 ve 2015 yılları arasında en fazla intihar ilkokul mezunu kişiler de görülmektedir. İlköğretim mezunu kişilerin intihar oranları ikinci sırada yer alırken lise ve dengi eğitime sahip kişilerin intihar oranı üçüncü sırada yer almaktadır. Eğitim durumları bilinmeyen kısım hariç, okuma yazma bilmeyen kısmında görülen intiharlar ise en az orana sahip kesimdir. Yüksekokul mezunlarının intiharlarında ise istikrarlı bir artış söz konusudur (Köse, 2018: 84).

Tunceli’de ise Günderici ve ark. (2017) çalışmalarının sonucuna göre 2005-2015 yılları arasında gerçekleşen intiharların %3.6’sı okuryazar olmayanlar, %22.7’si okuryazar olanlar, %23.6’sı ilkokul/ortaokul mezunu olanlar, %24’ü lise mezunu olanlar, %20.8’i üniversite mezunu olanlar ve %5.3’ü ise eğitim durumu bilinmeyenler tarafından gerçekleştirilmiştir (Günderici ve ark., 2017: 123). Katılımcılarımızın %40’ı intihar oranlarının, eğitim durumu arttıkça, sorgulamaların ve yalnızlıkların artması sonucu artabileceği yönünde görüş belirtirken, bu yönde görüş belirten katılımcıların %50’si kadın %50’si erkek katılımcılardan oluşmaktadır. TÜİK 2005-2015 verileri ile kıyaslandığında intihar oranları ve eğitim durumu arasındaki ilişkinin toplumsal algısı %40’lık bir oranla paralellik gösteriyor denebilir. Ancak %60’lık bir kesim için eğitim durumu ile intihar oranları arasındaki toplumsal algı, iki olgu arasında bağlantı olmadığı yönündedir. Ancak oransal olarak birbirine yakın olan yüzdelik dilimler, katılımcı sayısının arttırılması ile yapılacak çalışmalarla değişiklik gösterebilecektir.

Şen’in (2008) Bursa ilinde yaptığı çalışmada katılımcılara eğitim düzeyi ile intihara meyil arasın nasıl bir ilişki olabileceği sorulmuş, eğitim düzeyi ve intihar arasında yakın bir ilişki olduğunu düşünen katılımcıların yarısından fazlası eğitim düzeyi yükseldikçe intihar eğiliminin artacağı görüşünü savunmuştur. Çalışmamızla edindiğimiz sonuçlarla benzerlik gösteren nedenler ileri süren bursa ilindeki katılımcılara göre okumuş insan daha fazla sorguladığından daha çok sorunlar edinin intihar edebilir şeklinde cevaplar

vermişlerdir. Tunceli ilinde de eğitim düzeyinin artması ile intihara meylin artabileceğini ileri süren katılımcılar genel olarak sorgulama ve sonrasında bu sorgulamalar sonucu daha fazla sorun edinip intihar edebileceklerini belirtmişlerdir. Ayrıca eğitim düzeyi yükseldikçe oluşan yalnızlaşma ve duygusallaşma faktörleri de Tuncelili katılımcılar için intihara meyli artırıcı sebepler arasındadır.

4.14. Cinsiyetin-İntihar İlişkisine Dair Bakış Açıları

Cinsiyet, intiharı araştıran disiplinler içinde en başta gelen faktörlerden biridir. Birsen Gökçe'nin 1985 yılı Türkiye verilerini kullanarak yaptığı çalışmada 1187 intihar vakasının %62'sinin erkekler, %38'inin kadınlar tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Howard L. Kushner'e göre 19. yüzyıldan günümüze erkek intihar oranları, kadın intihar oranlarından fazladır. Ancak intiharları ölüm ile sonlanmayan intihar girişimleri de dahil edildiğinde, kadın ve erkek intihar oranları arasındaki fark ortadan kalkmaktadır, hatta kadınlar 1/8 oranında aşmaktadır (Sungur, 1998: 58). 2005 yılı TÜİK verilerine göre toplam erkek intihar oranları, toplam kadın intihar oranlarından istisnasız her yıl daha fazla görülmektedir (Köse, 2018: 76-79).

Katılımcılara, cinsiyetin, intihara meyil üzerinde etkisinin katılımcılar tarafından algılanış biçiminin ve bu algılanışın nedenlerinin anlaşılması ve değerlendirilebilmesi için *“Kadın ve erkek kıyaslandığında sizce intihara en çok meyilli olan cinsiyet hangisidir? Size bunu düşündüren neden nedir?”* sorusu sorulmuştur. Katılımcıların 6 tanesi kadınların, 7 tanesi erkeklerin, 2 tanesi de her iki cinsiyetin de aynı derecede intihara meyilli olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir.

Tablo 4.14. İntihara meylin cinsiyetle ilişkisine dair cevaplar

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8
Kadınlar			X	X		X		X				X		X	
Erkekler		X			X		X		X	X			X		X
Her iki cinsiyet eşit	X										X				

Kadınların intihara daha meyilli olduğunu düşünen katılımcıların, kadının özellikle duygusallığına ve zayıflığına vurgu yaptığı görülürken, toplumsal baskının kadınlar üzerinde daha çok olduğunu ve kadının daha çok yıpratıldığı da belirtilmiştir. Bazı katılımcıların soru için verdiği cevaplar aşağıda verilmiştir:

“Bence kadınlar. Kadınlar daha çabuk sinirleniyor, öfkeleniyor, öfke kontrolü yapamıyor, daha çabuk cinnet geçirebiliyorlar” (K3, 2020).

“Bence kadınlar intihara daha meyilliler, kadının yapısı daha zayıf, daha güçsüz. Kendilerini de güçsüz görüyorlar. Öyle düşünüyorum, kadınlar daha zayıf toplumda. Kurtuluş gibi yani, hani bir şeylere karşı daha dayanıksız, daha duygusallar. Böyle olunca da onların psikolojisi de daha çok etkileniyor. İnsanın çocuğu rahatsızlanıyor, ben mesela dikkat ediyorum, kızımın ateşi çıkıyor, eşimin duruşu farklı, benim duruşum farklı. Ben çok çabuk panik olup ‘Acaba şöyle mi olur? Acaba böyle mi olur? Acaba bir şey mi var?’ derken o daha rahat yani” (K6, 2020).

“Kadın daha fazla intihara meyilli olabilir. Nedeni, yani daha çok bu toplum için söylüyorum, en azından daha fazla eziliyor, daha fazla hor görülüyor, ötekileştiriliyor, hırpalanıyor, yani nasıl diyeyim, hani evdeki eş bile dışarıda sinirlendiğinde gelip dövüyor. Yani o kadar diyeyim, hırsını eşinden çıkarıyor. O yüzden de çok daha baskı altında, stres altında dengesi daha erken bozulur. O yüzden de kadın intiharları daha fazla olabilir diye düşünüyorum. Ama bakmadım oranlara” (E5, 2020).

“Gelişmemiş toplumlarda bence kadın. Çünkü kadının o sorunlarla baş etme ihtimali daha az gibi geliyor bana. Toplumsal baskı var. Ama dediğim gibi din kavramını koyarsak din biraz engelliyor. İntiharın temelinde zaten sorunlarla baş edememek var. Baş edemeyeceği zaman intihar ediyor. Bizim gibi toplumlarda da kadın arka planda erkeğe göre. Dolayısıyla kadının intihar etme oranı daha fazla gibi düşünüyorum” (E7, 2020).

Erkeklerin intihara daha meyilli olduğunu düşünen katılımcılar, erkeklerin daha çok sorumluluğu olduğunu, kadınların çevreleri ile daha çok sosyalleşip konuşurken ve bu sayede rahatlarırken, erkeklerin çevresi ile sorunlarını paylaşmadığı, güçlü görüntüsünün altında aslında zayıf olduğunu ve bu nedenlerle intihara daha meyilli olduğunu belirtmişlerdir.

“Kadın daha duygusal, ama erkeklerde duygularını açamadıkları için daha içine kapanık oldukları söylendiği için erkekler intihara daha meyilli olabilir. Kadınlar duygularını daha rahat açtıkları için, konuştukları için, içini döktükleri için, anlatabildikleri için diye düşünüyorum. Erkekler aslında baktığın zaman daha güçlüler. İntihara gidecek kadar çok kötü şeyler yaşamalıdır. Artık her şeyin bittiği nokta diye düşünüyorum. Erkekler dışarıdan baktığın zaman güçlü, ama duygularını anlatamadıkları için zayıflar. Erkeklerde daha fazla diyorum” (K5, 2020).

“Bana erkek gibi geliyor, biraz ekonomik. Yani kadının mesela ekonomik bağımsızlığı daha az. Adamın daha fazla üstünde sorumluluğu olduğu için erkek intihara daha meyilli olabilir” (E3, 2020).

“Kadınlar erkeklerden daha güçlüdür. Biz ama ataerkil toplum olduğundan dolayı, kadınları baskıladığımızdan dolayı yeterince o güçlerini sergileyememişlerdir. Ama o potansiyelleri her zaman vardır. Bu noktada, sorunları açma, aşmak ya da bertaraf etmek konusunda bizden çok çok güçlüdür kadınlar. Biz tosladığımızda, farklı çözüm yolları bulamadıktan sonra giderken, kadınlar sonuna kadar direnebiliyorlar. O yüzden intihar konusunda, belki kadınlar daha fazladır ama ben tam tersini düşünüyorum. Kadınlar erkeklerden daha güçlüdür. Erkekler intihara daha meyillidir” (E6, 2020).

Bir katılımcı “*Bunu okudum. Ama okuduğum şeyleri bir tarafa bırakıyorum. Yaşadım. Kişiler geldi bana. Gelen insanların çoğu kadındı, girişimlerde bulunuyorlar ya da düşünüyorlar ama erkekler sonlandırıyorlar*” (E8, 2020) diyerek kadınların intihar etme konusunda erkekler kadar kararlı olmadıklarını, süreci uzatabildiklerini, hatta vazgeçtiklerini söylerken, erkeklerin intihar etmeye karar verdikten sonra onu yerine getirdiklerini ifade etmiştir.

Günderici ve ark. (2017) yaptıkları, 2005-2015 yıllarına ait Tunceli’de gerçekleşen intiharların incelendiği çalışmalarında, erkek intihar oranları %53.7 iken kadın intihar oranları %46.3 olarak belirlenmiştir. Tuncelili katılımcıların %40’ı kadınların intihara daha meyilli olabileceğini düşündüklerini ifade ederken %46.66’sı erkeklerin intihara daha meyilli olabileceğini ifade etmiştir. Katılımcıların düşünceleri, Günderici ve ark. (2017) yaptıkları çalışma ile paralellik göstermektedir.

4.15. İntiharın Cinayet Boyutu

Tarihsel süreçte toplumların düşünüş şekillerinin değişmesi ve intihara yüklenen anlamların değişmesi doğrultusunda, kimi dönemlerde intihar cinayet olarak görülürken, kimi dönemlerde ise cinayet olarak değerlendirilmemiştir. Hristiyanlıktan önce genel kanı intiharın cinayet olmadığı yönünde olsa da Hristiyanlığın özellikle Aziz Augustinius sonrası dönemlerinde suç, günah ve cinayet olarak değerlendirilmiştir. Rönesans ile birlikte intiharın yeniden değerlendirilmesi sonucu pek çok düşünür intiharı cinayet olarak görmemiş, bireysel bir edim olarak ele almışlardır.

Andrew F. Henry ve James F.Short, *İntihar ve Cinayet* isimli çalışmalarında intiharı cinayet olarak değerlendirmişlerdir. Engellenme ve Saldırganlık hipotezlerine göre Henry ve Short saldırganlığın engellenme ile oluşan bir davranış olduğunu ve engellenmeye sebep olan kişiye yöneldiğini ifade ederler. Engellenme dışsal kaynaklı olursa, kişi saldırganlığını dışarıya yansıtarak bir başkasını öldürerek cinayet işlerken, engellenme içsel kaynaklı olursa bu defa da kişi saldırganlığını kendine yöneltip kendini öldürerek cinayet işlemiş olacaktır (Şen, 2008: 67).

İntiharın cinayet boyutu ile ilgili katılımcıların düşüncelerini öğrenmek için yöneltilen soruya “*Size göre intihar cinayet olarak değerlendirilebilir mi?*” sorusu sorulmuştur. Katılımcılardan 7 tanesi intiharın cinayet olduğunu düşündüğünü belirtirken,

7 tanesi cinayet olarak görmediğini söylemiştir. 1 katılımcı ise herhangi bir fikir belirtmeyeceğini ifade etmiştir.

Tablo 4.15. İntihar cinayet boyutu katılımcı cevapları tablosu

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8
Cinayettir		X	X				X	X	X					X	X
Cinayet değildir				X	X	X				X	X	X	X		
Fikrim yok	X														

Bazı katılımcıların soru için verdiği cevaplar aşağıda verilmiştir:

İntihar cinayet olarak değerlendiren katılımcılar:

“Teknik olarak kelime üzerinden düşünürsem birini öldürmenin adı cinayetse kendini öldürmek cinayettir” (K7, 2020).

K7, kendini öldürmenin başka birini öldürmekten farkı olmadığına vurgu yapmıştır.

“Tabii ki cinayettir. Hem kendisi için, kendi canına kıyılan o beden içinde cinayettir. Bir de geride kalanlar için cinayettir. Yaşayan insan da ölüyor. Düşünsene benim intihar ettiğimi düşün. Hem kendi cinayetimi işliyorum, hem de eşim için. O da ölü sayılır bundan sonra” (E2, 2020).

E2, intiharın çevreye yansımaları üzerinden de yıkıcılığına değinmiştir.

İntiharın cinayet olup olmadığını, her ne kadar bireysel bir edim olsa da, ‘neden’ bağlamında düşünüp, bireysel çıkar ve toplumsal menfaat olarak ele alıp yorumlayan bir katılımcı *“Bir yandan cinayet olur, bir yandan olmaz. Tabii hukukta onun adı öyle olur mu bilmem de bencilce, kendini düşünerek yapılan bir intihar eylemi cinayettir. Ama insanları düşünerek yapılıyorsa bence cinayet olmaz” (E7, 2020)* diyerek toplum menfaati adına, hakların, özgürlüklerin elde edilmesi adına yapılan intihar eylemlerini bencil intihardan ayrı tutarak cinayet olarak görmediğini belirtmiştir.

İntiharın bir suç olarak görülüp, intihara teşebbüs edenlerin ölmemesi durumunda, kişinin kendisi de dahil edilerek tüm ailenin cezalandırılması, intihara teşebbüs eden ve ölen kişinin ise ailesinin cezalandırılması durumunun Rönesans sonrası toplumsal düşünce yapısının zamanla değişmesi ve intihar davranışının incelenmesinin psikiyatrinin hakimiyetine geçmesi ile kanunen, tamamen cezalandırılmaların bitmesine benzer bir bakış açısı ile yaklaşan bir katılımcı *“Kişinin kendi hayatına son vermesi, ben bunu bir cinayet olarak düşünüyorum ama bu cinayet değil de kişinin kendine zarar vermesi olarak da*

düşünenler de vardır. Ama ben bunu bir cinayet olarak düşünüyorum, ama bu cinayete teşebbüsün cezalandırılacağı mecra hapisane falan değil. Çözümü rehabilitasyondur, tedavidir” (E8, 2020) demiştir.

İntiharın cinayet olmadığı görüşünde olan katılımcılar da bu görüşlerini farklı gerekçelere dayandırmışlardır.

Bir katılımcı, ötenazinin de bir tür intihar olduğu görüşünden yola çıkarak *“Cinayet değildir. Ötenazi yapan doktor da cinayet işlemiş olur o zaman”* (K5, 2020) derken diğer bir katılımcı *“Fail de kendisi olacağı için cinayet değildir”* (E4, 2020) demiştir.

İntihara neden olan toplumsal faktörleri öne sürerek intiharın cinayet olmadığını belirten bir katılımcı *“Şöyle bakıyorum, bir kişi bulunduğu kurumda, bulunduğu ortamda, evde, ailede çok yoğun baskı altındaysa, psikolojik olarak sürekli yıpratılıyorsa buna cinayet derim, cinayeti etrafındakileri işlemiştir. Ama kişinin kendini öldürmesi cinayet değildir”* (E5, 2020) diyerek çevresel faktörlere vurgu yapmıştır.

Kadın katılımcıların %42.85’i intiharın cinayet olduğunu düşünürken %42.85’i cinayet olduğunu düşünmemektedir. %14.28’i ise fikir belirtmemektedir. Erkek katılımcıların %50’si intiharı cinayet olarak değerlendirirken, %50’si cinayet olarak görmemektedir. Tüm katılımcıların %46’sı intiharı cinayet olarak görürken %46’sı intiharın cinayet olmadığını belirtmiş, %6.66’sı fikir belirtmemiştir. Topumun, intiharı cinayet olarak değerlendirip değerlendirmemesi ile ilgili yapılmış bir çalışma literatür taramasında karşılaşılamadığı için bu konu ile ilgili başka çalışmalar çerçevesinde kıyaslama yapılamamıştır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Geçmişten günümüze toplumların intihar algısındaki değişim durmaksızın devam etmiştir. Toplumların yaratmış olduğu tüm kurumlar ve kimlikler bu algıdaki değişimlerde doğrudan ya da dolaylı bir şekilde rol oynamışlardır.

Tunceli’de yaygın inanç olan Alevilik, Tunceli’de yaşayanların hayata bakışını ve felsefelerini Türkiye’de yaşayan Sünni Müslümanlara kıyasla oldukça farklılaştırmıştır. Tuncelililer genel olarak Alevilik kültür ve inancının etkisinde kalarak hayatı ve ölümü anlamlandırmış, intiharı da bu bağlamda değerlendirmişlerdir.

Tunceli’de yapılan bu çalışmada katılımcıların büyük çoğunluğu hayatı anlamlı, yaşamaya değer olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların hayatını anlamlandıran değerler içerisinde genel olarak ilk sırayı ailem, çocuklarım ve sevdiklerim cevabı alırken, toplumsal sorumluluklar, geleceğe ve bilinmezliklere yönelik meraklar ve hedefler de hayatı anlamlandıran değerler içerisinde yer almıştır.

Ölüm hayatın bir parçası olarak kabul edilen fakat çokça düşünülmeyen bir olgudur. Katılımcıların büyük çoğunluğu cenazelerin kendilerine ölümü hatırlattığını belirtmiştir. Katılımcıların ölümden sonraki süreç için düşünceleri ve inançları ne olursa olsun (cennet cehennem inancı, ölümle yok oluş ya da öldükten sonra dünyada gerek enerji, gerek toprak oluş ile birlikte toprağa karışan minerallerin hayata farklı formlarda katılımları ile hayata devam düşünceleri), yaşamlarını etkileyecek şekilde ciddi düzeyde bir ölüm kaygısı yaşamadıkları gözlemlenmiştir.

Tuncelililer hayata verilen değer doğrultusunda intiharı reddetseler de hastalık hallerinde anlaşılabilir bulmuşlardır. “İnsanın hayatı kendine aittir” görüşü genel bir görüştür ve bu nedenle intihar etmek günah değildir. Geneline cennet ve cehennem inancı da olmayan Tuncelili Aleviler, intiharın, Tanrı tarafından cezalandırılmayacağını düşünmektedirler. Bu düşünce tarzı ile Tunceli, intiharın günah ve tanrı tarafından cezalandırılacak bir eylem olduğunu düşünen Sünni İslam ile oldukça ayrılmaktadır.

Katılımcıların intihar hakkında konuşurken yargılama yapmadan ve empati kurarak cevap verdikleri gözlemlenmiştir. Katılımcıların çoğu intihara her ne kadar empati ile yaklaşıp bazı hallerde anlaşılır bulup hoşgörülü yaklaşsalar da, yine de intihar, onlar için üzüntü verici ve kişilerin kendilerini sorgulamalarına neden olan bir olgudur. Katılımcılar herhangi bir intihar vakası sonrasında, gerek bireysel, gerekse de toplumsal anlamda eksikliklerini düşünüp kendilerini bu intihar vakası sonrası suçlu bulmaktadır. İntihar

edebilecek noktaya gelmiş bir bireyin fark edilemiyor olması, toplumsal yozlaşmanın ve aşırı bireyselleşmenin bir sonucu olarak görülmekte ve her yeni intihar vakasında sorgulamalar çoğu zaman sonuçsuz da kalsa yenilenmektedir. Özellikle, intihar eden birey aileden ya da yakın çevreden biri ise katılımcıların yaşadığı duygu durumları ağırlıklı olarak merak ve üzüntü duyguları olurken, kimi katılımcılar az da olsa korku, saygı ve sorumluluk gibi hislere kapıldıklarını belirtmişlerdir.

Katılımcılar hastalık halleri dışında gerçekleşen intiharları, cinnet halinde ya da planlı bir şekilde gerçekleştirilmiş olsun, alınabilecek psikiyatrik ya da ailesel, çevresel desteklerle önlenebileceğini düşünmektedirler. Katılımcılara göre, özellikle doğa ile iç içe bir yaşam tedavi edicidir.

Bazı katılımcılar hayatları boyunca en az bir defa intihar etmeyi akıllarından geçirdiklerini, ancak intihara teşebbüs etmediklerini belirtmişlerdir. İntihar, ergenlik çağındaki sorunlar sırasında, lohusalık döneminde, işsizlik döneminde, yakınlarının tedavisiz hastalıkları sebebiyle, ve hayatın anlamsız geldiği dönemlerde düşünülmüştür.

Katılımcıların çoğunluğu intihara meyilli bireylerin psikolog ya da psikiyatriden yardım almalarını doğru bulurken, psikologlardan ya da psikiyatriden yardım almalarını doğru bulmayan katılımcılar, psikologları ve psikiyatri doktorlarını yetersiz ve samimiyezsiz bulmaktadır. Ayrıca psikologları ve psikiyatri doktorlarını yetersiz ve samimiyezsiz bulan katılımcılar, kullanılan ilaçların uyuşturmaktan başka bir işe yaramadığını ve asla tedavi etmediğini düşündüklerini belirtmişlerdir.

Edebi metinlerde, sinema ve dizilerde intihar temasının işlenişinin, yazılı ve görsel medyada intihar haberlerinin veriliş şeklinin toplum üzerinde etkili olduğunu düşündüklerini belirten katılımcılar, bu durumdan rahatsız olduklarını ve gerek sanatta gerek medyada intihar konusu işlenirken daha duyarlı olunması gerektiğini belirtmişlerdir.

Eğitim durumu ve intihar ilişkisine yönelik algılarda, katılımcıların çoğu eğitim durumu ve intihar arasında bağlantı olmadığını düşündüklerini belirtse de, oransal olarak az sayılamayacak katılımcı, eğitim durumu arttıkça intihar etme olasılığının artacağını belirtmiştir. Eğitim düzeyi arttıkça, intihar etme olasılığının artacağını belirten katılımcılar, eğitilmiş bireylerin hayatı daha çok sorgulandığını ve yalnızlaşma eğilimlerinin arttığını belirterek bu durumun intihar oranlarını etkileyebileceğini öne sürmüşlerdir.

Cinsiyet ve intihar ilişkisine yönelik algılarda kadın ve erkek arasında orantısız olarak büyük bir farklılık bulunmamıştır. Her iki cinsiyetinde kendince sebepler bularak intihar edebileceği şekline görüşler mevcuttur. Kadınların intihara daha meyilli olduğunu

düşünen katılımcıların, kadının özellikle duygusallığına ve zayıflığına vurgu yaptığı görülürken, toplumsal baskının kadınlar üzerinde daha çok olduğunu ve kadının daha çok yıpratıldığını da belirtmişlerdir. Erkeklerin intihara daha meyilli olduğunu düşünen katılımcılar ise erkeklerin daha çok sorumluluğu olduğunu, kadınların çevreleri ile daha çok sosyalleşip konuşurken ve bu sayede rahatlarlarken, erkeklerin çevresi ile sorunlarını paylaşmadığı, güçlü görüntülerinin altında aslında zayıf olduklarını ve bu nedenlerle intihara daha meyilli olduklarını düşündüklerini belirtmişlerdir.

İntiharı cinayet olarak gören ve görmeyen katılımcılar orantısız olarak eşittir. Cinayeti bir insan öldürmek olarak tanımlayan katılımcılar intiharı da cinayet olarak değerlendirirken, intiharı cinayet olarak görmeyen katılımcılara göre ise, kişi, başka cana zarar vermedikten sonra kendisine ait olan hayatı sonlandırabilir ve bu cinayet olamaz. Ancak cinayet olsun ya da olmasın intihar cezalandırılabilen bir eylem değildir.

Tezimizde ölüm kaygısı ve inanç ilişkisi konusuna kuramsal çerçevede bazı başlıklarda kısmi şekilde değinilmesi ve saha çalışmasında da konuya yer verilmesi, ölüm kaygısı ve inanç ilişkisinde ancak ön bilgi niteliğindedir. Katılımcı sayısının azlığı, sağlık durumu bilinmezliği ve yaş ortalamasının daha çok orta yaş düzeyinde kalması gibi nedenler konu hakkında genelleme yapılabilmesinin önündeki engellerdir. Ancak konunun derinlemesine araştırılıp, daha yüksek sayıda katılımcı ile ve özellikle hasta ve yaşlı katılımcıların artırılması ile daha sağlıklı sonuçlar elde edilebilir. Özellikle inanç açısından Sünni İslam ile birçok konuda ayrılan Alevilik inancının ölüm kaygısı üzerinde etkilerinin karşılaştırmalı bir çalışması yapılabilmesi olanağı sağlayabilecek Tunceli ilinde böyle bir çalışma yapılması ilgi çekici ve aydınlatıcı olacaktır.

Sinema, edebiyat, medya haberleri vb. mecralarda intihar olgusunun topluma sunulmuş şeklinin toplum üzerindeki etkileri, gerek yapılan çalışmalardan alınan sonuçlarla, gerekse toplumsal algının da bu sonuçları destekleyici oluşu ile daha ayrıntılı ele alınması gereken bir konudur. Özellikle taklit intiharların azaltılması amacıyla dizi, sinema, edebiyat ya da medya haberlerinde intihar olgusu işlenirken daha hassas, duyarlı davranılmalı ve özendirici ve rol model teşkil edecek şekilde topluma sunulmalıdır.

İntiharı önlemede, klinik çalışmaların başarı durumları üzerinde yapılacak incelemeler, başarısızlık nedenleri ve bu nedenlerin giderilmesi yönünde alınacak önlemler ile intiharlar azaltılabilir. Gereksiz psikiyatri ilaçlarının reçete edilmesinin denetlenmesi ile toplumun gözünde oluşan ‘her gidene antidepresan veriyorlar’ şeklindeki olumsuz imaj

silinip yeniden bir güven duygusu oluşturulabilir ve bu sayede gerçekten yardıma ihtiyacı olanlar güven duygusu içinde yardım talebinde bulunabilirler.

Son yıllarda yükseköğretim mezunlarında görülen intihar davranışının artışı gerek ekonomik, gerekse yalnızlaşma ve benzeri nedenlere bağlı olsa da uygulanacak uygun politikalar ile bu durumun önüne geçilebilecektir.

Hayatın çok içinden bir sorun olan intiharla ne zaman karşılaşılacağı belli değildir. Her an intihara meyilli bireylerle ya da bir intihar girişimi ile karşı karşıya kalınabilir. Bu tür durumlarda bireylerin, sorunlu kişiye karşı davranışları hayati önem taşımaktadır. Bireysel anlamda bu kişilere yardım edilmeye çalışılsa da, toplum, intiharın eşiğine gelmiş bireylere yapılacak destek faaliyetleri konusunda Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı gibi bakanlıklarca hazırlanmış bilgilendirici çalışmalarla eğitilmeli ve daha bilinçli hale getirilmelidir.

6. KAYNAKLAR

- Adıbelli, R.,** 2018. Candida R. Moss. The myth of persecution: how early-Christians invented a story of martyrdom. San Francisco: Harperone, 2013. 308 S. Isbn: 978-0-06-210452-6. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 59(1):365-379.
- Adıgüzel, A.,** 2014. Mehmet Şerefeddin Yaltkaya'nın Fatimiler ve Hasan Sabbah başlıklı makalesinin sadeleştirilmesi. *E-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 12:187-220.
- Adler, A.,** 2004a. İnsanın doğası. (Çev.: Ayşen Tekşen Kapkın), Payel Yayınları, İstanbul, 239s.
- Adler, A.,** 2004b. Yaşamın anlam ve amacı. (Çev.: Kamuran Şipal), 7. Baskı, Say Yayınları, İstanbul, 328s.
- Adler, A.,** 2012. Yaşamla ilgili sorunlar; konferans ve makaleler. (Çev.: Lütfi Yarbaş), 3. Baskı, İlyaz İzmir Yayınevi, İzmir, 220s.
- Adler, A.,** 2014. Okulda güç eğitilebilir çocuklar. (Çev.: Kamuran Şipal), 4. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul, 163s.
- Aksoy, G.,** 2009. 'Anadolu Aleviliği'nden Dersim'e; Alevi tarihine coğrafi bir giriş. Dipnot Yayınları, Ankara, 303s.
- Alptekin, K., Duyan, V.,** 2014. İntihar ve intihar girişimi: kavramlar, yaygınlık, müdahale, önleme ve öyküler. Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul, 170s.
- Alvarez, A.,** 1992. İntihar; kan dökücü Tanrı. (Çev.: Zuhal Çil Sarıkaya), Öteki Yayınevi, Ankara, 250s.
- Amenabar, A. (Yön.),** 2001. Diğerleri (The Others). Dimension Film, ABD, İspanya, Fransa, İtalya.
- Aquinas, T.,** 2007. Varlık ve öz. (Çev.: Oğuz Özügöl), Say Yayınları, İstanbul, 192s.
- Arıcan, M.K.,** 2006. Spinoza'nın Tanrı-âlem ilişkisinde içkinlik aşkınlık problemi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(1):127-143.
- Arslan, M.,** 2001. Hellenistik Dönem'e damgasını vuran yaratıcı felsefe sistemleri: Epikürosçuluk ve Stoacılık -1. *Arkeoloji Ve Sanat Dergisi*, 100:19-28.
- Arslan, Y.,** 2016. Militarist şiddetin mağduru olan kadınlar: 1938 Dersim olayları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(4):719-742.
- Arslan, M., Kavuncu, M.G., Demirci, V.G.,** 2018. Gençlerin ruhsal durumu üzerine bir araştırma (intihar eğilimleri ve intihar olasılıkları). İstanbul Aydın Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 338s.

- Aydın, E.**, 2008. Kimlik mücadelesinde Alevilik. 3. Baskı, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 416s.
- Aydın, H.**, 2019. Thomas Aquinas'da nedensellik sorunu. *Felsefe Ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 27:17-56.
- Aylar, M.**, 2017. Hasan Sabbah Ve Camiü't-Tevârih, Tarih-İ İsmâîlîyân'da onun döneminde öldürülenler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52):325-334.
- Başaran, E.**, 2011. Kütahya'da intihar olgusu: merkez ilçe alan araştırması. *Yüksek Lisans Tezi*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 118s.
- Bauman, Z.**, 2000. Ölümlülük, ölümsüzlük ve diğer hayat stratejileri. (çev.: Nurgül Demirdöven), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 285s.
- Bayrak, Y.**, 2015. Spinoza'nın metafiziğinde üç ana kavram: töz, sıfat ve tavır. *ETÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1):187-197.
- Bayraktar, A.**, 2018. İntiharın fikhî -Psikopatolojik boyutları ve vaka sunumu. *Eskiye*ni 36:53-72.
- Blanchot, M.**, 1993. Karanlık Thomas. (Çev.: Sösi Dolanoğlu), Metis Yayınları, İstanbul, 168s.
- Bottomore, T., Nisbet, R.**, 2014. Sosyolojik çözümlemenin tarihi. Kırmızı Yayınları, İstanbul, 766s.
- Bulut, F.**, 2009. (Genişletilmiş), Dersim raporları. 3. Baskı, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 416s.
- Camus, A.**, 2017. Sisifos söyleni. (Çev.: Tahsin Yücel), 36. Baskı, Can Sanat Yayınları, İstanbul, 159s.
- Can, S.S., Sayıl, I.**, 2004. Yineleyici intihar girişimleri. *Kriz Dergisi*, 12(3):53-62.
- Canaslan, E.**, 2015. "Sunuş" İçinde "Anlama yetisinin düzeltilmesi üzerine inceleme" Spinoza, B., 2015. Anlama yetisinin düzeltilmesi üzerine inceleme. (Çev.: Emine Ayhan), Dost Kitabevi, Ankara, 80s.
- Cibran, H.**, 2020. Ermiş. (Çev.: Ayşe Berkay), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 54s.
- Critchley, S.**, 2016. İntihar üzerine notlar. (Çev.: Utku Özmakas), Pharmakon Kitap, Ankara, 134s.
- Çoban, M.**, 2004. Medya ve intihar: intihar haberlerinin medyada yer alış biçimi. *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 52s.

- Çuhadar, C.,** 2011. Epiktetos'un felsefe, filozof ve felsefe eğitimi üzerine düşünceleri. *Dini Araştırmalar*, 14(39):115- 138.
- Deleuze, G.,** 2013. Spinoza ve ifade problemi. (Çev.: Alber Nahum), Norgunk Yayıncılık, İstanbul, 355s.
- Demirpolat, E.,** 2004. Epiktetos'un hayatı, eserleri ve felsefi görüşleri. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(2):75-88.
- Durak Batıgün, A.,** 2008. İntihar olasılığı ve cinsiyet: iletişim becerileri, yaşamı sürdürme nedenleri, yalnızlık ve umutsuzluk açısından bir inceleme. *Türk Psikoloji Dergisi*, 23(62):65-75.
- Durkheim, E.,** 2013. İntihar. (Çev.: Z. Zühre İlkgen), Pozitif Yayınları, İstanbul, 412s.
- Dürüşken, Ç.,** 2009. "Sunuş" İçinde "Ütopya". More, T., 2018. Ütopya, (Çev.: Çiğdem Dürüşken, 6. Basım, Alfa Basım Yayım, İstanbul, 248s.
- Dürüşken, Ç.,** 2011. "Sunuş" İçinde "Ethica; geometrik yöntemle kanıtlanmış ve beş bölüme ayrılmış ahlak". Spinoza, B., 2019. Ethica; geometrik yöntemle kanıtlanmış ve beş bölüme ayrılmış ahlak, (Çev.: Çiğdem Dürüşken), 7. Basım, Alfa Basım Yayım, İstanbul, 509s.
- Fordham, F.,** 1996. Jung psikolojisi. (Çev.: Aslan Yalçın), Say Yayınları, İstanbul, 160s.
- Freud, S.,** 2014. Yas ve melankoli. (Çev.: Aslı Emirsoy), Telos Yayınevi, İstanbul, 44s.
- Fromm, E.,** 1987. İtaatsizlik üzerine denemeler. (Çev.: Ayşe Sayın), Yaprak Kitap Yayın Pazarlama, İstanbul, 184s.
- Fromm, E.,** 1995. Sevme sanatı. (Çev.: Yurdanur Salman), 10. Baskı, Payel Yayınevi, İstanbul, 125s.
- Fromm, E.,** 2008. Sevginin ve şiddetin kaynağı. (Çev.: Yurdanur Salman/Nalan İçten), 7. Basım, Payel Yayınları, İstanbul, 143s.
- Fromm, E.,** 2011. Özgürlük korkusu. (Çev.: Selma Koçak), Doruk Yayıncılık, İstanbul, 244s.
- Gençöz, F.,** 2008. Sinema filmlerinde intihar: araştırma, eğitim ve sinematerapi. *Kriz Dergisi*, 16(2):1-10.
- Gray, J.G.,** 1951. "Yakın dönem batı felsefesinde ölüm fikri" İçinde "Ölümün anlamı". Schopenhauer, A., 2016. Ölümün anlamı, 3. Basım, (Çev.: Ahmet Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul, 127s.
- Güler, Z., Şen Altın, N.,** 2013. İntiharın gazetelerdeki yansımaları. *Sosyoloji Derneği, Türkiye Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 16(2):114-150.

- Gülsoy, P.,** 2010. Platon'un ruh anlayışı. *Yüksek Lisans Tezi* T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 107s.
- Gültekin, M.,** 2010, Yapısal-İnşacı Perspektiften intihar eylemlerinin sosyal belirlenimlerinin sosyolojik bir analizi: 1985-2007 Denizli ili örneği. *Yüksek Lisans Tezi*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 155s.
- Günderici, A., Karatay, G., Gökçe, S., Güler, B.,** 2017. Tunceli' de 2005-2015 yılları arasında gerçekleşen intiharlara ilişkin epidemiyolojik bir inceleme. *Klinik Psikiyatri*, 20:121-128.
- Güner, K.,** 1997. Eroin güncesi. 2. Baskı, Era Yayıncılık, İstanbul, 116s.
- Güngör, Ö., Aksoy, E.,** 2012. Sosyolojik açıdan Alevi/Bektaşilerde tenasüh inancı. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 62:249-270.
- Heine, E. W.,** 2002. Güvercinin gerdanlığı Alamut'a dönüş. (Çev.: Atilla Dirim), Yurt Kitap Yayın, Ankara, 390s.
- Hume, D.,** 2017a. İntihar. (Çev.: Önder Karaçanak), Tefrika Yayınları, İstanbul, 124s.
- Hume, D.,** 2017b. İntihar ve ruhun ölümsüzlüğü üzerine. (Çev.: Burcu Denizci), Sub Yayınları, İstanbul, 43s.
- Jamison, K.R.,** 2000. Erken çöken karanlık: intiharı anlamak. (Çev.: Emine Bademci), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 400s.
- Kalaoğlu Öztürk, Z.,** (2010), Yaşlı bireylerde ölüm kaygısı. *Uzmanlık Tezi*, T.C. Çukurova Üniversitesi, Adana, 75s.
- Kane, S.,** 2016. Psikoz 4.48. (Çev.: Efe Murad), Sub Yayınları, İstanbul, 59s.
- Karakaya, M.M.,** 2018. Antik Yunan ve Roma felsefeleri ekseninde Plotinos felsefesinde intihar. *Beytulhikme An International Journal Of Philosophy*, 8 (1):339-355.
- Kautsky, K.,** 2006. Thomas More ve Ütopyası. (Çev.: Oğuz Özügül), Pencere Yayınları, İstanbul, 276s.
- Kılhoğlu, İ.,** 2015. Aydınlanma'nın felsefi temellerinin tartışılması II. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 5:333-359.
- Kızılpınar, S.Ç., Çolak, B., Öncü, B.,** 2019. Ergenlerde intihar bulaşı: olgu sunumu. *Klinik Psikiyatri*, 22:364-368.
- Köroğlu Çamur, N.S.,** 2020. 2015-2018 yılları arasında Ulusal Zehir Danışma Merkezi'ne başvuru alan antidepresan ile intihar vakalarının incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, T.C. Üsküdar Üniversitesi, İstanbul, 102s.

- Köse, M.R.,** 2016. İntihar sosyo- psikolojik, kültürel ve ekonomik bir çözümleme. Anı Yayınları, Ankara, 216s.
- Köse, A.,** 2018. 21. Yüzyılda Türkiye'de gerçekleşen intiharların sosyolojik açıdan değerlendirmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, 115s.
- Leve, E.,** 2014. İntihar. (Çev.: Orçun Türkay), 3. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul, 81s.
- Lockhart, L.,** 2006. Hasan-I Sabbâh ve Haşîşîler. (Çev.: Süleyman Tülücü), *Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 26:213-240.
- Marsh, I.,** 2017. İntihar-Faucault, tarih ve hakikat. (Çev.: Yonca Aşçı Dalar), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 342s.
- Montaigne, M.,** 2011. Denemeler. (Çev.: Sabahattin Eyüboğlu), 11. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 300s.
- Montesquieu,** 1963. İran mektupları. (Çev.: Muhiddin Göklü), Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul, 480s.
- More, T.,** 2018. Ütopya. (Çev.: Çiğdem Dürüşken), 6. Basım, Alfa Basım Yayım, İstanbul, 248s.
- Munzuroğlu, D.,** 2012. Toplumsal yapı ve inanç bağlamında Dersim Aleviliği. 2. Baskı, Fam Yayınları, İstanbul, 245s.
- Nahum, A.,** 2015. “Sunuş” İçinde “Kötülük mektupları”. Spinoza, B., 2015. Kötülük mektupları, (Çev.: Alber Nahum), 2. Basım, Norgunk Yayıncılık, İstanbul, 134s.
- Nietzsche, F.,** 2005. Böyle buyurdu Zerdüş. Eflatun Yayıncılık, İstanbul, 480s.
- Nietzsche, F.,** 2010. Putların alacakaranlığı ya da çekiçle nasıl felsefe yapılır. (Çev.: Mustafa Tüzel), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 94s.
- Onan, B.,** 2015. İstanbul’da intihar salgını başlatan Beşir Fuad’ın intihar notu. <https://www.nolm.us/istanbulda-intihar-salgini-baslatan-besir-fuadin-intihar-notu/> 30 Nisan 2019.
- Önel, D.,** 2015. Yanlış kardeşimiz “Beşir Fuad ve intihar mektubu”. <https://sanatkaravani.com/yanlis-kardesimiz-besir-fuad-ve-intihar-mektubu/> 30 Nisan 2019
- Pattabanoğlu, F.Z.,** 2015. Seneca’da felsefe ve ölüm. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22:137-158.
- Platon,** 2007. Yasalar. (Çev.: Candan Şentuna/Saffet Babür), 3. Basım, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 504s.

- Poyraz, R.,** 2014. İntihara teşebbüs vakalarının çeşitli biyolojik, psikolojik ve sosyal değişkenler açısından ayrıntılı çözüm odaklı incelenmesi: Tokat il örneği (2010 ve 2011 yılları). *Doktora Tezi*, T.C.Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat, 170s.
- Salik, R.,** 2016. Tarikatını toplu intihara sürükleyen adam. <https://www.milliyet.com.tr/tarikatini-toplu-intihara-surukleyen-adam-molatik-2660/> 31 Mart 2019.
- Schopenhauer, A.,** 2014. Aşkın metafiziği. (Çev.: Hasan Can), Tutku Yayınevi, Ankara, 95s.
- Schopenhauer, A.,** 2016. Ölümün anlamı. (Çev.: Ahmet Aydoğan), 3. Basım, Say Yayınları, İstanbul, 127s.
- Schopenhauer, A.,** 2018a. Dünyanın ıstırapı üzerine. (Çev.: Ferhat Jak İçöz), Epilson Yayınevi, İstanbul, 172s.
- Schopenhauer, A.,** 2018b. Hayatın anlamı. (Çev.: Ahmet Aydoğan), 8. Basım, Say Yayınları, İstanbul, 143s.
- Sezer, S., Saya, P.,** 2009. Gelişimsel açıdan ölüm kavramı. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13:151-165.
- Spinoza, B.,** 2015a. Anlama yetisinin düzeltilmesi üzerine inceleme. (Çev.: Emine Ayhan), Dost Kitabevi, Ankara, 80s.
- Spinoza, B.,** 2019. Ethica; geometrik yöntemle kanıtlanmış ve beş bölüme ayrılmış ahlak. (Çev.: Çiğdem Dürüşken), 7. Basım, Alfa Basım Yayım, İstanbul, 509s.
- Spinoza, B.,** 2015b. Kısa inceleme. (Çev.: Emine Ayhan), Dost Kitabevi, Ankara, 159s.
- Spinoza, B.,** 2015c. Kötülük mektupları. (Çev.: Alber Nahum), 2. Basım, Norgunk Yayıncılık, İstanbul, 134s.
- Sungur, Z.,** 1998. İntihar olgusunun sosyal ve demografik değişkenler açısından değerlendirilmesi ve Eskişehir Bölgesi'nde bir uygulama çalışması. *Yüksek Lisans Tezi*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 157s.
- Sümer, N.,** 2014. Antik ve ilkel toplumlarda intihar olgusu. *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1: 83-116.
- Şen, N.,** 2008. Toplumsal anlam dünyası ve intiharın toplumsal algısı: Bursa örneği. *Yüksek Lisans Tezi*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 127s.
- Şener, H.,** 2017. David Hume'un Tanrı anlayışı ve antropomorfizm eleştirisi. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11:241-269.

- Taş, K.,** 2015. Tunceli/Dersim'in Osmanlı hâkimiyetine girişı ve Osmanlı'nın XVI. asırdan itibaren sınırları içindeki Kızılbaşlara karşı tutumu ve bunun Dersim'e etkisi. *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 76:79-107.
- Tunalı, H., Özkaya, S.,** 2016. Türkiye'de işsizlik - intihar ilişkisinin analizi. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5 (2):56-70.
- Turner, J.H., Beeghley, L., Powers, C.H.,** 2017. Sosyolojik teorinin oluşumu. (Çev.: Ümit Tatlıcan), 6. Basım, Sentez Yayıncılık, İstanbul, 527s.
- Türkmen, H.,** 2015. Ötenazi sorunsalına teolojik açıdan bir bakış. *Kelam Araştırmaları*, 13(1):495-519.
- URL-1,** 2020. <http://www.psychologies.com.tr/geride-kalanlar/> Geride kalanlar. 25 Ekim 2020.
- Volant, E.,** 2005. İntiharlar sözlüğü. (Çev.: Turhan Ilgaz), Sel Yayıncılık, İstanbul, 327s.
- Yavuz, Ö.Y.,** 2013. Benlik kurguları intihar ve intihara yönelik tutumlar. *Yüksek Lisans Tezi*, TC. Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, 107s.
- Yeğenoğlu, İ.,** 2015. İntiharın anlamı, intihar ve intihara yönelik tutumlar. *Yüksek Lisans Tezi*, T.C. Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, 105s.
- Yeşilyurt, T., Taşdelen, M.,** 2012. Ahiret inancının pratik yansımaları. *Kelam Araştırmaları*, 10(2):55-68.
- Yıldız, T.,** 2018. İntihar girişimiyle gelen hastaların yakınlarının intihara yönelik tutumların incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, T.C. İstanbul Medipol Üniversitesi, İstanbul, 120s.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Fatma DEMİR

Yabancı Dil: İngilizce

Doğum Yeri ve Yılı:

E-Posta:

Eğitim ve Mesleki Geçmişi:

- 2017-..... Munzur Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- 2015-....., Tunceli/ Merkez Vali Mehmet Ali Türker İlkokulu, Sınıf Öğretmenliği.
- 2014-2015, Aksaray/Merkez Yağan Şehit Hacı Bektaş İlkokulu, Sınıf Öğretmenliği.
- 2013-2014, Aksaray/Ortaköy Sarıkaraman Ayvazlı İlkokulu, Sınıf Öğretmenliği.
- 2013-2017 Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.
- 2012-2013, Ordu/Kumru Atatürk İlkokulu, Sınıf Öğretmenliği.
- 2011-2012, Ordu/Merkez Akyazı Çamsan İlköğretim Okulu, Sınıf Öğretmenliği.
- 2010-2011, Ordu/Perşembe Medreseönü İlköğretim Okulu, Sınıf Öğretmenliği.
- 2009-2010, Ordu/Kumru Aşağıdamlalı İlköğretim Okulu, Sınıf Öğretmenliği.
- 2007-2009, Diyarbakır/Hazro Gözlüköyü İlköğretim Okulu, Sınıf Öğretmenliği.
- 2003-2007, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Fakültesi (Buca), İlköğretim Bölümü, Sınıf Öğretmenliği.

EKLER

EK 1: MÜLAKAT SORULARI

Katılımcının Demografik verileri

Cinsiyet:

Tarih:

1. Kaç Yaşındasınız:
2. Eğitim durumunuz nedir?
3. Medeni haliniz nedir?
4. Mesleğiniz nedir?
5. Dini inancınız nedir?

Hayat, Ölüm ve İntihara Yüklenilen Anlamlar Üzerine Sorular

1. Hayatın anlamı ile ilgili düşünceleriniz nelerdir? Sizce hayat anlamlı mıdır? Sizin için hayatın anlamı nedir ya da nelerdir?
2. Ne sıklıkla ölümü düşünürsünüz? Ne tür olaylar size ölümü hatırlatır?
3. Ölümünden sonra öteki dünya (Cennet ve Cehennem) inancınız var mı?
4. İntihar eden birini duyduğunuzda aklınıza gelen ilk soru nedir?
5. İntihar etmenin günah olduğunu ve intihar eden kişinin Tanrı tarafından cezalandırılacağını düşünüyor musunuz?
6. Cennet ve cehennem inancınız olsaydı intiharı günah ve öteki dünyada cezalandırılması gereken bir davranış olarak değerlendirebilir miydiniz?
7. Ailenizde, ya da yakın çevrenizde intihar vakası yaşandı mı? Bu intihar vakası sonrası neler hissettiniz?
8. Sizce intihar etmek için geçerli mazeretler var mıdır? Tedavisi olmayan hastalıklara sahip ve yoğun acılar içerisindeki bireylerin intiharları ile ilgili ne düşünüyorsunuz?
9. İntiharı cesaret ve korkaklık boyutunda nasıl değerlendirebilirsiniz?
10. İntihar ile delilik arasındaki ilişki nedir? Sizce intihar akliselim şeklinde gerçekleştirilebilecek bir eylem midir?
11. Hayatınızın herhangi bir döneminde intihar etmeyi düşündünüz mü? Düşündü iseniz gerekçesi neydi? Hangi yöntemle intihar etmeyi düşündünüz? Hiç intihar girişiminde bulundunuz mu?

12. Ailenizden ya da çevrenizden herhangi birisinin intihara meyilli olduğunu fark ederseniz tepkiniz ne olurdu ?
13. İntihara meyilli bir insanın psikiyatristlerden ya da psikologlardan yardım almalarını doğru buluyor musunuz?
14. İntihar eden kişinin topluma zarar verdiğini (psikolojik açıdan insanları karamsarlığa sürüklemeleri, toplumsal görevlerden kaçma davranışı ya da Tanrı'ya isyan etmede örnek olması vb.) düşünüyor musunuz? İntihar eden kişi sizce kötü bir örnek midir?
15. Sizce dizilerde, filmlerde ya da romanlarda işlenen sevilen bir karakterin intihar etmesi temasının işlenmesi ya da toplum tarafından sevilen birinin (sanatçı, futbolcu, siyasetçi, yazar vb.) intihar etmesi, kişilerin aynı ya da benzer koşullar altında intihar etmesini kolaylaştıran örnek davranışlar mıdır?
16. Eğitim durumu ile intihar arasında bir ilişki olduğunu düşünüyor musunuz?
17. Kadın ve erkek kıyaslandığında sizce intihara en çok meyilli olan cinsiyet hangisidir? Size bunu düşündüren neden nedir?
18. Size göre intihar cinayet olarak değerlendirilebilir mi?

Teşekkürler...